

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

608.2

M 94.9

N 677t

ANDOVER-HARVARD
THEOLOGICAL LIBRARY

THOMAS MÜNZER,

de Wederdooper.

Een tijd- en karakterteekening uit de 16^e Eeuw,

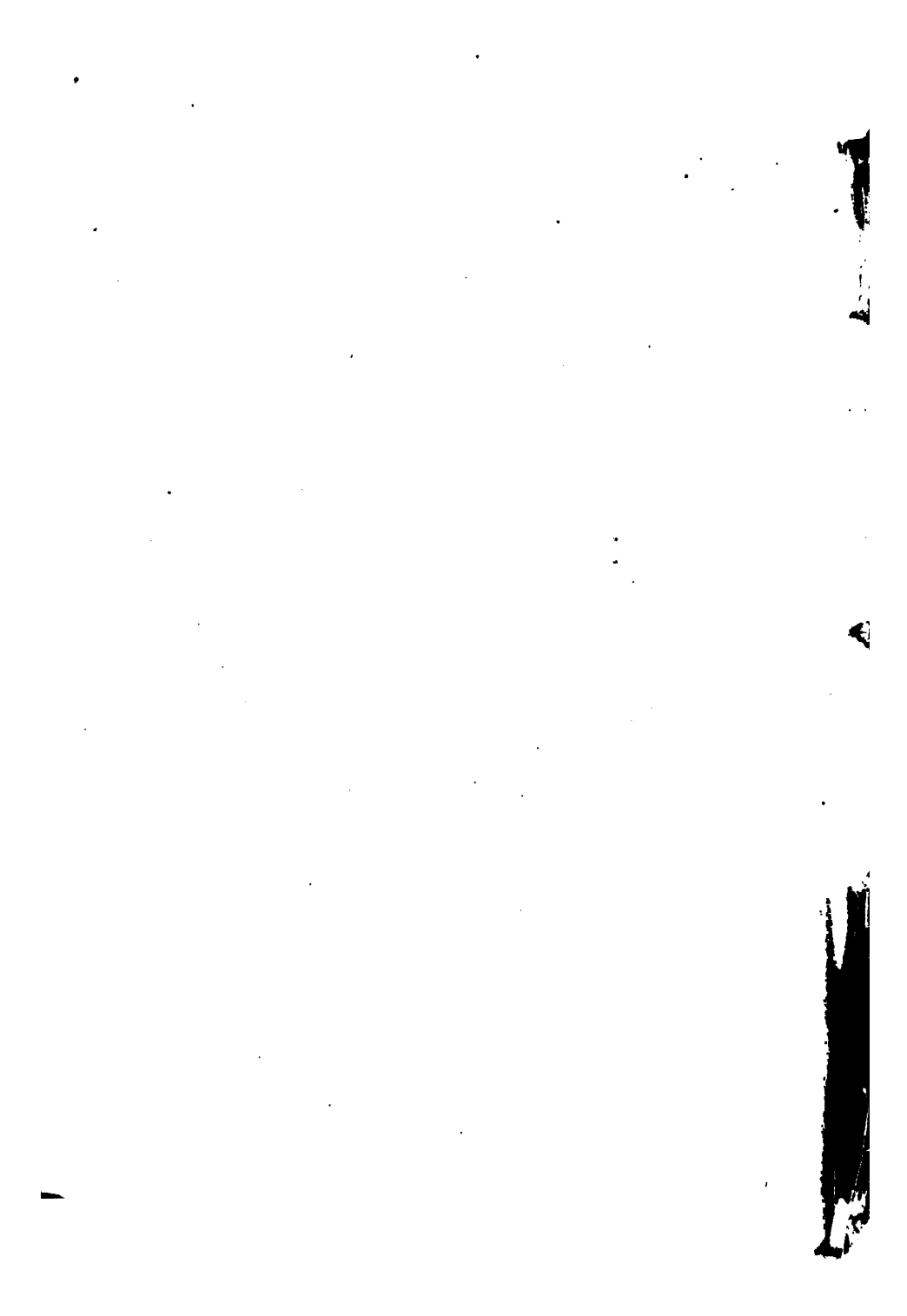
DOOR

ARMIN STEIN.

(H. NIETSMANN.)

DOESBURG,
J. C. VAN SCHENK BRILL.
1901.

608.2
M 94.9
7 677E

VOORWOORD.

ANDOVER - HARVARD
THEOLOGICAL LIBRARY
CAMBRIDGE, MASS.

Thomas Münzer is een der meest belangwekkende, maar ook één der meest tragische figuren uit de Eeuw der Hervorming.

Een tijd lang behoorde hij tot de volgelingen van Luther, en veel gevoelde de Hervormer aanvankelijk voor den jongen man. Hij had hem zelfs lief en, ziende op den rijkdom zijner geestesgaven, op de geestdrift waarmede hij was vervuld voor de goede zaak, verwachtte hij zelfs veel van den vurigen man voor de zaak der waarheid.

Maar Luther werd bitter teleurgesteld. Münzer kwam in aanraking met de Zwickauer profeten, kwam onder de secte der Wederdoopers en werd een dweper.

De communistische en socialistische geest, die de secte der Wederdoopers bij hun optreden in de 16e Eeuw zoo zeer kenmerkte, treedt voornamelijk bij Münzer op den voorgrond. Het Evangelie, dat Münzer predikte, was 't Evangelie van oproer en moord, van omverwerping van alle menschelijke en goddelijke wetten. Tot zijne volgelingen zeide hij: „Laat uw zwaard niet koud worden van bloed. God gaat U voor, volgt Hem. De geweldigen stoot Hij van den zetel en Hij verhoogt de nederigen.”

Eindelijk vereenigden zich enkele vorsten van het Duitsche Rijk tegen Münzer, en in den slag bij Mühlhausen werd hij verslagen. Münzer zelf werd gevangen genomen en met 't zwaard gedood. Verschillend is Münzer beoordeeld. Sommigen beschouwen hem als een zelfzuchtig persoon, anderen als een eerlijk man, gedreven door goede bedoelingen. Hoe 't zij, Münzer was een dweper en geestdrijver, die door de verachting van den geest der H. Schrift, zich zelf aan de grofste dwalingen ten prooi stelde.

Moge deze zeer belangrijke levensschets van de hand van den gunstig bekenden Duitschen schrijver met belangstelling worden gevolgd, en moge ook de lezing ten zegen zijn.

J. C. VAN SCHENK BRILL,

DOESBURG.

Uitgever.

1011111111

1111111111

2-10-61

I.

Het was een Julidag in het jaar onzes Heeren 1509, tegen den avond. Het gouden licht der avondzon straalde over de oude stad Halle en vlamde in purper op de metalen tinnen van het slot, dat zich in het westen der stad vlak aan de oevers der Saale uit het dal verhief.

Het was een indrukwekkend prachtig gebouw. Een woud van torens stond boven de zware muren, die in een langwerpige vierkant waren opgebouwd. Van den hoogsten toren boven de Oosterpoort, woei een vlag met het aartsbisshoppelijk wapen. Het slot, de residentie van den aartsbisshoop van Maagdenburg, was hier na jarenlangen harden arbeid ontstaan en eindelijk nu voltooid door den bouw van een slotkerk.

Wonderlijk. Moest dat nu de woning beteekenen van een kerkvorst? Het slot was geheel een ridderburcht. Aan alle zijden bespoelde het water van de slotgracht beschermend de muren der vesting. Waar de Saale niet zelve langs het slot stroomde, werd haar water afgeleid in een diepe gracht. Aan de vier hoeken van den burcht, die gewijd was aan den patroon van het aartsbisdom, den heiligen Maurits, verhieven zich sterke ronde torens met scherpe spitsen, rondom liepen sterke bastions en uit de schietgaten in de muren staken ijzeren vuurmonden dreigend uit.

Aartsbisshoop Ernst, uit het geslacht der Saksische vorsten, had er zijn redenen voor gehad, om zich dezen burcht zoo in de onmiddellijke nabijheid der stad te bouwen. Zijn voorgangers op den aartsbisshoepszetel hadden, wanneer zij niet in Maagdenburg waren, gewoonlijk verblijf gehouden op het slot Gabichenstein, een vesting op een der rotsen aan de Saale, een uurtje van Halle verwijderd.

Maar de afstand was te groot, wanneer het er om te doen

was den trots van de stad te breken en ze geheel aan den kromstaf te onderwerpen. Om dat doel te bereiken, moest de kerkvorst wat dichtër bij de stad wonen, zóó dicht dat hij haar uit een goed versterkten burcht met zijn donderbussen kon beheerschen.

De omstandigheden kwamen den geestelijken heer bij zijn streven te hulp. Het bereiken van zijn doel werd hem gemakkelijker door de onderlinge twisten, waarin de burgerij haar kracht verspilde. De heerschappij van de enkele regenten-familiën was vernietigd, maar daarmede ook het innerlijk verband verbroken, en de manier, waarop de volkspartij, vooral ook onder den invloed van haar hoofd Jacob Weinach optrad, werkte den plannen van den aartsbisschop in de hand. De eene vrijheid na de andere ging verloren, totdat eindelijk heer Ernestus den laatsten slag wagen kon.

Op zekeren dag overrompelde hij de stad met een sterke legermacht en gaf den genadestoot aan hare zelfstandigheid.

De kerkvorst had nu alles in handen. Vrij kon hij de rijke hulpmiddelen der stad nu voor zijn belangen aanwenden, en aan de burgerij iederen schijn van zelfstandig politiek leven benemen. Te laat zag men in, hoeveel ellende Weinach, een bekrompen dweper, door zijn dwaze politiek over het gemeenebest had gebracht. Maar merkwaardig genoeg, de verbittering keerde zich minder tegen hem, die de ellende had veroorzaakt, dan tegen dengene die zich de onbesuisdheid van den volksleider ten nutte had gemaakt. Men haatte den aartsbisschop Ernst, ofschoon deze, zoodra hij zeker was van de macht, verstandig genoeg was om de teugels niet al te zeer aan te trekken.

Maar overal onder de burgerij gistte het en morde men. Er heerschte in de stad gedruktheid en een onrustbarende stilte, zooals in de natuur vóór een onweder.

Menig vriend van den aartsbisschop voelde zich niet op zijn gemak, maar hij zelf, heer van den Mauritsburcht, was gerust. Hij wist het, zijn beste bondgenoot was er nog, de

burgerij was nog altijd verdeeld, er was nog altijd spanning tusschen de verschillende partijen. Zoolang deze maar bleef bestaan, was een ernstige opstand niet te vreezen. Op den burcht volgde dan ook het eene feest op het andere. Zijn Hoog Eerwaarde vierde zijne overwinning met allerlei feesten, waarbij pralende weelde niet ontbrak.

In De Roode Os, een herberg, die tegen den westelijken muur van het Ulrichsklooster was aangebouwd, zaten twee burgers bij hun bier en zagen door het open venster over de plaats naar de werklieden, die nog laat in den avond bezig waren, de laatste hand te leggen aan het dak van de slotkerk op den Mauritsburcht.

„Maak maar voort,” spotte de eene, Meester Peter Engel, de bontwerker, „’t zou ook jammer zijn als je morgen „al weer aan den gang moest.”

„Dat moogt gij wel zeggen,” antwoordde de andere, de klokkengieter Hans Büttner; „met de kapel heeft de aarts- „bisschop zich nu juist niet gehaast. Zij zijn er nu reeds „zes jaar mee bezig. Vroeger, toen de burcht moest gebouwd „worden, toen werd het zweet der arbeiders minder gespaard.”

„Natuurlijk,” zeide meester Engel honend, „zijn hart was „brandende naar den dag, waarop hij van den Giebichen „Stein kon verhuizen naar de Mauritsburcht. Daar was het „hem alleen om te doen, een bolwerk te hebben tegen de „stad Halle — God kon wel wachten op Zijn huis. Bij „Maria, tot nu toe kon men er trotsch op wezen burger te „zijn van Halle, maar dat is nu voorgoed voorbij.”

Meester Büttner fronste de wenkbrauwen. In zijn hart moest hij zijn vriend wel gelijk geven, en toch stond zijn gansche trots op tegen zoo groote moedeloosheid. „Nu bedaard wat,” riep hij met ruwe stem, „de zaak is nog niet uit. „Nu blaast gij u zelf op in uw macht en heerlijkheid, Heer „Ernestus; en kijkt alsof gij de paus zelf waart; maar pas „op, er zijn sterker muren gevallen dan van uw Maurits-

„burcht en het recht heeft nog allerwege over het onrecht getriomfeerd.”

„Ik denk, dat hij rustig zal kunnen slapen,” zoo sprak de harde stem van iemand, die juist de kamer binnenkwam. „De maan glimlacht rustig, als een hond haar aanblaft. „Blaft maar en doet den mond wijd open — hij daar boven zit rustig, de handen op den buik, u uit te lachen.”

Opmerkzaam geworden keerden de beide mannen zich om; daar stond voor hen een jonge man, hij kon twintig jaar oud zijn, een korte ineengedrongen gestalte. Zwart dik haar golfde wanordelijk om een rond gezicht van donkere tint. Onder de lange stijf opstaande wenkbrauwen keek uit een paar oogen een eigenaardige glans, het hooggewelfde voorhoofd scheen te spreken van denkkraft, de breede mond en de sterk naar voren staande kin wezen op groote wilskraft.

Maar daarnaast was er over het geheele gelaat een lichte schaduw van zwaarmoedigheid en droefheid.

„Zijt gij het, heer schoolmeester?” riep meester Engel, half boos. „Zijt gij gekomen om ons nog wat te bespotten? „Mij dunkt, voor ongelukkigen mag men wel iets anders hebben dan hoon en spot.”

„Gij zijt slecht geluimd” sprak de binnengekomene, „daarom zal ik mij maar niet boos maken over uw woorden. „Trouwens ik geloof, dat gij mij nu genoeg kent, om —”

„Kom maar bij ons zitten, heer schoolmeester,” zei meester Peter nu, spoedig verzoend, en maakte plaats voor hem op de bank.

Het was heer Thomas Münzer, die nu naast de beide burgers ging zitten, een vreemdeling, geboren in Stolberg aan den Harz; hij was verhuisd naar Halle en had daar aan de school van de parochie van St. Gertrude een aanstelling gekregen. Hij was een man, bekwaam in zijn vak, die bijzonder bemind was bij de burgerij om zijn levendigheid, zijn schitterende welsprekendheid en zijn openhartige vrij-

moedigheid. Hij had er bijzonder goed slag van, de menschen voor zich in te nemen en mee te sleepen. Waar hij zich maar liet zien, had hij altijd velen om zich, en het was niet alleen het jonge volkje, dat met hem dweept, ook met verscheidene anderen kon hij doen wat hij wilde.

Bijzonder waren de jonge dochters op hem gesteld, al scheen het ook, dat hij voor haar in het geheel geen oog had.

„En ik zeg het nog eens,” zeide hij, nadat de waard hem een kruik donker bier gebracht had, „de maan glimlacht „rustig, wanneer een hond haar aanblaft. En hij daarboven, „hij blijft doodbedaard als hij de Hallensche burgers hoort „blaffen. „Met praten richt gij toch niets uit, daardoor vallen „de muren van den Mauritsburcht niet. De vuist moet het „doen. En de vuist balt gij wel, maar in den zak. De vuist er „uit, voor den dag er mee, slaat er op, dat de vonken spatten!”

De beide meesters zagen den spreker met groote verbazing aan. „Denkt gij aan geweld?” vroeg Peter Engel.

Münzer lachte even. „Denkt gij, dat ik een dwaas ben? „Geweld? Ba, daarmee is het uit; de Hallensche burgerij „heeft eigen arm verlamd door die ongelukkige verdeeld- „heid. Maar is dan openlijk geweld de eenige weg om het „juk van den nek af te werpen?”

De hoorders keken verschrikt op, en meester Peter vroeg: „Wilt gij dan in het geheim een aanslag voorbereiden?”

Münzer keek voorzichtig om, of er ook iemand in de buurt stond te luisteren, toen boog hij zich over tot de twee burgers en zeide fluisterend: „Gisteravond kwam ik den aartsbisschop tegen, daarbuiten bij den Giebichenstein, hij had slechts drie ruiters bij zich. Toen schoot mij door mijn hoofd: had ik nu maar tien man, dan zou ik dien hoogen heer wel leeren uit een anderen toon te fluiten.”

„Wat meent gij? dat men op hun loeren moest?” vroeg meester Büttner. „Maar hoe wilt gij dat voorbereiden en klaarspelen?”

Münzer nam een teug bier en zei, nadat hij zich den mond had afgeveegd: „Wel! een gelegenheid te vinden om „hem te overvallen, daarin zie ik minder bezwaar dan om „in Halle mannen te vinden, die het hart hebben om mee „te doen.”

„Wat,” viel Hans Büttner uit, „wilt gij nu onze goede „stad beschimpen, gij vreemdeling? Ik zeg u, aan mannen „is hier geen gebrek, maar het ongeluk is, ieder gaat zijn „eigen weg. Wanneer er maar een is, die voorgaat, dan „komen er genoeg, die hem zullen volgen. Op dien eene „komt het aan. Wij beiden zouden de eersten zijn, op wie „de aanvoerder kon rekenen.”

„Zal ik u bij uw woord houden?” zei Münzer snel. „Als ik nu zei: ik zal het doen, ik wil voorgaan?”

De beide meesters zagen den spreker vragend en schuw aan. „Wanneer men u aanziet”, zei Peter Engel na een oogenblik van stilte, „zou men werkelijk gaan denken, dat gij het in ernst meent.”

„En waarom niet? vroeg Münzer, terwijl er een bliksem uit zijn oogen schoot.

Meester Peter vertrok even zijn gezicht. „Wel, ik begrijp „toch niet geheel, waarom nu juist gij den aartsbisschop „te lijf wilt. Wat gaat die aartsbisschop u aan? Gij zijt „niet met Saalwater gedoopt en loopt eerst sinds twee jaren „over onze Hallensche straten.”

In Münzers gelaat kwam op eens een verandering, de mondhoeken begonnen te trillen, de neusvleugels beefden, zijn hand, diè de deksel van zijn kruik vasthield, sidderde: „Zijn twee jaren niet genoeg om bitter te worden tegen „het onrecht en de tyrannie, waaronder men een edele „burgerij ziet zuchten?”

Büttner boog nadenkend het hoofd naar den grond; Engel zag den spreker doordringend aan, het was hem aan te zien, zulke taal was naar zijn hart. Juist wilde hij spreken, toen Hans Büttner hem voorkwam: „Braaf gespro-

„ken, heer schoolmeester, en gij zoudt onze man zijn, wanneer uw gelaat maar niet nog zoo glad was.”

Münzer sprong driftig op. „Wat! moet mijn jeugd u hinderen? Alexander de Grootte was juist zoo oud als ik toen hij uittoog om de wereld te veroveren. Wat ik mis aan jaren, dat vergoedt mij . . . Luister, ik zal u wel spoedig uit den droom helpen. Waar ik ga en sta, zie ik voor mij een galg. De galg, waaraan mijn lieve vader hing. Hij was een goed, eerlijk, rechtschapen man; ieder gaf hij het zijne, en hij deed zijn plicht, zoo goed als iemand; geheel Stolberg achtte hem en — hij moest als een schelm uit de wereld! Wie heeft er hem uitgejaagd? Een van die menschen, die zich verbeelden, dat zij uit een ander deeg gekneet zijn dan de anderen, geroepen om op de anderen te trappen en ze te beleedigen. De graaf van Stolberg is het geweest, die mijn vader geworgd heeft. Toen is mij het hart in mijn binnenste saamgekrompen, en van dien dag af brandt in mij een vuur tegen den adel, dat niet meer te dooven is. Dien smaad te wreken, gevoel ik, is mijn heilige plicht. En kan ik den eigenlijken dader niet treffen, dan ben ik tevreden wanneer een ander van dit soort boet.”

Hij zag er in zijn hartstocht verschrikkelijk uit; bijna angstig zagen de beidé burgers tegen hem op. En toch vernamen zij zijne woorden met een heimelijk behagen; zij wisten wel, deze man sprak geen ijdele woorden, op hem konden zij rekenen, hij was tot alles in staat, en wanneer het er op aankwam een aanslag op den aartsbisschop te wagen, zoo konden zij al geen beteren aanvoerder wenschen.

De woorden van medelijden en deelneming in zijn droevig lot, die zij tot hem spraken, deden hem goed en wakkerden zijn hartstocht nog aan. „Het is wel niet zonder beteekenis geweest, dat ik hier in deze gelagkamer gekomen ben. Ik heb hier de mannen moeten vinden; met

„wie ik — Zoo kan ik dus op u rekenen, wanneer het er toe komt, iets op touw te zetten tegen den aartsbisschop?”

Beiden gaven hem terstond de hand: „Reken op ons.”

„Die zijn te weinig,” ging Münzer nu voort. „Brengt mij twintig, dertig mannen en ik zal trachten de zaak verder voor te bereiden. Het komt er maar op aan te beginnen, uit het klompje sneeuw wordt in enkele oogeblikken eene lawine.”

De beide meesters geraakten in al grooter opwinding en werden, hoe meer zij over de zaak spraken, al meer zeker van het succes. Men sprak af om in een vervallen visschershut voor de Klauspoort, niet ver van het klooster van St. Kunegunde samen te komen en nadere plannen te maken voor den aanslag.

„Over drie dagen wacht ik u daar om tien uur 's avonds,” sprak Münzer „en hoop, dat gij intusschen zult zorgen dat de hut te klein is voor allen.”

„Drie dagen is wat kort,” merkte meester Peter op. „Geef ons acht dagen, dan kunnen wij des te beter gereed komen.”

Münzer gaf toe en nadat zij hun kruiken geledigd hadden, verlieten de drie mannen de herberg.

TWEEDE HOOFDSTUK.

„Zijt gij ziek, heer schoolmeester?” vroeg enkele dagen later een lief meisje met blonde vlechten en blozende wangen, de dochter van den goudsmid, Elias Rosenzweig, in wiens huis Thoms Münzer woonde.

De toegesprokene schudde het hoofd. „Waarom vraag je dat, Trudel?”

Een blos kwam over het gelaat van het meisje, verlegen stond zij, hare kleine handen trokken aan haar schortje. „Dat is nu reeds de derde maal, dat gij van den maaltijd, dien ik u had gebracht, zoo goed als niets hebt gegeten. „Of smaakt u niet meer wat ik voor u klaarmaak?”

Oplettend zag Münzer het meisje aan. „Aha, deugniet, is het je te doen om een prijsje van mij? Je weet toch, dat ik mijn eten van niemand liever heb, dan uit jou hand.”

„Je bent toch zoo goed voor mij, Trudel,” ging hij voort, waarbij het meisje al meer in de war raakte, maar er tegelijk nog aardiger uitzag dan anders. „Je zorgt voor mij als een moeder! Maar maak je nu maar niet ongerust, klein moedertje: wie veel te denken heeft, diens maag spreekt niet. En men gaat nu toch zoo maar niet te gronde, als men eens enkele dagen het lichaam vergeet.”

„Maar gij moest toch wat meer om u zelf denken,” vermaande het meisje op smeekenden toon en met zorg in de oogen. „Dagen achtereen zijt gij aldoor op de been, en den laatsten nacht zijt gij in het geheel niet te bed geweest. Ik heb u wel gehoord, toen gij van morgen om vier uur thuis zijt gekomen.”

De toon, waarop het meisje met hem sprak, viel den schoolmeester op. Zij had hem altijd vriendelijk behandeld en hem opmerkzaam en trouw bediend. Zij las wat hij begeerde in zijn oogen, vóór hij zijn begeerte nog kon uitspreken, en deed alles terstond; maar nu kwam bij hem het vermoeden op, dat achter deze opmerkzaamheid nog een geheime drijfveer was. Behoorde nu Trudel ook al tot die meisjes, die hem verliefd aankeken? Het was een last met die meisjes! Hij paste toch wel op, dat hij haar nooit eenigszins voet gaf; hij maakte het er niet naar, dat haar hart sneller voor hem klopte. Zijne gedachten hadden eene geheel andere richting, geestelijke belangen beheerschten

hem geheel, aardsche zinnelijke liefde lag heel ver buiten hem.

Hij maakte zich van Trudel met een paar vriendelijke woorden af en liet haar toen gaan met de belofte, dat hij bij den volgenden maaltijd hare kookkunst wat meer eer zou aandoen.

De afgesproken tijd van acht dagen was verstreken.

Aan den westelijken hemel stapelden zich na zonsondergang zware donkere wolken op, een onweder dreigde. Uit de verte hoorde men den donder rommelen.

Münzer stond voor het venster, en zag tevreden uit naar buiten. „Zoo is het goed,” zeide hij tot zichzelf, „de hemel „is ons gunstig. Dank u, Jupiter pluvius*), dat gij vol „goede zorg met uwen wolkenmantel ons wilt bedekken; „nu zijn wij te veiliger en hebben wij minder te vreezen „van verspieters.”

Weldra stak de wind op en de wolken pakten zich samen. De bliksem zond zijn stralen door de snel opkomende duisternis, en de donderslagen volgden elkander op met steeds kortere tusschenruimte. Reeds vielen enkele groote droppels en ritselden op de bladeren van den olmboom, die op de binnenplaats van het huis voor het venster stond.

Münzer wierp zich den mantel om en verliet stil het huis.

Toen hij eenige schreden ver weg was, hoorde hij in de woonkamer het venster openschuiven en daarop eene meisjessstem, die angstig riep: „Heer Münzer, waar gaat „gij nu heen? Ziet gij het onweder niet, dat daar opkomt? „Het is zoo donker alsof de wereld zal vergaan.”

Münzer keerde zich driftig om. „Wel, als de wereld „vergaat, Trudel, dan zal het mij ook wel niet helpen, „dat ik bij u thuis blijf zitten.” Daarop sloeg hij zijn mantel dichter om en haastte zich weg naar de Klauspoort. Het was eenzaam op straat, juist zooals hij het wenschte.

Weldra had hij de hut bereikt, maar zijn gelaat betrok.

*) God van den regen.

De hut was leeg. Zoude men zich door het onweer laten terughouden?

Doch weldra hoorde hij voetstappen, meester Peter verscheen met drie anderen. Langzamerhand kwamen er meer bij, tot de hut bijna te klein werd.

Intusschen bleef het onweer voortwoeden; de regen sloeg door het dak heen; dat trouwens vol gaten was; de pijnhouten fakkel werd uitgebluscht, zoodat de aanwezigen niets meer konden zien. Tastende en luisterende alleen konden zij iets van elkander waarnemen. Maar dit hinderde hen niet. Met gespannen aandacht luisterden allen naar de woorden van Münzer, die, nadat hij met vlammeende woorden de gemoederen had verhit tegen de tyrannen, hun het verblijdende bericht mededeelde, dat het plan reeds over vier dagen kon worden uitgevoerd.

Hij had namelijk vernomen, dat de aartsbisschop plan had dan met een klein gevolg naar Maagdenburg te rijden.

Op deze boodschap volgde een luid gejuich en daarop werd de plaats uitgekozen, die geschikt was voor den aanval. De kloof tusschen den Pietersberg en de stad Löbejün, daar waar de holle weg begon te stijgen tuschen het hazel- en wilgenhout.

Münzer was den vorigen dag ter plaatse geweest, hij kende de omgeving volkomen en kon nu zijn veldheerskunst toonen bij de regeling van de hinderlaag. Hij was daarbij zoo welsprekend, dat allen hem vol geestdrift toejuichten en zich met blind vertrouwen aan hem overgaven.

Hij had daarmede tevreden kunnen zijn, maar hij bedacht, dat een oorkonde zonder zegel niet geldt. Daarom riep hij de aanwezigen op, om door een plechtigen eed zich tot trouw en onbepaald zwijgen te verplichten. dof en somber klonk het daarop in de stikduistere ruimte: „Wij zweren het!” Op hetzelfde oogenblik kwam er een heldere lichtglans in de hut, zoodat men de hoofden der aanwezigen kon zien. Het onweer had uitgewoed en helder brak het maanlicht door de wolken.

„Ziet,” riep Münzer verrukt, „de Hemel zelf spreekt „zijn Ja en Amen uit over ons werk.” Langzamerhand werd de hut leeg. In de stad terugkeeren was niet mogelijk omdat de poort gesloten was; er schoot niets over dan in de open lucht te wachten tot in den morgen om vijf uur de toegang tot de stad weer vrij werd.

Twee dagen later kwam meester Peter Engel in de grootste haast en met hoogroode kleur in Münzers kamertje binnen: „Wij zijn verraden. Aan Nicolaas Weissbruhn zijn „in den droom woorden ontsnapt, die zijn vrouw verschrikt „hebben, en zij heeft gepraat. Op de straten staan de vrouwen bij elkander, en toen ik zoeven op de markt zoo'n „groepje voorbij ging, hoorde ik uwen naam noemen als „van den raddraaier. Heilige Moeder Gods, wij zijn allen „verloren en gij in de eerste plaats!”

Münzer was doodsbleek geworden en beefde over zijn geheele lichaam. „Hel en duivel!” riep hij uit, knarste de tanden en balde beide vuisten in de lucht. „Deze dochters „van Eva! Is er wel één ellende in de wereld, waaraan zij „geen schuld hebben?”

Hij viel neer op zijn stoel en verzonk in een dof stilzwijgen, terwijl meester Engel hem angstig aanzag. Een oogenblik later richtte hij het hoofd op; zijn gelaat was rustiger geworden. „Meester Engel,” zeide hij, „ga heen „en vertel overal, dat ik alleen de schuldige ben! Hoort gij „het? Roep het overal op de straten: Die Münzer is een „duivel, hij heeft in de stad alles opgestookt en het booze „zaad uitgestrooid, tegen den aartsbisschop.”

Meester Peter keek den spreker weifelend aan. „Zijt gij krankzinnig? Waarvoor moet dat dienen?”

„Dwaas,” lachte Münzer bitter, „opdat gij uwen nek uit den strop redden kunt.”

„Heer schoolmeester,” stamelde Peter Engel, sidderende en bevende.

Daarop stiet Münzer hem met geweld de kamer uit. „Er is geen tijd te verliezen. Doe, wat ik u heb gezegd, en red uw huid; laat mij voor mijn eigen lot zorgen.”

De meester, niet langer meester over zichzelf, maakte nu dat hij weg kwam.

Den volgenden morgen vroeg verschenen in Münzers woning drie aartsbisschoppelijke gewapenden met de opdracht van hunnen gebieders, om den schoolmeester van St. Gertrude gevangen te nemen en naar den Mauritsburcht te brengen. Toen zij het kamertje binnenkwamen, vonden zij het nest leeg. De vogel was 's nachts uitgevlogen.

DERDE HOOFDSTUK.

„Komt gij alleen, Arnold?” vroeg op een lentedag van het jaar 1513 een Leipzigsche student aan zijn vriend, die juist binnenkwam. Zij hadden afspraak gemaakt voor een wandeling in het bosch. „Waar is Thomas?”

De aangesprokene haalde de schouders op. „Toen ik hem kwam halen, werd mij aan de deur gezegd, dat hij reeds een half uur geleden was uitgegaan.”

„Dat is zoo zijn manier,” bromde de eerste, Hans von Nideck. „Altijd ongedurig en zwerfende als Ahasverus. Maar het spijt mij, dat wij zonder hem moeten uitgaan; sinds ik hem ken, is een dag, waarop ik niets van hem merk, voor mij half verloren. Die Thomas is niet van het gewone soort; er is niets alledaagsch aan hem. Wel moet ik bekennen, dat hij nog altijd als een raadsel voor mij staat. Er zijn in hem allerlei tegenstrijdigheden, maar juist dat trekt mij in hem aan. Ik ben er met mijn heele ziel op uit om dat raadsel te raden.”

„Wel,” antwoordde Arnold, „alles goed, maar ik vind „het toch niet jammer, dat hij vandaag op den loop is. „Wij zullen zonder hem zeker meer hebben aan den mooien „lentedag, want hij is altijd aan het mopperen en het kib- „belen; hij wil alles beter weten dan anderen en maakt „zelfs ruzie met de professoren. Gisteren nog weer, ik heb het „uit goede bron, is hij met een van de heeren hevig aan „het twisten geweest over de Heilige Schrift en vooral over „het woord: „De letter doodt, de Geest maakt levend.” En „toen heeft hij allerlei woorden over den Bijbel gesproken, „die het wel duidelijk toonden hoe laag hij den Bijbel schat; „hij beweerde, dat de Geest ook zonder de letter der Schrift „den mensch onderwijst en verlicht.”

„Hm! Alweer die moeielijke zaak,” zei Hans von Nideck. „Tegen mij heeft hij ook al vaak op dezelfde manier ge- „praat. Wanneer zal die onrustige geest toch eindelijk eens „tot rust komen. Ik heb vreemde dingen uit zijn vroeger „leven gehoord. Hij is betrekkelijk laat student geworden „en was vroeger in Aschersleben en Halle onderwijzer. In „Halle is het bijna slecht met hem afgeloopen, want toen „had de heethoofd een mouterij tegen den aartsbisschop op „het touw gezet.”

„Zoo; is dat toch waar?” vroeg Arnold; „ik had het ook „al gehoord, maar ik hield het voor een praatje.”

„Ziet gij hem daarvoor niet aan?” lachte Hans. „In zijn „borst ligt een hoop brandstof. Er behoeft maar een vonk „in te vallen, dan slaat de brand uit.”

„Ja,” zeide Arnold, „Thomas Münzer zal de wereld nog „van zich laten spreken, hetzij dan ten goede of ten kwade. „Het is een rijke geest, de Schepper heeft hem groote „gaven verleend. Laat ons hopen, dat hij met het talent, „dat hem toevertrouwd is, woekere tot eer van God.”

De beide vrienden gingen op weg en kwamen al spoedig in het bosch, dat van Leipzig af in zuidoostelijke richting de vlakte bedekte.

Het was een wonder heerlijke, warme lentedag. Lichte zilveren wolkjes dreven langs het blauwe hemelgewelf, de boomen en struiken schitterden in hun bloesemsnieuw; de lijster floot in het groen en een bruine vlinder tuimelde dronken in de lucht vol geuren van den eenen bloesem naar den anderen.

De lenteheerlijkheid verkwikte de beide wandelaars en een lentelied werd door hart en lippen gezongen.

Toen zij een uurtje in het groen hadden omgezworven en er over dachten om terug te keeren, bleef Arnold plotseling staan en keek in het struikgewas.

„Wat is er?” vroeg Hans.

„Daar zit iemand in de struiken, is dat niet onze weg-geloopte vriend?”

„Ja, hij is het,” riep Hans. „Hei, Thomas; je bent er ook een, moeten wij je nu hier vinden? Hadt je geen zin om je woord te houden?”

Zij drongen door de struiken heen en stonden weldra voor Thomas Münzer. Deze was blijkbaar niet heel aangenaam verrast, want hij sloeg het boek, waarin hij zat te lezen, knorrig toe. „Ik ben u niet dankbaar voor uw groet,” zei hij somber. „Ik had vandaag juist behoefte aan stilte. Diepe gedachten hebben behoefte aan de eenzaamheid.”

„Wat heb je dan, als wij het mogen vragen?” zei Hans, die zich niet liet afstooten en greep naar het boek. „O, Heinrich Suso! Zijn het de mystieken, die je in de war brengen? Pas met hen maar op, Thomas! dat zij je niet geheel van den weg afhelen.”

Münzer streek zich met de hand het haar uit het gezicht en antwoordde niet zonder bitterheid: „Ja, gij zult wel geen moeite met hen hebben, gij lichtzinnige vlinders, die van bloem tot bloem fladdert en op uw gemak overal den honig wegsnoept. Voor u is het dwaasheid, uw hersens tot ernstige gedachten te dwingen. Gij zijt er mee tevreden om te herkauwen, wat u voorgedrukt wordt.

„Als rustverstoorders zijt gij gekomen en hebt mij in mijn rustig nadenken gehinderd; maar nu zult gij tot uw straf ook moeten aanhooren; wat er in mij omgaat. Hier, gaat eens naast mij zitten op den boomstam!”

Hij zeide dat alles op zoo gebiedenden toon, dat de beide jonge mannen onwillekeurig gehoorzaamden. Trouwens altijd oefende hij op wie hem omringden een merkwaardige macht uit en beheerschte alles, wat in zijn omgeving kwam.

Zijn toon veranderde, toen hij nu begon te spreken. Plechtig zei hij: „Heinrich Suso — hem schat ik nog hooger dan den grooten Tauler. Geen der kerkleeraars spreekt meer tot mijn hart, dan deze godzalige, teedere, diepzinnige meester, voor wien alles, wat hij in zijne gedachte begrijpt, beeld en gelijkenis ontvangt en wiens taal klinkt als zoete zachte muziek. Hij is een eenzame geweest; de groote menigte begreep hem niet; maar zijn tijd zal komen, de doode zal opstaan, en dronken van weelde zal de wereld der wijsheid luisteren naar zijn woord. Hoe de ziel God vindt en dan zalig in Hem rust, niemand heeft dat duidelijker begrepen en liefelijker verkondigd dan Heinrich Suso.”

Een oogenblik zweeg hij. Zijne oogen rustten op den grond; maar daarop hief hij plotseling het hoofd op, en een vreemd licht was er in zijn zwarte dwepende oogen: „Zegt eens, kameraden, wie is er beter aan toe en wie wordt meer verkwikt: hij die onmiddelijk uit de bron drinkt, of hij, wien het water eerst door een houten buis heen in den mond komt?”

„Ja, wij zijn er aan gewend te hooren, dat de mensch de waarheid Gods alleen uit de Schrift kent. Maar dat is een dwaling. Ook langs anderen weg vindt de ziel God, zij heeft de letter niet noodig. Wel heeft de Geest de letter van het woord gegeven, maar hij is in staat om ook zonder dit middel de ziel te verlichten en met God te vereenigen. Hij ontsteekt in den mensch een licht, waarin

„deze den diepsten grond van het goddelijk wezen aanschouwt
 „en met zijn geheele wezen in deze eeuwige bron verzinkt,
 „om het leven Gods te leven en zalig te zijn, zooals Hij is.
 „Wat echter zoo mogelijk is, dat moet ook geschieden,
 „het is zoowel wil en bevel Gods, als menschelijke be-
 „hoefte.

„God en mensch, hooren zij niet bijeen? Is het niet
 „zooals St. Augustinus spreekt: God, Gij hebt ons gescha-
 „pen tot U, en ons hart komt niet tot rust, totdat het
 „rust vindt in U? En dit heeft deze oorzaak: de schep-
 „selen zijn eeuwig in God als in hunnen Grond en met Hem
 „één. Eerst wanneer zij door hun geboorte uit die eeuwige
 „Bron zijn uitgestroomd en op zich zelf in de wereld leven,
 „zijn zij van God onderscheiden. Maar zij zijn niet van Hem
 „gescheiden, maar behooren bij hunnen Oorsprong en ver-
 „langen naar Hem terug, om in Hem te rusten in heilige
 „liefde en zoo reeds hier beneden den hemel te genieten,
 „tot zij dan, als hun tijd op aarde om is, weer in die
 „eeuwige Bron opgenomen worden.”

Het werd den twee jongen mannen wonderlijk te moede,
 toen zij hun kameraad zoo hoorden spreken. Zij konden
 den blik niet van hem afwenden, het was hun, alsof een
 vreemde hen aanzag, alsof hij in een nieuwe taal tot hen
 sprak, de taal van een mensch, die uit verrukking weder
 tot zich zelve komt. Welk een gloed in die donkere diepe
 oogen, welk een dwepend vuur in zijn woord! Hij stond
 daar als onbewust, de verrukking was nog over hem, de
 werkelijke wereld om hem heen scheen niet voor hem te
 bestaan.

Arnold, hoewel hij begeerde den dweeper tot nuchter
 zelfbewustzijn terug te roepen, kon niet spreken. Hans
 greep Münzer bij den arm en riep hem op hoogernstigen
 toon toe: „Doe dat boek toch weg, Thomas, het is niet
 „goed voor u. Naturen als de uwe moeten oppassen, met
 „zulke bespiegelingen. Een tuin vol liefelijke bloemen is

„de mystieke theologie, maar gij, gij zuigt uit die bloemen gif en drinkt er u den dood aan.”

Thomas staarde den spreker met glazige oogen aan, daarop stiet hij hem weg, en riep heftig: „Ga weg van mij, Satanas!”

„Thomas!” riep Hans verschrikt, „zijn uw hersens nu reeds zoo ziek geworden, dat gij het woord van uwen vriend niet meer verstaat, van uwen vriend, dien angst aangrijpt voor uw ziel en uw toekomst.”

Münzer keek niet toornig meer, maar glimlachte verachtelijk. „Gij zijt van beneden, gij wandelt op den breeden weg, die voor de menigte is. Wat geeft het, met u verder over deze dingen te redeneeren? Men moet de paarden niet voor de zwijnen werpen en het heilige niet aan de honden geven.”

Eer de beide kameraden nog iets konden antwoorden, was hij in de struiken verdwenen.

Ontsteld zagen zij elkander aan en maakten zich gereed om naar huis te gaan.

Lang bleven zij zwijgend naast elkander voortwandelen, totdat Arnold zei: „Ik wou mijzelf wel geeselen met de roede! Wat zijn wij toch stumpers geweest: wij hebben het wel goed gemeend, maar toch hebben wij kwaad gedaan.”

„Gij hebt geen reden uzelf aan te klagen,” zei Hans. „Ik ben alleen de schuldige. En ik kom er rond voor uit. Ik heb er hartelijk leed over, dat ik door onhandige woorden den dwalende maar heb geprikkeld in plaats van hem terecht te wijzen en zoo hem nog meer in zijn dwaling versterkt heb. Ik zou eigenlijk boos op hem moeten zijn om zijn onhebbelijk optreden, maar ik kan het niet. Hij is mij nog meer lief en dierbaar geworden; nu te vreezen is, dat wij hem zullen verliezen. Hij is immers onze liefde en onze vriendschap waard. Bij al zijn neiging tot vreemde zonderlinge toebereijden en driftig uitvallen

„heeft hij toch veel goeds, dat aantrekt. Ik denk nog altijd aan dien wintermorgen, toen hij in die vreeselijke kou in zijn vest in de college-zaal kwam. Waarom? Omdat hij zijn mantel aan een armen man gegeven had, dien hij half verstijfd op straat had gevonden.”

„Ja ja,” voegde Arnold er aan toe, „en dat Hendrik, onze kameraad uit Schwaben niet aan de zwarte pokken bezweken is, aan wien hebben wij het te danken? Waarlijk niet aan de doctoren, maar wel aan zijn verpleger, die er zijn leven aan waagde en het dag en nacht bij hem uithield. Wij kunnen trotsch zijn op de vriendschap van onzen Thomas en ik geloof, dat wij ons door de geschiedenis van dezen middag niet moeten laten afschrikken, om hem zoo veel mogelijk te helpen en te raden, opdat hij op het goede pad blijve.

„Hoe meer wij trachten de schitterende gaven, die in hem sluimeren, in een kalme bedding te leiden en hem zoo helpen in rustige ontwikkeling, des te beter vrienden zullen wij voor hem zijn.”

Zij hadden het goed met hem voor, maar zagen tot hun smart, dat zij niet in staat waren het wilde paard te temmen. Hoe meer het den teugel voelde, dien men het aanlegde, des te weerspanniger werd het, des te eigenzinniger bleef het loopen op den eigenen eenzamen weg.

VIERDE HOOFDSTUK.

Op den eersten Vastenzondag van het jaar 1518 luidden in het stadje Stolberg in den Harz de klokken, en van alle zijden stroomde de menigte naar de kerk. Het was ruchtbaar geworden, dat een geboren Stolberger zich op den

kansel zou laten hooren, de zoon van den man, wiens naam nog altijd in goed aandenken gehouden werd, al was hij ook smadelijk terechtgesteld door een onrechtvaardig vonnis, den kanselarijsschrijver Münzer. 't Was Thomas, zijn zoon, die veel in de wereld omgezworven had en een bijzonder geleerd heer was geworden. Al was het lang geleden sinds hij zijn vaderstad had verlaten, velen herkenden hem al spoedig, toen hij op de preekstoel kwam.

Na de godsdienstoefening verdrong men zich om hem, en vele kameraden uit zijn jeugd kwamen hem even groeten en een hand geven, en onder hen betuigden velen hunne hartelijke instemming met de prediking en hunne begeerte hem nog meer te hooren. Want zooals hij sprak, was het voor hen iets geheel ongewoons. Hij verstond het met vlammeende woorden de harten te bewegen en de gewetens te treffen, geheel anders dan hun oude pastoor, die bovendien maar heel zelden den kansel besteeg, want hij was zwaar ter tong en bovendien kortademig.

Gaarne gaf Münzer gevolg aan den uitgesproken wensch en besteeg den volgenden Zondag den kansel weer.

Toen was de kerk nog voller, en allen luisterden met gespannen aandacht. Op den avond van dezen dag kwam de koster bij den pastoor binnen en zeide, nadat hij lang den lof van den jongen prediker gezongen had: „Als heer Thomas hier maar voorgoed in Stolberg wilde blijven en u helpen in uw werk, dat zou u op uw leeftijd te pas komen! Werkelijk zoo'n preek heb ik nog zelden gehoord. Het is of er een engel van den hemel spreekt.”

De oude pastoor, een goedhartig, welwillend man, knikte glimlachend: „Ja, ik hoor hem ook graag en verheug mij over den geest, die uit hem spreekt. Ik zou ook wel mijn best willen doen bij den raad, dat deze hem mij tot helper aanstelde, maar ik moet van mijn voornemen afzien, want Münzer is een onrustige vogel, die altijd heen en weer vliegt en bang is om in een kooi opgesloten te worden.

„Dat heb ik uit zijn eigen mond. Hij heeft tot nog toe nergens een blijvende plaats gehad. Nadat hij in Leipzig gestudeerd en zijn meesterstitel verworven had, heeft hij overal in de wereld rondgezworven. In Frohse bij Aschersleben is hij proost geweest in een nonnenklooster, maar slechts voor een jaar. Toen is de vogel weder ontsnapt. Toch hadden de gesluierten met tranen hem gebeden om te blijven, daar onder zijn bestuur het klooster tot nieuwen frisschen bloei was gekomen. Daarna heeft hij in Brunswijk als leeraar aan de Latijnsche school van St. Martinus gewerkt, maar ook slechts voor korten tijd. Toen is hij bij pastoor Hans Pelt in Aschersleben enkele maanden in huis geweest en heeft hem in zijn ambt bijgestaan en is vervolgens weer voortgetrokken, hier en daar den kost verdienende bij een boekdrukker, die hem gebruiken kon om zijn geleerdheid. Kortom, hij is ontzettend onrustig, vooral sinds Luther hem het hoofd op hol heeft gebracht met zijn stellingen tegen den afaat. Hij spreekt van dezen Luther met groote woorden. Hij noemt hem een profeet des Allerhoogsten, een uitverkoren instrument, een apostel des Heeren, de gelijke van St. Petrus en St. Paulus, en hij ontziet zich niet om den Heiligen Vader in Rome met grove smaadreden aan te tasten, zoodat ik hem ernstig heb moeten weerstaan en zijn onstuimigheid heb moeten onderdrukken.

De koster schudde het hoofd. „Hij is nog jong, dan kan men die onstuimigheid wel vergeven. Jonge most is ook wild als hij gist en wordt toch te zijner tijd edele wijn.”

„Noemt gij een man van dertig jaar nog „jong”? antwoordde de pastoor. „Mij dunkt zoo iemand heeft den tijd wel gehad om de wilde haren te verliezen. 't Is waar, er zijn menschen die, als de eik, zich langzaam ontwikkelen. We willen hopen dat hij het ook nog eens brengt tot een verstandige rust en nuchteren zin, dan zal hij de kerk van Christus nog groote diensten bewijzen en zich in het rijk Gods een naam maken.”

De volgende Zondagen van den vastentijd hoorde men den jongen Münzer nog tot aan den Palmzondag. Toen werd het onder de preek onrustig in de kerk. Men keek elkander aan en wist niet, wat er van te denken, toen men den prediker met geweldige woorden tegen de verdorvenheid in de kerk hoorde uitvaren. Onmeedoogend geeselde hij de zonden der geestelijkheid, ja zelfs den Heiligen Vader ontzag hij niet, maar schold den paus voor een oplichter en bedrieger, omdat van hem de schandelijke aflatbandel uitgegaan was, die helsche handel, die de arme zielen bedroog ten opzichte van hunnen eenigen troost en het alleen daarop gemunt had, den leegen zak van den paus te vullen.

Na de preek was er in de stad eene groote opschudding. Overal stonden groepen van menschen druk te praten op de markt en op de straten. Velen hadden genoeg gehad met de preek, bijzonder omdat de predikant den pastoors de ooren eens had gewasschen; de toestand onder de geestelijken schreeuwde immers om wraak; maar anderen waren hevig verontwaardigd, en er kwam zulk een scheuring onder de burgerij, dat Münzer, die er van hoorde, het tijd achtte om zijn vaderstad te verlaten en zijn vaderland den rug toe te keeren.

Trouwens in ieder geval zou hij heengegaan zijn, want in hem was een brandend verlangen ontstaan, om den man met zijn oogen te zien, van wien nu de geheele wereld sprak, en die hem dag noch nacht uit de gedachte was.

Gelijk de bliksem inslaat, zoo was er beweging in hem gekomen, toen hij de 95 stellingen van Martijn Luther tegen den aflat onder de oogen kreeg, en in verrukking had hij gejubeld: „Hij is het, die komen moet.” Op eens was hem duidelijk geworden, wat in hem had gewoeld en zijn hart tot in het binnenste had bezwaard. Wat hij had vermoed en gevoeld, was hier in duidelijke woorden gezegd. Hier had er een een fakkel ontstoken, waarmede hij

de jammerlijke verdorvenheid der kerk in het licht had gesteld, en zijn ziel juichte over den man, die het gewaagd had zulke dingen te zeggen. „Heil u, Martinus, gij zijt een gezant Gods, om te redden en te verlossen.”

Zijn geduld werd echter nog op een harde proef gesteld, want onderweg vernam hij, dat Luther op het oogenblik niet in Wittenberg was, maar op reis naar Heidelberg, waar hij een en ander te regelen had in het belang van zijne orde.

De terugkeer van den doctor werd nog tot het midden van Mei vertraagd, maar daarna begon hij, wien de reis blijkbaar goed had gedaan, weer zijn werk als professor.

Hij zat op den kathedraal en gaf college over den brief aan de Galatiërs. Aan zijne voeten zat een groot getal hoorders, ja meerderen moesten door gebrek aan zitplaatsen staan. En alles hing aan zijne lippen met een aandacht, zooals deze anders in de collegezalen niet gevonden werd.

Op den achtergrond stond iemand, wiens groote zwarte oogen geen oogenblik den professor verlieten: het was alsof hij ieder woord wilde verslinden. Zijn borst ging op en neer, zijn ademhaling was snel, de pols sloeg koortsig. Waar was het uur gebleven? Hij had hier den ganschen dag willen staan luisteren.

Toen Luther op den terugweg was, werd hij ingehaald door den jongen man, die hem met ontbloot hoofd eerbiedig groette met de woorden: „Benedictus, qui venit in nomine Domini!” (Ps. 118 : 26a)

Luther vertraagde zijn tred en keek den vreemde met een verlegen glimlach aan: „Zulk een aanspraak past slechts bij Hem, van wien de grootste dergenen, die uit vrouwen geboren zijn, zeide: „Ik ben niet waard zijne schoenriemen te ontbinden.”

De vreemdeling, wiens gelaat door een donkeren bios bedekt werd, boog zich opnieuw. „Wel heer doctor, laat

„mij dan mogen zeggen: „Gezegend zijt gij, eerwaarde heer, knecht des Allerhoogsten Gods, en gezegend zij het woord van uwen mond! Ik ben van verre gekomen om den man te zien, die uitgesproken heeft wat duizenden en duizenden hebben gevoeld. God zij met u en schenke u den moed om op den ingeslagen weg verder te gaan.”

„Wie zijt gij, mijn waarde?” vroeg Luther nu vriendelijk.

„Ik heet Thomas Münzer en ben Magister (meester) in de vrije kunsten en Baccalaureus (candidaat) in de theologie. Ik meende veel te weten, maar aan uwe voeten heb ik ingezien, dat ik niets weet en bij het A B C moet beginnen.”

Toen reikte Luther den jongen man de hand.

„Troost u dan met mij, heer Magister, want mij is het ook zoo gegaan. Lange jaren heb ik in blindheid gewandeld, en ik heb ook weder van het A B C moeten beginnen.”

Münzer geleidde doctor Luther nog tot aan zijn huisdeur en ging daarop overgelukkig naar zijne herberg om in gedachte deze heerlijke ontmoeting nog eens te doorleven.

Hij bleef nog geruimen tijd in Wittenberg en verdiende zich het brood in de werkplaats van den boekdrukker Melchior Lotter. Zijn levendige geest begreep snel de kern van Luthers leer en van uit dit middelpunt viel voor hem het een na het ander omhulsel om de waarheid der Heilige Schrift weg, en het mysterie van het Christelijk geloof ontsluitte zich voor hem van dag tot dag.

Hij was geheel buiten zichzelf; hij meende, er kon in de wereld geen gelukkiger mensch zijn dan hij was. Hij vergat eten en drinken bij het hooren en studeeren, en de lichamelijke ontbering, die hij soms had te lijden, hinderde hem niet in 't minst.

Herhaalde malen had Luther bij zijne colleges gewezen op de oude mystieken en hun eere gegeven; dan was

Magister Thomas' hart brandende in hem want nu hoorde hij, dat doctor Martinus uit dezelfde bron had geput, waaruit hij zelf met het innigst behagen gedronken had. Nu kwam Luther op een zijner colleges er weer toe over de mystiek te spreken, bijzonder over Johannes Tauler; hij beval zijn toehoorders met de warmste woorden aan, diens preeken te lezen en bekende, dat deze preeken hem het eerst in den Geest hadden ingeleid en dat zij meer geleerdheid bevatten dan al wat die tijd had voortgebracht. Een volgend maal sprak hij van een boekje, ook uit den kring der mystieken voortgekomen en geheel in den geest van Tauler geschreven, misschien wel door hem zelf, de „deutsche Theologie,” dat hij opnieuw wilde uitgeven opdat het opnieuw algemeen nut en voordeel brengen zou. „Zulk een boekje, heeren, moet gij „vlijtig bestudeeren, gij zult er veel goeds in vinden en „bij winnen. Want het drijft niet op het water als schuim, „maar is door een waarachtigen Israëliet, in wien geen „bedrog is, uit de bedding van de Jordaan zelf opgevangen. „Naast den Bijbel en Augustinus heb ik geen boek gevonden waaruit ik meer heb geleerd, wat God, Christus, de „mensch en alle dingen zijn. O welk een diepe en tegelijk „kinderlijk eenvoudige innigheid, welk een verzinking des „harten in God spreekt uit dat boekje! Hoe kan de ziel „daarin over alle belemmeringen heen de toevlucht nemen „tot Hem, dien de hemel aller hemelen niet kan bevatten, „en met Hem spreken als een vriend met zijn vriend, „ondanks den paus en alle bisschoppen en de geheele geestelij- „kheid, die zich tusschen God en mensch hebben inge- „schoven en net doen, alsof men hun eerst goede woor- „den moet geven, wanneer men bij de Hemelsche Maje- „steit gehoor zoekt.”

Niemand zocht met meer ijver in het boek dan Münzer. Hij was de eerste, die er de hand op lei, en hij nam het in zich op, als de bij, die den honig zoekt in den lindebloesem.

Hij meende nu vast genoeg te staan in de kennis der nieuwe leer, en zoo ontwaakte weer in hem de zwerflust. Hij trok de Elsterpoort uit, de wijde wereld in, het hart vol blijde hoop en het hoofd vol hooge gedachten. Het genie in hem breidde de vleugelen uit. Hij gevoelde zich tot groote dingen geroepen; hij zag zich reeds als licht der kerk schitteren naast Luther.

VIJFDE HOOFDSTUK.

„Is de heer Magister er nog niet?” vroeg op een Janu-
arimorgen van het jaar 1519 heer Kristain, de Leipziger
boekdrukker, toen hij de werkplaats binnentrad, waar
Thomas Münzer sinds enkele dagen werk gevonden had
als corrector. Juist ging de huisdeur open, en de verwachte
verscheen.

Heer Kristain haalde een brief te voorschijn uit zijn
borstzak: „Er is een brief gekomen uit Wittenberg van
„den goudsmid Döring, aan wien gij onlangs geschreven
„hebt. Ik wil hopen, dat de inhoud beantwoordt aan uw
„verwachting.”

Münzer greep begeerig naar den brief en las:

„Aan den waardigen heer, heer Thomas, bij den boekdruk-
ker Kristain te Leipzig inwonende.

„Vooreerst stel ik mij gaarne tot uwen dienst, lieve
„heer Magister. Ik laat u weten, dat ik met den magister
„Bartholomeüs over u heb gesproken. Hij zegt: indien
„gij zijn kapelaan worden wilt, dan moet gij met Paschen
„maar komen. Wanneer gij dit wilt, dan moet gij het
„hem schrijven, opdat hij wete waaraan zich te houden.
„En nu goeden nacht!”

Datum Wittenberg, Dinsdag na heilige Driekoningen.
 Karsten Döring,
 Goudsmid te Wittenberg.

„Gode zij lof en dank,” riep Munzer zeer verblijd en met dankbaar opzien naar boven. „Eindelijk zal het dan uit „zijn met het „ledig staan aan de markt”; eindelijk roept „mij de Heere in Zijnen wijngaard.”

Opnieuw zag hij den brief in. „Moet ik schrijven? Neen, „het is beter, dat ik maar zelf op weg ga naar Kemberg „en mij bij den proost aanmeld.”

Heer Kristain keek heel bedenkelijk en verlegen. Hij kon bij de drukte deze hulp niet missen. Münzer zelf zag in, dat hij in de eerste weken niet weg kon en oefende geduld, het was ook nog zoo lang voor Paschen.

Toen hij daarna wat door zijn werk heen was, greep hij den reisstaf en vertrok.

Goedsmoeds ging hij op weg, en de sneeuw, waardoor hij waden moest, deerde hem niet. Zijn hart was vol, in hem brandde het verlangen te mogen spreken als getuige der waarheid, in welker diepte hij een blik had geslagen, zittende aan de voeten van Luther. Tevergeefs had hij tot nog toe naar een plaats als predikant uitgezien, nergens was nog de kandelaar gevonden, waarop het licht kon worden geplaatst. Maar nu zou er een' einde komen aan het wachten. En welk een heerlijke beschikking, dat het nu heer Bartholomeüs Bernhardt was, die hem als kapelaan begeerde. Dat was immers een van hen, die door Luthers school gegaan en door zijn geest vervuld, vrijmoedig getuigenis gaven van de waarheid Gods. Münzer vergat den tijd onderweg, bezig met zich in de vriendelijkste kleuren het samenwerken met dezen man voor te schilderen; hij zag zich reeds in edelen wedijver met zijn ambtgenooten den strijd voeren tegen duisternis en bijgeloof. Dat was het juist wat hem in Luther aantrok en met afgodische vereering voor hem vervulde, dat deze den strijd tegen Rome had aangevangen,

dat hij protesteerde tegen de slavernij des geestes, dat hij omverwierp, wat dwaling en leugen hadden opgebouwd. Strijden, er op in slaan, dat was zijn lust; zijn weg banen over de puinhoopen, dat was de wensch van zijn hart.

Twee dagen later was hij weer in Leipzig terug, maar met teleurgestelde hoop. Er was er hem een voor geweest, die door den proost tot kapelaan was aangenomen.

Zoo bleef hem niet over, dan weer bij heer Kristain in dienst te treden en opnieuw uit te zien naar een plaats in het kerkelijk ambt.

Daar kwam iets, dat hem uit zijn mistmoedigheid verlostte. Het was de boodschap, dat in den zomer de stad Leipzig getuige zou zijn van een groot schouwspel, hetwelk de geheele wereld in spanning tegemoet zag: Doctor Eck, de pauselijke schreeuwer, zou in het strijdperk treden en doctor Martinus Luther, dien men door dreiging noch vleierij tot zwijgen had kunnen brengen, trachten te vernietigen.

Münzer prees zich gelukkig, dat hij de gelegenheid zou hebben, om dezen strijd, die van zoo hooge beteekenis zijn zou en zooveel zou beslissen, bij te wonen. Eigenlijk zou het slechts een twistgesprek zijn tusschen Eck en den Wittenberger professor Karlstadt, welke laatste zich veroorloofd had, om in een uitval den ijdel en sarren en te prikkelen. Een man als Karlstadt was echter voor Eck niet genoeg, daarom had hij doctor Luther mee in den strijd betrokken; door de overwinning van dezen reus was des te grooter roem te behalen.

Het was de middag van St. Jan, 24 Juni 1519, dat twee wagens door de Grimmasche poort Leipzig binnenreden. In den eersten zat professor Andreas Rodenstein van Karlstadt met den jongen rector der Universiteit van Wittenberg, prins Barnim van Pommeren, in den tweeden volgde Martin Luther met zijnen vriend Melanchton. Aan beide zijden der wagens en daarachter trokken vele honderden Wittenbergsche studenten, gewapend met speren en

hellebaarden, als een eerewacht en een bescherming voor de beide professoren.

De wagens konden slechts met moeite verder komen door de verzamelde menschen-menigte, wier oogen alle zochten naar Luther.

Thomas Münzer stond met een goeden bekende, den magister Sebastian Fröschel, bij het kerkhof van het Paulinenklooster. Op het oogenblik, toen de wagens dichtbij waren gekomen, verloor de eerste wagen een rad en Karlstadt viel er uit in de modder. Men hoorde onder de menigte fluisteren: „Dat is een voorteeken! Deze zal het verliezen!”

„En hij overwinnen,” voegde een stem luide hieraan toe, en die het zei, wees met uitgestrekte arm op Luther. Het was Thomas Münzer, die daarop zijn baret afnam en zijn geliefden meester een heilgroet toewuifde.

„Ja, ja,” zeide naast hem een eenvoudig burger, „dat wil ik gelooven, dat hij overwinnen zal. Hebt gij den „zilveren ring gezien aan zijn vinger? Dat is een „tooverring.”

„Dien zal hij van zijn moeder hebben,” riep een oud vrouwtje, „van haar weet men immers, dat zij omgang had met den duivel.”

Münzer wilde toornig de lasteraarster den mond stoppen, maar de menigte drong op en schoof hem weg.

Op den avond van denzelfden dag kwam hij toevallig door de Kopersteeg, toen hij in een huis woest lawaai hoorde. Hij drong naar binnen en merkte, dat Leipzigsche studenten den Wittenbergschen scheldwoorden toesnauwden en het daarbij vooral Luther, den aartsketter, lieten misgelden.

Het bloed vloog hem naar het gelaat — hij was toch reeds zeer opgewonden omdat hij gehoord had, hoe slecht Luther zelf in het klooster ontvangen was.

„Laat gij uwen meester smaden?” riep hij wild onder al het tumult. „Hebt gij uwe hellebaarden meegebracht „als wandelstokken of als ijdel sieraad?”

Zijn woord werkte. De hellebaarden werden opgeheven, en er ontstond een hevig gevecht, dat duurde totdat de stadsdienaars binnenkwamen en de rust herstelden.

Eerst Maandag den 27sten Juni had het twistgesprek plaats in de groote zaal op den Pleissenburg, die hertog George von Saksen hiervoor had afgestaan.

Eerst begon Karlstadt den strijd met Eck. De gebroken wagen scheen werkelijk een voorteeken geweest te zijn. Karlstadt moest het met zijn zwakke stem en zijn gebrekige taal verliezen tegen den grooten schreeuwer Eck.

Nu was aller aandacht gespannen op den tweeden kamp.

Op den morgen van 4 Juli ging Münzer uit zijn herberg op weg. Hij had tot nog toe geen enkelen dag de bijwoning van het twistgesprek verzuimd.

Toen hij het Dominicanenklooster voorbij kwam, zag hij drie monniken met een ernstig gezicht bij elkander staan, en hij hoorde er een zeggen: „Vandaag, vier uur in den morgen is hij ontslapen.”

„Wie?” vroeg hij stilstaande.

„Broeder Tetzal.”

Münzer was verbluft; hij trad achteruit, bleef een oogenblik zwijgen en zei toen: „Dat is ook een voorteeken.”

„Wat wil je daarmee?” zei een der monniken boos.

Münzers oogen schitterden. „Het eene licht is uitgebluscht, het andere zal branden. Tetzal wijkt terug om voor zijn grooten tegenstander plaats te maken. Tetzal is verstomd, opdat voortaan Luther spreke!”

Toen vloog hij weg zonder te luisteren naar de woorden, die de nijldige monniken hem nazonden, en hij kwam juist op tijd om nog een plaatsje te vinden in de dichtbezette zaal.

Juist hadden de beide sprekers hunne plaatsen ingenomen. Eck met het trotsch gevoel van een behaalde overwinning en een uitdrukking van bekrompen ijdelheid op

het dikke roode gelaat. Luther rustig en bijna vroolijk. een bloem in de rechterhand, aan wier geur hij zich van tijd tot tijd verkwikte.

Eck begon weer met zijn leeuwenstem en weidde breed en deftig uit in zijn rede over het recht en de opperhoogheid van den paus. Maar voor hij nog zoo ver was gekomen, viel Luther hem reeds in de rede met een opmerking, die zoo goed raak was, dat de aangevallene zich niet uit de moeilijkheid kon redden, dan door Luther als een Hussiet voor te stellen. Hij had gerekend, door deze zware beschuldiging het bewijs van ketterij bij Luther te hebben geleverd en zoo de overwinning te hebben behaald.

Onder de toehoorders ontstond beweging. Een dof grompelpel werd gehoord en hardop riep iemand: „Aartsschelm”.

Het was Münzer, die niet zwijgen kon en zoo den verongelijkte te hulp wilde komen.

Maar Luther had geen hulp noodig: hij sloeg den aanvaller zelf af en dreef hem de eene stelling na de andere uit, totdat niemand meer in twijfel was bij de vraag wie als overwinnaar uit het strijdperk kwam.

Doctor Eck werd wel is waar door hertog George met eer overladen en vertrok met opgeheven hoofd, overal luide verkondigende, dat hij den aartsketter den mond had gestopt.

Maar Luther ging onder blijden jubel, omgeven door zijn studenten, in zijn wagen, en zijne gezellen waren trotsch in het bewustzijn een gelauwerden overwinnaar huiswaarts te geleiden.

In de nabijheid van de Grimmaische poort drong zich een man door de rijen der hellebaardiers, en bij den wagen gekomen strekte hij zijn hand uit naar doctor Martinus met de woorden:

„Heil u, eerwaarde heer doctor, gij hebt het gewonnen en zult nog meer winnen.”

„Zijt gij het, beste Münzer?” antwoordde Luther vroolijk,

toen hij hem herkende. „Dank voor uwe vriendelijke meening.”

ZESDE HOOFDSTUK.

Op den Zondag Rogate van het jaar 1520 was een buitengewone menigte menschen bijeen binnen de muren van de hoofdkerk in Zwickau. Op den kansel stond een man, die door den raad der stad was benoemd tot tweeden predikant aan deze kerk. De roep van geweldige welsprekendheid was hem vooruitgegaan, en men wist dat de Bernhardijner nonnen van het klooster Bentitz bij Weissenfels, wier kapelaan hij bijna een jaar lang geweest was, hem met droefheid hadden laten gaan.

De verwachtingen, waarmede men in Zwickau den Magister Münzer had ontvangen, werden dan ook niet teleurgesteld. Dat was een machtige, hartontroerende prediking, die men daar hoorde. Zulk een rede was men niet gewoon te hooren, allermint van den stadspredikant doctor Wildenauer, die wel gezien was bij de meergegoeden om de voornaamheid in zijn optreden en zijne lankmoedigheid tegenover wereldsche vermaken, maar als redenaar niets beteekende. Het was een frissche wind, die er door Münzer's rede heenwoei en men hoorde het reeds spoedig, dat de man onder de macht was van den Wittenbergschen geest. Wat men hoorde, scheen toch zoo kwaad niet, en indien Luther nu ook zoo predikte, dan was het toch eigenlijk niet duidelijk, waarom hij zoo van alle kanten voor ketter gescholden werd.

Na de godsdienstoefening gingen drie mannen samen over de straat.

„Heden is onze stad heil wedervaren,” zei de eene, de lakenwever Nicolaas Storck, een man van middelbaren leeftijd, van deftige houding en een gelaat vol uitdrukking, iemand, van wien men onwillekeurig terstond begreep, dat hij meer was dan zijne omgeving. „Zulke taal heb ik op den kansel nog nooit gehoord. Mijn hart heeft hem toegejuicht, want ieder woord was naar mijn hart.”

„Mij is het evenzoo gegaan,” antwoordde de andere, Markus Thomae, ook een lakenwever van beroep. „Uit Münzer spreekt de Geest, en let maar op, in Zwickau, begint een nieuwe lente, wat meent gij er van, heer „Stübner?”

Hij wendde zich tot den derde, een voornaam man in de kleeding der geleerden. De man had theologie gestudeerd, en wel in Wittenberg, waar hij veel in het huis van Melanchton verkeerd had en door dezen om zijn groote gaven met onderscheiding was behandeld. Hij aarzelde even te antwoorden en zeide toen: „Ik ontken niet, dat magister „Münzer een buitengewone geest is en hier in de stad velen „ten zegen zal zijn. Maar de lente, waarop gij hoopt, zal „niet komen zonder groote stormen en bewegingen. Want „dit heb ik wel uit zijn woorden verstaan, dat hij niet op „de monniken gesteld is en ze tegen zich zal ophitsen. Wel „wikkelde hij de pijlen, die hij tegen hen afschoot, voorzichtig in wol, maar wie ooren had om te hooren, die „hoorde toch reeds hoe diep zijn verbittering is tegen de „pijndragers en in het algemeen tegen de papisten.”

„Juist daarom is hij mijn man,” antwoordde Markus Thomae.

„En ook de mijne,” voegde meester Storck hieraan toe. „Wanneer stormen aan de lente voorafgaan, wat geeft „dat? Het Korinkrijk der hemelen wordt geweld aangedaan, zooals de Schrift zegt, en waar ook de Apostelen „met het Evangelie gekomen zijn, is er altijd een storm opgestoken. Dat is ook zeer natuurlijk; de duisternis keert

„zich tegen het licht. Maar het licht moet toch de overwinning behalen. En ik wil dan behooren tot hen, die het houden met den nieuwen prediker; op mij kan hij rekenen, als hij strijdgenooten noodig heeft.”

Daarop scheidden de mannen en zagen overal groepjes kerkgangers op de straat, die ijverig samen redeneerden en wel allen over de pas gehoorde prediking.

Eenige dagen later, op Hemelvaartsdag, stond Münzer weer op den kansel en had nog talrijker schare tot toehoorders.

Hij begon rustig en met groote waardigheid, getuigende van de heerlijkheid van Hem, die de kluisters van het graf had verbroken, door God verhoogd was en Zijn plaats had ingenomen ter rechterhand der kracht Gods, om nu als de Almachtige Zijne vijanden te overwinnen en Zijne Kerk op aarde te regeeren. Maar toen hij daarop begon te spreken van hen, die nu in naam van Christus Zijne kudde moesten weiden, werd de rede hoe langer hoe heftiger; de woorden stormden aan, zoodat de woordenvloed deed denken aan een stroom door stortregens stijgende, die eindelijk bruisend buiten zijne oevers treedt. Al scherper werden de pijlen, die de redenaar afschoot tegen hen, op wier rekening hij het groote verderf in de Kerk stelde.

Hevig voer hij uit tegen de monniken en priesters, totdat hij zich liet meeslepen om te zeggen: „De huichelaars maken door een stukje brood de zielen levend, die niet leven, en eten met hunne lange gebeden de huizen der weduwen op, daar zij bij de stervenden niet vragen naar het geloof, maar alleen zoeken naar de bevrediging van hun onverzadelijke hebzucht. Dezen hebben tot nog toe de kerk verleid, of zij nu monniken zijn of priesters. De leeken zijn echter ook schuldig, omdat zij het gebed en het zuchten voor hun zieleherders verzuimen, waarom God dan ook met recht aan de blinde schapen blinde herders gegeven heeft.”

Het was alsof het woord van meester Thomae over den lentestorm nu reeds in vervulling zou gaan. De preek had de gemoederen zeer geprikkeld, en ook nu herhaalde zich wat twee jaar geleden in Stolberg gebeurd was. Er ontstond een scheiding onder de burgers. Voor en tegen.

Weer gingen de drie mannen, die over de eerste preek van Münzer samen hadden gesproken, met elkaar uit de kerk. Allen was het aan te zien, hoe hun gemoed ontroerd was, zoodat zij eerst een tijd lang zonder een woord te spreken over den weg gingen.

Storck was de eerste, die den mond opende. „Nu heb ik „zekerheid; Münzer heeft den Geest en ik ontbloot eerbiedig mijn hoofd voor den man, die als een ware Gideon „met het zwaard er op inslaat; die den moed heeft zonder „menschenvrees, zonder iemand naar de oogen te zien, te „getuigen voor de waarheid. Hebt gij den predikant Wil- „denauer wel gezien? Wat was zijn gezicht rood! Men kon het „hem aanzien, dat toorn en angst bij hem elkander afwisselden.”

„Nu, daar heeft hij dan ook reden voor,” meende Stübner. „De monniken zijn zijne vrienden nu ook wel niet, maar „wat hij aan hen berispt en bestraft, is alleen hunne „onwetendheid. Hij spreekt tegen hen op de manier van „Ulrich van Hütten en doctor Erasmus, en doet, alsof de „kerk te helpen is door wetenschap, als hadden wij daar- „voor niet den Bijbel en het Evangelie noodig, maar hei- „densche dichters en filosofen.”

„Och, laat den dwaas loopen,” zei Storck op verachtelijken toon. „Wat is dat voor een Christendom, dat hinken „moet op heidensche krukken? Zooals Münzer dat wil, zoo „is het het rechte. Ik zie het nu, er zal een strijd komen, „maar ik verheug mij op den strijd en ik wil vooraan staan.”

„Ziet gij daar die beiden?” fluisterde meester Thomae, wijzende op twee Franciscaner monniken, die ook uit de kerk kwamen en zeer ijverig samen spraken. „Is die eene, „die groote, niet pater Tiburtius? Nu, die zal ook een mond

„opendoen — die kan praten, dat het een mensch groen en geel voor de oogen wordt.”

„Hoe eer hij begint, hoe liever het mij is,” antwoordde Storck. „Maar ik moet nu weg naar Magister Münzer en hem onder vier oogen spreken.”

Daarna groette hij de anderen en ging heen in de richting van de pastorie.

Den volgenden Zondag waren Storck en Thomae in de Kloosterkerk. De Franciscanen hadden rondverteld in de stad: broeder Tiburtius zou preeken tegen den nieuwen predikant van St. Maria. Nu, dat gebeurde dan ook.

De preek was heel lang, en de redenaar deed den mond zoo wijd open, alsof hij enkel duiven voor zich had. Hij wilde met schreeuwen goedmaken, wat hij tekort kwam in gedachten, en waar het hem aan gronden ontbrak, deze vervangen door scheldwoorden.

Storck en Thomae keken elkander eens aan en schudden glimlachend het hoofd. Zij hadden den indruk, dat zulke tegenstanders Magister Münzer de overwinning wel niet zouden bemoeilijken.

„Hij zal mij welkom heeten, als ik hem de boodschap breng, op hoe treurige wijze de bedelmonniken hem weerstaan,” zeide Storck, toen zij de kerk uitgingen.

„Hoe was uw bezoek op Hemelvaartsdag?” vroeg Thomae. Storck's oogen schitterden. „O, wij hadden nog slechts weinig woorden gewisseld, of wij waren reeds vrienden. Wij verstaan elkander, wij zijn kinderen ééns geestes. Het licht, dat Luther in mij en in u heeft ontstoken, schijnt ook in hem. Bijzonder zijn wij één in onzen haat tegen die pijdragers, die op het lichaam van de kerk van Christus teren als de bladluizen op den rozenstruik. Tegen zulk ongedierte te strijden en het uit te delgen, houdt hij voor den heiligen plicht van den waren dienaar van Christus. Met spot zooals de humanisten dat doen, kunt gij niets

„uitrichten,” zeide hij, „hier komt het aan op heiligen ernst en ijver voor de eere Gods. Toen ik heen wilde gaan, kwam ook doctor Stüler, de burgemeester, met eerbiedigen groet, en bedankte hem voor de gehouden preek. „Ik heb mij daarover hartelijk verheugd, want wanneer het hoofd van de stad vóór Münzer is, wie zal dan tegen hem zijn? Aha, brave kaalkoppen, past maar op, de dag des toorns en des gericht's is voor u nabij gekomen! En wanneer Münzer u de pij uitklopt, dan zal ik hem wakker helpen en er op slaan tot eer van God.”

Meester Thomae trachtte de blijmoedige hoop van zijn vriend wat te temperen, daar deze toch de toekomst wat al te rooskleurig inzag; maar Storck bleef bij zijn vertrouwen: „Het is Gods zaak, die wij voorstaan, dus zal Hij ons ook niet aan ons zelf overlaten, maar ons helpen ter overwinning.”

Thomas zou toch gelijk krijgen met zijn bezwaren. Er was wel een deel van de burgerij, dat zich in den strijd, die nu tusschen Münzer en de bedelmonniken uitbrak, aan den predikant van St. Maria hield; ja, daaronder waren met den burgemeester de aanzienlijksten der stad, wier toorn reeds lang gaande was gemaakt door de hebzucht en heerschzucht der monniken; maar dezen hadden toch ook hun aanhang, en zoo kwam het in het vervolg tot zeer heftige en treurige tooneelen; beide partijen vlogen elkander in de herbergen en op de straten in het haar en richtten allerlei wanorde aan, waartegen de raad der stad vruchteloos middelen zocht. Zoo besloot dan deze, buitenaf hulp te zoeken, en zich te wenden tot Hertog Johan, den mederegent van zijn broeder, keurvorst Frederik van Saksen, wiens hof te Weimar zetelde, om hem bescherming te vragen voor den bedreigden dienaar des Goddelijken Woords.

Tegelijkertijd was Münzer, op aandrang van den burgemeester, bezig met het schrijven van een brief aan Luther, om zijn raad en bijstand te vragen in dezen moeielijken

strijd. Hij schreef op een toon, waaruit zijn diepe eerbied voor zijn grooten leermeester en een onbepaalde onderwerping aan zijn oordeel sprak: eerst vertelde hij hem „van al de geruchtmakende gebeurtenissen in de stad Zwickau „en gaf dan een lijst van de grove papistische dwaalleerlingen, waarmede de Franciscanen de gemoederen der burgers „in de war brachten. Daarop vroeg hij ten slotte, of „Luther, Melancton en de andere Wittenbergsche leeraren „van meening waren, dat hij verplicht was een twistgesprek „met de Zwickauer bedelmonniken te organiseeren, opdat „de vijanden van het kruis van Christus den Naam Gods „heiligen en hunnen lastermond toehouden, opdat de lamp „onzer vertroosting allen die in het huis zijn verlichte. Ik „bid u, eerwaarde Heer Doctor, dat gij mij wilt aanwijzen, „wat u in deze zaak christenplicht schijnt. Uit vroeger ge- „vaar gered, zie ik mij nu weer in nieuwen strijd gewik- „keld. Hij echter, die mij gered heeft uit het gevaarlijk „moeras, zal mij ook redden uit de klauwen van den leeuw „en den draak, zoodat ik niet heb te vreezen, al zou ik „ook wandelen in de schaduw des doods, omdat de Heere „met mij is en mij woord en wijsheid zal geven, waartegen „onze vijanden niet bestand zullen zijn. Wat zou ik nog „meer kunnen begeeren?

„Wees gegroet in Christus, gij voorbeeld en licht uwer „vrienden!”

„Gegeven op St. Margaretha, 13 Juli 1520.

THOMAS MÜNZER,

Prediker van het Evangelie.”

Hoe eerlijk Münzer het met dezen brief meende, bewees hij ook daardoor, dat hij zich bereid verklaarde zijne zaak te onderwerpen aan het oordeel van den bisschop van Naumburg, aan dezen de tot nog toe gehouden preeken op te zenden, en zich aan diens uitspraak te zullen houden.

Nicolaas Storck was in die dagen in een slechte luim. De houding van Münzer beviel hem in het geheel niet. Hij

beschouwde dat als een valsche toegeeflijkheid, en er ontbrak niet veel aan, of hij had zich teleurgesteld van hem afgekeerd als van een, wiens mannenmoed en offervaardigheid hij had overschat. Zoo kwam er dan ook volstrekt geen verzachting in zijne stemming, toen door het optreden van den Hertog en Luther's bemiddeling een stilstand in den strijd intrad, al kregen de monniken ook nog menig hard woord te hooren wegens hun schelden en hun luiheid.

Maar in de stad was men algemeen zeer tevreden met deze minnelijke schikking en was men ook den bemiddelaars oprecht dankbaar, daar men het er voor hield, dat bij de monniken de les had geholpen en zij nu tenminste hunnen mond zouden houden.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

Het was herfst geworden.

Laat in den nacht klopt er iemand aan Münzer's deur. Hij stond op uit zijn bed, en uit het venster ziende, bemerkte hij bij het bleeke maanlicht een vrouw; aan de stem herkende hij de dienstbode van zijn ambtgenoot Wildenauer.

„Heer Magister,” riep zij ademloos, „de oude Regine, de vrouw van den winkelier Zeisig in de Burgstraat, worstelt met den dood en begeert de sacramenten der stervenden. Mijn heer is nog niet thuis — zoudt gij niet willen gaan om de stervende te helpen?”

„Waar is uw heer?” vroeg Münzer.

„Gij weet wel, de Heer Schout viert vandaag zijn verjaardag,” antwoordde de dienstbode.

„Ik zal gaan,” riep Münzer kortaf, en van de straat klonk het nog: „Wel bedankt, heer Magister. De koster zal er wel zijn met de heilige bekers. Goeden nacht.”

„Goeden morgen,” spotte Münzer, terwijl hij het venster toeschoof.

Hij maakte licht en wierp zich snel in de kleeren. Zijn wenkbrauwen fronsten zich, en op zijn voorhoofd kwamen rimpels. „Kijk, kijk,” zeide hij tot zichzelf, „een priester naar Gods hart, een echte Israëliet zonder bedrog! Hard scheldt hij op de domheid en onwetendheid der monniken, maar nooit raakt hij aan hun buik, de schelm! Hij heeft er dan ook alle reden voor, zijn eigen buikje is al mooi rond en zijn verhemelte heeft een fijnen smaak voor gebraad en wijn. Waar de wereld haar lust en genot naaloopt, loopt hij mede, hij wil geen spelbreker zijn. Natuurlijk, dat dit den grooten hanzen best bevalt, zoodat zij zeggen: Geprezen zij heer Wildenauer, hij verstaat het: leven en laten leven! Middernacht is reeds voorbij, en nog zit hij bij den beker en de muziek, lacht en schertst met schoone vrouwen, terwijl de stervende tevergeefs uitziet naar hem, die troost moet brengen!”

Weer klonk de klopper aan de huisdeur; de koster verscheen en de beide mannen ging op weg.

Tegen zijne gewoonte was Münzer zeer stil, zoodat de koster zich verwonderde. Münzer's geheele ziel was vervuld van toorn tegen zijn ambtgenoot. Er was geen grooter tegenstelling denkbaar dan tusschen Wildenauer en Münzer. De eerste was een welgedaan heer van grooten omvang en een glimmend voldaan vollemaansgezicht. Deze gezwollen waterige oogen zeiden: eten en drinken houden lichaam en ziel bijeen; die zinnelijke mond lachte: er is toch niets aangename, dan wat de zenuwen prikkelt en de zinnen streelt; en de voornaam ingetogene houding verried, hoeveel omzichtigheid hij gebruikte met hen, die in deze dingen met hem dezelfde lijn trokken.

Op Münzer's gelaat lag bij allen gloed, die uit de donkere oogën uitstraalde, de uitdrukking van diepen ernst en harde gestrengheid. Hard tegen zichzelf en afgekeerd van de wereld, scheen hij verheven boven het moeras van lagere zinnenlust te zweven, en al droeg hij het monnikenkleed niet, toch kon hij den pijdragers een voorbeeld zijn van wereldverloochening; een man van de strengste ascese, tegen wiens hart de lust der wereld machteloos botste als een waterdruppel op den vuurhaard.

Man van de wereld en kluizenaar — zoo stonden de beide mannen tegenover elkander, die hun ambt vervulden aan dezelfde kerk en bij de hartstochtelijke natuur van Münzer was het te voorzien, dat de tegenstelling moest leiden tot wrijving en botsing.

Nu was de tijd gekomen. De maat was vol, ja liep over, en Münzer nam zich voor, den anderen morgen in het openbaar getuigenis af te leggen tegen den huurling, den wolf in schaapskleederen.

Blijkbaar verslagen trad eenige dagen later meester Storck de werkplaats van zijn vriend Thomae binnen, sloeg zich op de borst en sprak: „Broeder, wij moeten boete doen! „Wij hebben gezondigd tegen het negende gebod, want wij „hebben een onschuldige verdacht gemaakt en een uitverkorene Gods veracht.”

Verbluff zag Thomae den spreker aan. „Van wien spreekt gij?”

Storck streek zich met de hand over het voorhoofd en haalde diep adem. „Ik heb in den afgeloopen nacht een „nieuwe openbaring ontvangen. De Heere heeft mij in den „droom het beeld van den magister Münzer getoond. Een „sneeuw wit gewaad omhulde zijn lichaam, en om zijn hoofd „was een straalkrans van heerlijkheid; verstaat gij dit gezicht?”

„Hoe zou ik dat niet verstaan?” antwoordde Thomae. „Het wijst ons op Münzer als op een reinen en vlekke-

„loozen knecht Gods. Maar hoe weet gij, dat dat droom-
gezicht een openbaring Gods is?”

In Storck's gelaat verdween plotseling de boetvaardige trek. Trots en toorn werden zichtbaar. „Hoe ik dat weet? „Laat mij u vragen: Hoe komt gij er toe te twijfelen aan „mijne gave om ijdele droombeelden te onderscheiden van „openbaringen Gods?” Heb ik het tot nog toe niet vol- „doende bewezen, dat ik weet te beproeven, wat van „boven ingegeven is en wat van beneden is uit de natuur? „Indien gij dan toch nog zoudt willen twijfelen, zoo zult „gij te schande worden, wanneer ik u toevertrouw, wat „gister gebeurd is. Of hebt gij er reeds van gehoord?”

Toen Thomae ontkende, ging Storck voort: „Tusschen „Münzer en zijn ambtgenoot Wildenauer is een hevige „botsing gekomen. In den naam van God is Münzer tegen „Wildenauer opgestaan en heeft hem voor de voeten ge- „worpen, hoezeer hij de kinderen Gods door zijnen wan- „del ergerde, daar hij zich gelijkvormig maakt aan de „wereld en zijn behagen heeft in den lust der oogen, de „begeerlijkheid des vleesches en de grootschheid des levens.”

„Heeft hij dat gedaan?” vroeg Thomae vol verbazing en verwondering. „En welk antwoord ontving hij?”

„Pfarrer Wildenauer,” zeide Storck, „de man, die anders „zoo rustig, zoo afgemeten, zoo op zijn gemak is, stoof „op in drift, want hij gevoelde zich in zijn geweten ge- „raakt, en daarom heeft hij dit den aanklager betaald ge- „zet: hij heeft hem beschuldigd van hoogmoed, eerezucht, „heerschzucht, van buitensporige meeningen, ja zelfs „van ketterij. Zoo is nu tusschen die beiden een vuur ont- „stoken, dat moeilijker te blusschen zal zijn dan het eerste, „toen Münzer streed tegen de monniken.”

„En hebt gij bijzonderen lust om naar den bluschemer te grijpen?” vroeg Thomae.

Storck weigerde dit. „Ik zou wel een dwaas zijn! Er „moet ergernis komen, zal het Rijk van God gebouwd

„worden. Laat het vuur maar opvlammen, het zal heel wat „goddeloosheid verteren en de eere Gods bevorderen.”

„De strijd bleef niet bepaald tot de beide geestelijken; om ieder van beiden verzamelde zich een aantal aanhangers. Met Wildenauer hielden zij het, die, eensgezind met hem, gevoelden dat dezelfde aanklachten hen raakten, vooral de rijken en voornamen, daaronder de stadsvoogd Mühlport. Münzer daarentegen had de burgerij en de groote menigte met zich, de groote meerderheid.

De pijlen vlogen heen en weder, de wederzijdsche smaad werd al heftiger. Toch was de kamp een ongelijke. Wildenauer, onbeholpen ter tale, was op den duur niet opgewassen tegen zijn welbespraakten tegenstander, en nederlaag volgde op nederlaag. Toch hield hij zich in het strijdpark staande, door zijne vrienden gesterkt en aangemoedigd, tot Münzer, voor wien het onverdragelijk was met een beslist vijand aan hetzelfde altaar te dienen, de gelegenheid aangreep en de juist opengekomen predikantsplaats aan de kerk van St. Katharina voor zich wist te verkrijgen.

De strijd was daarmee echter niet ten einde, maar vlamde nog slechts te meer op, toen Münzer een schrede verder ging en zijnen tegenstander niet slechts op zedelijk gebied aantastte, maar hem ook grove dwalingen verweet, zoo bijv. de bewering, dat de marteling van Christus aan het kruis niet een wezenlijke marteling geweest zou zijn, en, dat Zijne godheid Hem aan het kruis werkelijk verlaten had; ook een ergernis, die Wildenauer vroeger gegeven had, wekte Münzer weer op door te herinneren aan een preek, die Wildenauer eens had gehouden over de drie echtgenooten, die Anna, de grootmoeder van den Heiland, zou hebben gehad.

Nu was de strijd op het hoogste gekomen en Münzer rekende zich reeds overwinnaar, toen er iets gebeurde, dat hem als een bliksemstraal trof. Van doctor Luther kwam een brief met den volgenden inhoud:

„Mijn groet en de vrede Gods bovenal.

„Waarde Heer Magister!

„Met droefheid heb ik vernomen van den twist, dien de „Satan gestookt heeft in Zwickau tusschen twee dienaren „van Christus, waardoor de naam des Heeren wordt „onteerd, en de kudde van Christus wordt verstrooid. Lieve „broeder, laat er geen strijd zijn tusschen u en uwen „broeder! Want al moge er veel tegen hem getuigen, en al „is hij niet van ganscher harte met ons, hij is toch niet „ver van het Koninkrijk Gods, daar hij sommige deelen „der waarheid goed heeft gevat en een vijand is der Papis- „ten, bijzonder van het kloostervolk. Dat weet doctor Eck „ook zeer goed; daarom heeft hij in de banbul, die hij „van den paus heeft verkregen tegen mij, aan mijnen „naam dien van doctor Wildenauer toegevoegd. Want gij „moet weten: Ecks boosheid en wraakzucht zijn er niet „mee voldaan, Luther alleen te treffen, maar ook anderen, „die tegen den paus zijn, als professor Karlstadt te Wit- „tenberg, magister Dolzig van Feldkirchen, Heer Wille- „bald Pirkheimer in Neurenberg en ook de secretaris van „den raad daar, Lazarus Spengler, dan nog Bernhard „Adelmann van Adelmansfelden in Augsburg en Pastor „Wildenauer genaamd Egranus in Zwickau. En nu weet „ik wel, dat deze Wildenauer tot nog toe halverwege is blijven „staan en de zaak meer heeft opgevat op de manier der „humanisten, maar het is niet verstandig, zoodanige men- „schen met harde woorden af te stooten, zoodat zij wegge- „drongen worden naar de vijanden, maar het is heilige plicht, „hen weer terecht te brengen met een zachtmoedigen „geest en ze zoo voor de waarheid te winnen. Daarom „vermaan ik u, lieve Magister, om Christus' wil, laat „af van uwen toorn en het vijandig getwist en handel „zachtkens met den jongeling Absalom, opdat de dwa-

„lende, door broederlijke terechtwijzing vermaand, onze
„vriend en medestrijder worde in het werk des Heeren.
„Hiermede Gode bevolen.

MARTIN LUTHER.”

Nadat hij gelezen had, zat Münzer langen tijd stil, onbewegelijk. Dan greep hij weer naar den brief, die hem uit de hand was gevallen, en las ten tweeden male, om zich te overtuigen, dat hij goed had begrepen. Maar ja, het stond er helder en duidelijk: Luther liet hem in den steek, hem, die trouw aan zijne zijde vocht, en nam het op voor een mensch, dien hij blijkbaar voor beter hield dan hij werkelijk was. Hoe kon zoo iets gebeuren? Had iemand hem belasterd in Wittenberg? De gedachte dreef hem het zweet uit de poriën.

Reeds stond hij op het punt om een antwoord te schrijven, toen meester Storck binnenkwam, met wien hij den laatsten tijd veel had verkeerd, en die vol ijver was geweest om het twistvuur aan te blazen.

Toen hij hoorde van den inhoud van den brief, kwam er een donkere wolk op zijn voorhoofd, en in die diepe oogen kwam een ouheilspellend vuur. „Wilt gij hem antwoorden?” vroeg hij plotseling. „Dat zal u nooit helpen, want Luther heeft een hard hoofd, en het is moeilijk, hem van zijne meening af te brengen. Maar waartoe moet deze brief dienen, dien hij zendt? Wil hij u raad geven? Mij dunkt, gij hebt zijn raad niet noodig en trouwens niet gevraagd ook. Gij zijt zelf mans genoeg en hebt — ik zeg het ronduit — van den Geest meer dan hij!”

Münzer maakte een onrustige beweging. Het bloed vloog hem naar het gelaat, van terzijde zag hij den spreker aan. Was de man, voor wiens ernst en oprechtheid hij zooveel achting had, nu een laffe vleier geworden? „Houd op met zoo te spreken,” zei hij haastig. „Als een reus onder dwergen staat doctor Martinus. En mij, als een vriend

„heeft de groote zich den kleine aangetrokken, ja, als een vader zijn zoon, dat mag ik nooit vergeten.”

„Wel,” antwoordde Storck met nadruk, „geef hem, wat hem toekomt, maar denk ook van uzelf niet geringer dan behoort. Reeds staat aan het firmament de morgenster, maar zij moet verbleeken, wanneer de zon komt, gelijk ook Johannes de Dooper, toen hij den Beloofde zag komen, ootmoedig sprak: „Hij moet wassen en ik minder worden.”

Münzer's voorhoofd gloeide. Hoezeer hij zich bewust was van zijn gaven, zooveel lof was hem toch te veel. „Dat boven Luther nog een kan uitgroeien,” zeide hij, „kan ik mij toch niet voorstellen.”

Storck bewaarde zijn plechtige kalmte. „U bindt de vriendschap en de gunst van den geweldige, zoodat hij u grooter schijnt dan hij is. Wie hem met nuchteren, kalmen blik beschouwt, vindt aan hem zwakheden en gebreken, die hem de vleugels zullen knakken en hem zullen hinderen in zijn zegetocht.”

Münzer zag hem vragend aan. „Zwakheden en gebreken?”

Storck knikte levendig. „Zal ik het kortweg zeggen — Luther heeft geen rechten grond onder de voeten. Waarop steunt hij? Op de letter der Schrift. Tot vervelens toe herhaalt hij dat eene: Daar staat geschreven! Verder weet hij niet, met de letter van het Woord wil hij de wereld uit hare voegen breken, de dwaas. Zegt niet de Apostel: „De letter doodt? Wel behaagt het den Geest Gods, door de letter te werken, maar hoe arm en machteloos zou Hij zijn, wanneer Hij aan de letter gebonden was en niet ook langs anderen weg kon spreken? Is er niet juist om de letter en hare uitlegging altijd strijd en moeite in de kerk geweest, heeft niet de letter reeds zooveel onheil gesticht? Dat weet de Geest, en daarom gaat Hij een zekerder weg, en spreekt tot den uitverkorene onmiddelijk, door hem te verlichten met Zijn licht en hem het inwendige oog te openen, om de waarheid te zien in gezichten en droomen.

„Omdat Luther daarvan niet wil weten, verzet hij zich tegen Gods heerlijkste openbaring en daarom zal God den wederspannige weder verwerpen en een ander roepen in zijne plaats.”

Nu kookte het in Münzer's borst. Wat hoorde hij daar uit den mond van den lakenwever? Waren dat niet gedachten, die hij zelf reeds lang had gekoesterd? In hem jubelde het bij de ontdekking, dat een ander mensch in deze hooggewichtige zaak met hem samenstemde. Reeds van den beginne had hij zich getrokken gevoeld tot meester Storck, en nu begreep hij, waarom; hier had hij een geestverwant. En in hem ontbrandde het verlangen, den geest, die in dezen man werkte, nog nauwkeuriger te beproeven.

Lang zaten zij samen en verdiepten zich in diepzinnige theologische gesprekken, en toen zij weder van elkander scheidden, beteekende hun hartelijke handdruk de bevestiging van een innigen bond tusschen hunne harten.

Den volgenden Zondag vernam de gemeente van St. Katharina uit Münzer's mond het nieuws, dat meester Nikolaas Storck den Bijbel beter verstond dan de priesters en in waarheid den Heiligen Geest had, die hem ook veel openbaarde wat anderen verborgen bleef.

De verbazing nam toe, toen men hoorde, dat Nikolaas Storck zich voor een profeet uitgaf, en velen van zijn gilde om zich had vereeuigd en met hen samenkwam om te verkondigen wat de Geest hem had ingegeven; tevens hoorde men, dat deze Geest ook in anderen begon te spreken en zonderlinge dingen openbaarde.

Men drong er bij den burgemeester op aan, om aan die ongepaste dingen een einde te maken, maar deze glimlachte rustig.

„Laat die menschen toch met vrede! Zij zullen spoedig „genoeg hebben van die zaak. Die geest, die in hen spreekt, „is niet van den hemel, maar uit hun ingewanden. Altijd „zijn er heel wat dwepers geweest onder de lakenwevers;

„zij moeten altijd zitten, en dat werkt storingen in de ingewanden, en die werken op de ziel en geven aanleiding, dat zij allerlei hersenschimmen krijgen. Maar dwepers moet men nooit tegenspreken, dat maakt hen maar erger, dan worden zij dol en stichten onheil. Laat men ze met „rust, dan worden zij wel weer stil!”

Toen hij later hoorde, dat Münzer met de lakenwevers gemeene zaak maakte, hinderde hem dat wel, en toen hem bericht werd, dat de wevers twaalf apostelen en twee en zeventig discipelen hadden uitgekozen, en dat Münzer als heer en meester aan hun hoofd stond, toen werd hij recht bezorgd en nam zich voor, de oogen open te houden, opdat er geen oproer uit die dweperij voortkwam.

Intusschen werd de strijd tusschen Münzer en Wildenauer op ergerlijke wijze voortgezet. De laatste besloot eindelijk een brief te schrijven aan zijnen tegenstander, waarin hij zoo rustig mogelijk, maar toch met fijnen spot verklaarde, dat hij nog wel een tijdlang geduld wilde hebben en wachten, of bij zijn vijanden de toorn niet zou uitrazen, en de vrede zou wederkeeren. Maar toen Münzer, wiens aanhang voortdurend toenam, in het geheel niet op zijn schrijven inging, verloor hij eindelijk den moed en zag geen andere redding dan de vlucht.

Als een tijding van zegepraal werd het op een Decembertag rondverteld, dat Pastor Wildenauer 's nachts uit Zwickau verdwenen was. Men gaf hem den zegen mee op den weg en plakte op de kerkdeuren spotgedichten tegen hem aan. In de herberg der lakenwevers in het hoekhuis van de Burgstraat had de gemeente der twaalf apostelen en der twee en zeventig jongeren zich verzameld. Van hunne lippen klonk eerst een psalm ter eer van God, en daarna werd door Storck met hoogdravende woorden de lof verkondigd van den Gideon, die in den naam en de kracht des Allerhoogsten den heiligen krijg gevoerd en den vijand uit het veld geslagen had.

De gevierde held was zelf tegenwoordig. Met gebogen hoofd zat hij en zag er uit, als of de toegezwaaide lof hem ootmoedig deed buigen. Maar de woorden klonken hem zoet in de ooren. Zijn hart was langzamerhand hiervoor ontvankelijker geworden, en hij kon het verdragen. De wierook, voor hem gebrand, had hem beneveld en in eigen oog verheven. Wat hij vroeger had afgeweerd als strafbare schepselvergoding, nam hij nu aan, en begon meer en meer te gelooven, dat God hem tot groote dingen geroepen had. Wat reeds lang in hem een stil vermoeden was geweest, was nu voor hem vaste zekerheid geworden.

ACHTSTE HOOFDSTUK.

Op een Decemberavond van hetzelfde jaar, kort vóór Kerstmis, zaten in het hoekhuis van de Burchtstraat de twaalf apostelen en de twee en zeventig jongeren bijeen rondom hunnen meester. Deze ging op het gestoelte staan, vanwaar men gewoon was te spreken en begon: „In den naam van de Heilige Drieëenheid groet ik u, gij apostelen en jongeren van den Hooggeprezene. Heffen wij ons lied aan.”

En de gemeente zong:

Geest des Heeren, kom van boven,
 Laaf met uw genadegoed
 Alle zielen, die gelooven,
 Doe ze blaken van uw gloed!
 Op het blinken van uw stralen
 Buigt zich d' aard voor Jezus neer,
 Zaa'm'len zich van heind' en veer
 Alle tongen, alle talen.
 Halleluja! U zij d' eer.
 U zij d' eer, Halleluja!

Daarna kuchte Münzer, haalde een paar malen diep adem en sprak: „Indien iemand onder u heden door den „Geest gedrongen zou worden tot spreken, die hebbe geduld en wachte totdat ik mijn woord gesproken heb. Er „zijn treurige dingen geschied, die den toorn van iederen waren „Christen moeten ontsteken. Gij weet, in welke eenheid des „Geestes ik met mijnen beminden ambtgenoot Magister „Loner het werk des Heeren heb verricht en getuigenis „heb gegeven van de waarheid. Dit is den Satan een gruwel geweest, en daarom heeft hij een deel van het volk „tegen Magister Loner opgezet, zoodat men den eerwaardigen, zedelijk reinen man van schandelijke dingen heeft „beticht. Deze lasterpraatjes zijn u niet onbekend gebleven, „en uwe harten hebben zich, zooals het betaamt, te meer „tot den verongelykte geneigd. Wat echter vandaag gebeurd is, hebt gij nog niet gehoord. De list van de vijanden heeft een weg gevonden tot den bisschop en deze „het oor leenende aan de lasteraars, heeft den beschuldigde zonder hem eerst te hooren van zijn ambt ontzet, „zoodat hij uit de stad wijken moet. Wat dunkt u, geliefden? Moeten wij op zulk een werk des duivels zwijgen?”

Diep stilzwijgen volgde op dit woord; allen was het aan te zien, dat de onverwachte tijding verlamdend en verstijvend op hen had gewerkt. Na een oogenblik stond meester Storck op, en in wilde woorden schuimde zijne verontwaardiging. Daarmede was de ban gebroken, waren de geesten ontboeid, en Münzer had heel wat moeite rust te krijgen om zijne rede te kunnen voortzetten. Hij sprak: „Zoo „gaat het in de wereld. De heiligen moeten wijken, opdat „de vijanden Gods ruimte hebben en hun stem kunnen „laten hooren. Magister Loner is tot zwijgen gebracht, des „te meer is nu heer Nikolaas Hofer, de priester van Marienthal, bezig, den ouden pauselijken zuurdeesem te roeren „en de getuigen van het Evangelie te belasteren. Mij is „verteld, dat hij mij reeds herhaalde malen op den kansel

„heeft gelogenstraff en voor een Belialsprofeet heeft uitgescholden.”

In de vergadering ontstond een dof gemompel, waaronder enkele stemmen hoorbaar waren, die hun toorn wilden uiten. Het was moeilijk om nog tucht en orde te handhaven; de gemoederen werden al meer verhit, en ten slotte eischte men van Münzer, als zijn heiligen plicht, dat hij in zijn prediking tegen den lasteraar zou getuigen en hem den mond zou stoppen. Daarmede werd de vergadering gesloten.

Den volgenden dag reeds moest Loner de stad verlaten. Dat gaf een geweldigen storm. Een groote menigte deed den vertrekkende uitgeleide, en hier en daar kwam het op straat tot hevigen strijd.

Op St. Stephanusdag, 26 December, kon de Katharijnerkerk de menigte niet bevatten, die bijeen gekomen was in de verwachting, dat Münzer openlijk op zou komen tegen deze onrechtvaardigheid.

Dat gebeurde dan ook, en tegelijk vielen er bittere woorden van aanklacht tegen den priester van Marienthal; zulk een was niet meer waard het geestelijk kleed te dragen, daar niet alleen zijn wandel aan de gemeente ergernis gaf, maar ook zijn leer de zielen in de war bracht en ze in de oude papistische dwaling versterkte.

De redenaar kon het zien, dat de geslingerde bliksem ingeslagen was, dat zijn doel was bereikt, en hij ging tevreden naar huis.

Den anderen morgen, toen hij aan zijn werk zat, drong een rumoer tot zijn ooren door. Hij luisterde en wilde juist naar het venster gaan, of hij de oorzaak van het rumoer ook kon ontdekken, toen meester Storck binnen kwam vliegen met hoogrood gezicht en buiten adem. De anders zoo rustige en deftige man was bijna niet te herkennen.

„Het oordeel Gods is over den misdadiger gekomen!” riep hij met schorre stem. „Ja, de Heer heeft nog zijn „volk in deze stad!”

„Wat is er dan gebeurd?’ vroeg Münzer ademloos.
 „De priester Hofer heeft zijn loon,” vertelde Storck;
 „ik denk, hij heeft voor het laatst zijn lasterlijken mond
 „geopend.”

Münzer werd bleek en greep den meester bij den arm.
 „Wat zegt gij? Er is toch geen bloed gevloeid?”

„Bloed?” en Storck glimlachte bitter. „Een vol wijnvat,
 „daar kunnen wel enkele druppels van gemist worden. De
 „booswicht mag tevreden zijn, dankbaar, dat hij het leven
 „er heeft afgebracht. Zijn ongelukster had hem over het
 „Katharijnenkerkhof geleid; daar heeft men hem opgemerkt.
 „Al spoedig was er een oloop achter hem; men heeft
 „hem met steenen en modder geworpen en op de
 „gracht gejaagd, totdat het ijs brak en hij in de modder
 „gevallen is en ongelukkig heeft gejammerd. Toen zijn de
 „stads knechten er bij gekomen; zij hebben zich over hem
 „ontfermd en hem uit de modder gehaald. Maar ik hoop,
 „wij zullen nu wel rust met hem hebben.”

Münzer begon met groote passen door het vertrek te loopen; daarop bleef hij voor Storck staan. „Wij hebben de
 „overwinning behaald, maar de wapenen, die men gebruikt
 „heeft, staan mij niet aan. Had men *mij* de zaak overgela-
 „ten, ik had hem beter met woorden kunnen afmaken. Toch
 „zal ik maar tevreden zijn; ik kan er tenminste uit zien,
 „dat een groote menigte aan mijne zijde staat, die ooren
 „heeft om de waarheid te hooren; zooals ik dan ook hoop,
 „dat deze gebeurtenis anderen de oogen zal openen, om
 „zich van de doode afgoden te bekeeren tot den levenden
 „God.”

De volgende dagen bleef alles stil. Hofer was weer bij-
 gekomen na zijn wonden en het koude modderbad en paste
 wel op, den toorn van het volk niet weder gaande te maken.

Toen Zondag na Driekoningin, 13 Januari, Münzer uit de
 kerk thuis kwam, vond hij op zijn tafel een grooten dienstbrief
 van heer Kaspar Tham te Zeitz, den bisschoppelijken rechter.

Hij begreep wat de brief zou behelzen, en toen hij hem opende, zag hij, dat zijn vermoeden juist was geweest; het schrijven hield in zijne oproeping voor het bisschoppelijk gerecht. Een schrillen lach wekte de brief bij Münzer: „Van Zeitz naar Zwickau is al niet verder dan van Zwickau naar Zeitz. Heer Kaspar, indien gij begeerte hebt om met Münzer te handelen, goed, kom dan maar naar Zwickau.”

Hij zei dat niet in scherts, het was hem bittere ernst. Plotseling was deze trotsche moed in hem opgekomen; op dat oogenblik was hem voor den geest gekomen de monnik van Wittenberg, die enkele weken geleden het had gewaagd, den machtigen paus den handschoen toe te werpen, toen hij de tegen hem geslingerde banbul met de pauselijke verordeningen openlijk op den brandstapel ten vure had gedoemd. Zijn hart had gejubeld over den geweldige, alle persoonlijke bitterheid was in eens van hem geweken. En nu zoude de wereld zien, dat er behalve Luther nog andere mannen waren, die het waagden den paus en zijnen kromstafdragers de tanden te laten zien. Deze gedachte, dat besluit verruimde hem de borst; hij groeide in eigen oogen, en hij zag naast de ster van doctor Martinus een tweede opgaan, van denzelfden, ja misschien van helderder glans.

Den volgenden Zondag hield Münzer een krachtige preek over de woorden: „Gij zijt duur gekocht, zoo wordt geen dienstknechten van menschen.” Daarop sprak hij, met den grootsten nadruk, terwijl zijn stem zich geheel veranderde: „Ik geef u, geliefde Christenen, hiermede kennis, dat de bisschoppelijke rechter, heer Kaspar Tham te Zeitz, mij voor zijn vierschaar ter verantwoording heeft geroepen over het oproer tegen den priester Hofer van Marienthal. Omdat ik niet eenige oorzaak hiervoor kan bedenken en dus niet bereid ben te gehoorzamen, zoo roep ik hierbij den bisschoppelijken rechter, heer Kaspar Tham, op naar Zwickau!”

In de kerk werd het na deze woorden, die met krachtige stem waren uitgesproken, eerst doodstil, maar daarop kwam er een dof gemompel. Men was verschrikt. Zooveel dapperheid had men bij Münzer niet gezocht, hoe hoog men zijn moed om te getuigen ook schatte, en weldra kwam op aller gelaat de bewondering, de geestdrift voor hem, die in zijn daad doctor Martinus had nagevolgd.

De geheele stad kwam over deze zaak in beweging, en de raad zag met bezorgdheid naar de schuimende golven. De burgemeester, tot nog toe goede vrienden met Münzer, begreep hem nu niet meer, vooral nadat hem was verteld dat Münzer gezegd had, dat enkele pastoors op het land met gelijke munt moesten betaald worden als die van Marienthal. Hij hield het voor het meest geschikt, om een vriendschappelijke bemiddeling te beproeven en zond daarom afgevaardigden uit den raad naar Zeitz. Deze echter kwam na enkele dagen onverrichter zake terug en brachten het bericht mede, dat tegen pastoor Münzer ook nog om een andere zaak een proces zou worden begonnen, namelijk om een smaadgedicht tegen doctor Wildenauer, dat op zijn aanstoken aan de kerkdeuren aangeplakt was geworden.

Iederen avond zat nu de gemeente der „uitverkorenen” bijeen in het hoekhuis van de Burchtstraat. Alle gemoederen beefden als in koortshitte. Herhaaldelijk reeds had Storck eene nieuwe openbaring, die hem geschonken was over het sacrament des doops, voorgedragen, en bewezen, dat men dit ontheiligde door het toe te dienen aan onmondige kinderen, die nog geen geloof konden hebben. Nu trad deze gedachte, die in den kring der „uitverkorenen” groot opzien gewekt had, geheel op den achtergrond bij datgene, wat den persoon en het lot van Münzer bedreigde.

Nog nooit had men meester Storck in zoo gewijde stemming gezien, en er ging geen avond voorbij, waarop hij niet te roemen had in eenige nieuwe openbaring. Maar dezen

hadden alle betrekking op de wereldsche overheid en de hoognoodige hervorming daarin, die teweeggebracht moest worden, al zou men er ook geweld voor moeten gebruiken. En in samenwerking daarmede vertelde hij aan de ademloos luisterende schare een nieuw gezicht, waarin hem de zetel op den troon van den aartsengel Gabriël en de heerschappij over de wereld verzekerd was.

Nog nooit had Storek zoo gesproken als dien dag. De rustige majesteit, waarmede hij sprak, en de indruk, dien hij maakte, als had hij op zijn hemelschen troonzetel reeds plaats genomen, overweldigde de hoorders en bracht hen in een zoete bedwelmig, daar ieder droomde van de plaats, die hij zou ontvangen in de nabijzijnde wereldheerschappij. Al meer greep de koorts om zich heen; niet alleen alle gezellen van het lakenweversgild werden in den maalstroom meegesleept, maar ook ander volk liet den arbeid rusten om te luisteren naar de stem van den nieuwen profeet en zich voor te bereiden op den aanstaanden omkeer aller dingen.

Nog laat in den avond was de raad der stad bijeen. De gebeurtenissen in de stad, die men eerst over het hoofd had gezien, als een schadeloos spel van bekrompen menschen, eischten nu een ernstig ingrijpen der overheid. In den volgenden nacht om twee uur moest de poortwachter de brug laten vallen om een bende gewapenden de stad binnen te laten trekken. In alle stilte trokken dezen er in en werden door den stadsvoogd naar het raadhuis geleid. Het was vreemde hulp, die de raad van Zwickau ingeroepen had, omdat er bezorgdheid was, dat de manschappen van de stad zelf niet toereikend zouden zijn voor den slag, die men voorbereidde.

De morgen begon te lichten, toen overal de burgers uit den slaap opschrikten door een gedruisch, dat hun in de ooren kwam.

Meester Siebold de slager kwam uit de deur, toen vijf

geboeiden voorbij werden geleid. Hij herkende vijf lakenwevers en begreep al spoedig, welke de zaak was.

Terwijl hij nog stond na te denken over hetgeen hij gezien had, kwam iemand haastig aanloopen. Het was meester Jacob, de barbier, die hem vol schrik toeriep: „Wat moet dat nu worden? Overal dringen geharnaste mannen in de huizen en nemen gevangen, wien zij maar vinden. De toren boven de Fleischerpoort is al te klein geworden; de andere gaten moeten gebruikt worden. Is dan in den nacht de duivel in de stad gekomen om haar te verderven?”

„Laat hen maar begaan”, antwoordde de slager rustig, „ik denk, dat het nu wel spoedig kalm zal worden. Zijt gij dan blind, meester Jacob, dat gij niet ziet op wien het gemunt is? Dank de heiligen, dat de raad van de stad nu eindelijk den dweepers te lijf gaat. Het heeft mij al lang verbaasd, dat hij dat dolle drijven zoo lang geduldig heeft aangezien.”

„Haha!” jubelde de barbier, „is dat de bedoeling; dan ben ik in mijn schik, ik heb al lang een hekel aan die wevers.”

Daarna rende hij weg om er meer van te zien.

Niet ver van de Marienkerk bemerkte hij den stadsvoogd, die juist met een der aanvoerders van het krijgsvolk sprak en hem vroeg, hoevelen van de oproermakers nu ingerekend waren.

„Vijf en vijftig,” was het antwoord, „maar juist de voor naamsten zijn mij ontgaan; vooral zijn wij nijdig, dat wij Storck niet gepakt hebben.”

Münzer was ook reeds vroeg opgestaan, hij had de beweging gehoord. Juist wilde hij zich op straat begeven, toen drie raadsleden op hem toekwamen en hem, in naam van de stedelijke overheid, bekend maakten dat hij, van zijn ambt ontzet, binnen tweemaal vier en twintig uur de stad moest verlaten.

De magister vloog op in toorn. „Wie zijt gij, dat gij zoo

„met een dienaar van Christus spreekt? Zijt gij zoo vroeg „in den morgen reeds vol zoeten wijn?” Twee der raadsleden wilden driftig antwoorden, maar de derde kwam tusschenbeide en legde hem met ernstig gebaar de hand op den schouder; „Laat u raden, heer, opdat gij uw lot niet erger maakt. Wij zijn niet gekomen om met u te twisten, maar om u het rechtvaardig vonnis mede te deelen, dat een edele raad over u heeft geveld. Inplaats van ons met booze woorden te krenken, moest gij den raad dankbaar zijn, dat hij tegen hem, die als de eigenlijke aanstoker „dubbele straf verdiend had, zoo welwillend en zacht is geweest. „Blijft gij bij uw trots, dan zal u dat berouwen. Wel is het benauwd geworden in de torens, waar de wevers liggen, maar waar ruimte gevonden is voor vijf en vijftig, is ook nog wel ruimte voor den zes en vijftigste.”

Münzer schrikte, toen hem nu alles duidelijk werd, en hij verloor zijn geestelijk evenwicht. Men drong bij hem aan en dwong hem de belofte af, dat hij de zon niet ten tweeden male zou laten ondergaan, zonder de stad verlaten te hebben.

Nu bleef hem niets over dan zoo spoedig mogelijk zijne zaken te regelen. In alle haast schreef hij enkele regelen aan een vriend uit den laatsten tijd, Markus Stübner in Elsterberg. Hij vroeg hem, zorg te dragen voor de berging van het huisraad, dat zijn pas gestorven moeder hem had nagelaten en vroeg hem tegelijk zijn reisgezel te zijn, daar hij ter wille van het Evangelie de wijde wereld inging.

Toen op den tweeden morgen de eerste bleeke strepen van het licht der opgaande zon aan den horizon zichtbaar werden, liep door de verlatene straten van de stad Zwickau een eenzaam man. Hij ging door de Fränkpoort. De poortwachter, die hem herkende, sloeg achter hem een kruis, en wat hij er bij mompelde klonk niet als een heilwensch.

NEGENDE HOOFDSTUK.

Op een Meidag van het jaar 1521 kwamen door de Brugpoort van Praag drie mannen in de kleeding der Benedictijnen en vroegen den weg naar de herberg „Het gouden Lam”, nadat zij gehoord hadden, dat de man, dien zij zochten, Thomas Münzer, daar verblijf hield.

Zij vonden hem, die sinds twee weken in Praag was, thuis en maakten zich bekend als de broeders Vitus, Goldschmidt en Genzel, afgezanten van het klooster op den Petersberg bij Erfurt.

„Om uwentwil, waarde heer Magister,” begon broeder Vitus, „hebben wij de verre reis gemaakt. Wij zijn uitgegaan om hem te zoeken, die, ter wille van het Evangelie, zwerfende en vluchtende de wereld doortrekt. De eerwaarde abt Anselmus laat u groeten en biedt den vaderlooze een toevlucht, door hem het ambt van leeraar in het Grieksch en Latijn in zijn klooster aan te bieden.”

Münzer zag met merkbaar blijde verrassing de vreemde mannen aan. Het vleide hem te zien, hoe ver zijn naam door de wereld gegaan was, en het uitzicht op een ambt, dat hem van alle zorg voor het dagelijksch brood onthief, was zeer verlokkelijk.

Maar terwijl hij voor de hem bewezene eer en vriendelijke zorg zijn dank uitsprak, kwamen er andere gedachten bij hem op, die hij ook zonder bedenken uitsprak. „Hoe moeilijk het mij ook valt, zoo zie ik mij toch gedwongen, de beroeping naar Erfurt af te wijzen. Ik gevoel mij door God geroepen, in de Christenheid getuige der Goddelijke waarheid te zijn. Dat getuigenis hoop ik vooral te kunnen geven in het land, waar de groote Huss den bodem heeft ontgonnen, en waar veel gevraagd wordt naar hetgeen uit Wittenberg komt.”

Broeder Vitus weersprak hem. „Ik ken het land Bohemé „beter dan gij, heer Magister, en ik weet, dat de hoop, „waarmede gij hier zijt gekomen, niet vervuld zal worden. „Wat is er geworden van het zaad, dat de edele Huss „heeft gezaaid? Het is ontaard in wilde dweperij en bloe- „dig geweld, zoodat onder alle ketters op aarde de Hus- „sieten boven allen bij de wereld zijn gebrandmerkt.”

„Ik wil dat toestemmen,” viel Münzer in, maar zou het „ontaaarde niet veredeld kunnen worden? En al kost dat „moeite en arbeid, die mijd ik niet, maar ik meen, het zal „niet al te veel zweet kosten, want nergens zal de predi- „king van het zuivere Woord Gods meer opene ooren en „gewillige harten vinden dan hier, waar men geleerd heeft „zich af te wenden van Rome en zijn gruwelen.”

„Gij rekent buiten den waard,” antwoordde broeder Vi- tus. „Gij vermoedt niet hoeveel macht en list Rome gebruikt, „om de ketterij uit te roeien. Hoe wilt gij hopen op de „overwinning tegen den reus, gij alleen, eenzame man?”

In Münzer's oogen kwam een onheilspellende gloed, bij- na hard klonk zijn stem, toen hij antwoordde: „Had Lu- ther ook zoo gedacht, hij had zijn stellingen wel niet aan- „geslagen, en de pauselijke banbul was wel onverbrand ge- „bleven. Ook Luther is maar een eenzame, en hij heeft het „opgenomen tegen den paus en de geheele geestelijkheid.”

„Ja, dat is Luther, maar wie is daarmede te vergelij- „ken?” liet broeder Vitus zich ontvallen, doch opeens ver- stomde hij voor een blik uit de oogen van Münzer, een blik, waaruit hoon en trots spraken: „Meent gij, dat God „zoo arm en zwak is, dat Hij maar een enkelen Luther kan „verwekken? En meent gij, dat Hij het aangevangen werk „zal laten varen, nu Luther dood is?”

„Dood?” viel Goldschmidt in. „Wij weten wel beter, Lu- „ther leeft.”

„Al leeft hij nog,” antwoordde Münzer heftig, „hij is toch dood. Rome zal wel een plaatsje voor hem gevonden

„hebben, waar de zon hem niet meer beschijnt. En zou mi
 „zijn werk in puin vallen? Nimmer. Let op. God weet raad
 „en zal voor den eenen Luther tien anderen doen opstaan,
 „waaronder Thomas Münzer niet de minste is.

„Had ik daarom aan Luthers voeten gezeten, had hij mij
 „daarvoor met zijn geest vervuld, dat ik zou zwijgen in
 „plaats van te spreken, en de handen in den schoot zou leg-
 „gen, in plaats van te strijden? Neen, de wereld moet
 „weten, dat er nog trouwe getuigen zijn, die wat doctor
 „Martinus in Gods naam begonnen is, in zijnen geest ver-
 „der voortzetten.

„Dankt daarom abt Anselmus en groet hem van mij en
 „zegt hem, dat Münzer zich niet in een klooster wil laten
 „opsluiten; dat hij tot gewichtiger arbeid geroepen is, dan
 „om in de Petersbergsche kluis de onwetenden te onder-
 „wijzen.”

De gezanten zagen in, dat verdere onderhandelingen niets
 zouden baten en namen met zeer gemengde gevoelens af-
 scheid.

Zij hadden wel gelijk gehad. Zij kenden Praag en Bo-
 heme beter dan Münzer, wiens geest, die altijd in de
 wolken zweefde, de dingen niet in het ware licht zag. Het
 wilde den profeet in den eersten tijd maar niet gelukken,
 vasten boden te krijgen, vooral daar de nationale haat tus-
 schenbeide kwam, die de Czechen wantrouwend maakte te-
 gen den Duitscher en hem in verdenking bracht.

Hij zocht daarop voeling met de Picarden, die godsdien-
 stige gemeente, welke de prediking toestond aan ieder, die
 door den Geest werd gedreven. Hier kon hij hopen eene
 gemeente te vinden, die voor zijne prediking hart zou heb-
 ben. Zijne hoop werd dan ook niet teleurgesteld. De Praag-
 sche Picardengemeente heette den geweldigen man, die met
 den Geest vervuld was, welkom, en luisterde vol aandacht
 en geestdrift naar zijne openbaringen. Doch hun aantal was
 te klein. Münzer wilde massa's voor zich hebben, en dat

hij die niet spoedig genoeg vond, stemde hem somber en mismoedig.

Evenwel de stilte, waarin hij gedwongen verkeerde, had toch hare beteekenis voor hem, want zij dwong hem tot zichzelf in te keeren. Het bewogen leven, dat hij tot dusver geleid had, was daarvoor weinig geschikt geweest, in den drang der gebeurtenissen, waarvan de eene de andere opvolgde; in den strijd, dien hij naar buiten had te voeren, had hij weinig tijd gevonden tot verheldering en regeling der denkbeelden, die in hem gistten. Enkele punten der Christelijke leer, die onderling geen samenhang hadden, hadden tot nog toe zijn denken bezig gehouden. Nu vond hij tijd, wat dieper in te dringen in het wezen der Christelijke waarheid en het verspreide tot een geheel samen te voegen.

Wie hem daarbij hielp en diende, was meester Storck, die, ondanks den raad, in Zwickau wat vaster voet had gewonnen en onder de lakenwevers te meer aanzien had, omdat hij er in geslaagd was, twee geleerden geheel voor zich te winnen: naast Markus Stübner, die hem reeds lang goed gezind was, ook den magister Cellarius, een man van groote kennis en van machtige redenaarsgave. Tusschen Praag en Zwickau was bijna altijd een bode onderweg, die de nieuwe gedachten en vindingen overbracht.

Weer was het de mystieke theologie, wier diepten Münzer onderzocht, en wier denkbeelden hij op zijne verbeelding liet werken.

Wat den doop betreft, hij was reeds door de dwaalgeesten in Zwickau op de gedachte gebracht, dat het een onding was, dien toe te dienen aan nog onbewuste kinderen. Hij kwam nu al meer tot de opvatting, dat alle dwalingen in de kerk haren oorsprong hadden in een misverstand omtrent den doop. Ook ten opzichte van het heilig avondmaal had hij met de Roomsche leer gebroken. Dat brood en wijn de lichamelijke Christus zouden zijn, dat wilde er bij

hem niet in; de uitwendige teekenen waren hem bloot zinnebeelden van den Geest van Christus, die in het sacrament over de geloovigen komt en op hen inwerkt.

Verder leerde nu Münzer van de mystieken, den heiligen dienst te verachten, daar deze heidensche afgoderij was en het den mensch al te gemakkelijk maakte, daar men er zoo toe kwam om bij iedere gelegenheid, wanneer men naar Gods wil moest lijden en dulden, de hulp der hemelsche redders in te roepen, waardoor de opvoedende bedoeling van God werd verijdeld. Zoo viel voor hem ook weg het vagevuur en de voorbede voor de dooden, zonder dat hij echter een louteringsvuur aan gene zijde van het graf loochende.

Deze leerstukken traden evenwel in hem geheel op den achtergrond bij de vraag, hoe God op des menschen ziel inwerkt om haar tot kennis der waarheid en tot waarachtig leven te brengen. Indien dit zal kunnen gebeuren, moet de mensch eerst een *niets* worden. Eerst wanneer hij een niets geworden is, kan God alles in hem zijn. Is echter de mensch tot zoodanig gevoel zijner nietigheid gekomen, dan moet over hem komen groote vreeze en beving, als moest hij vergaan voor het aangezicht van Hem, wiens oogen zijn als vlammen vuurs. Uit deze vreeze komt echter dan de verwondering, dat de Heilige den zondaar niet verplettert, maar hem wil redden. Zulk een God in zijn waarachtig wezen te leeren kennen, wordt dan de hoogste begeerte der ziel, maar is tegelijk een zware taak en eischt veel geduld en ernstige studie. Deze studie voert tot verwijfeling, tot ongeloof, tot schrik, maar brengt dan ook gelatenheid, berusting, zelfbeheersching en eindelijk de beschaving, dat is het afleggen aller grof zinnelijke werken en schandelijke zonden. Zulke beschaving is noodzakelijk tot zaligheid, maar zij is nog niet het hoogste. Het gewichtigste is, dat de mensch verzocht wordt door inwendige en uitwendige smart, waardoor het met hem tot een doorbreken

komt. Eerst moet hij ter helle varen, zoodat er voor hem geen troost meer te vinden is, ja dat hij meent, dat hij geen geloof heeft. Ten slotte moet hij losbreken en zuchten: Ik ben dwalende, troosteloos. God pijnigt mij met mijn geweten, met ongelooft, vertwijfeling en lastering van Zijnen naam; uitwendig word ik overvallen door ziekte, armoede, jammer en allen nood, zoowel als door booze menschen, en innerlijk word ik nog meer gedrongen en geplaagd. O, hoe graag zou ik willen gelooven, indien ik maar wist, wat geloof is. — Zoover moet de mensch komen, dan is in zijn hart voor den Geest Gods plaats bereid.

Het middel echter, waarvan zich de Geest bedient om met den mensch te spreken en op hem te werken, is niet zoozeer het woord der Schrift, als wel meer gezichten, droomen, openbaringen, waardoor Hij onmiddellijk tot den mensch spreekt. Want de Schrift zegt zelf: „De letter doodt, de Geest is het die levend maakt”. Laat de theologen aan den Bijbel knagen en zuigen; zij richten slechts verwarring aan en bewerken twist. Wien de Geest verlicht zonder de Schrift, dien leidt Hij in alle waarheid. Verkeerd is het, wanneer iemand door de Schrift alleen omtrent God onderwezen wil worden: dat moet God zelf onmiddellijk doen door Zijnen Geest, en Hij doet het ook in hen, wier hart op de rechte wijze is toebereid.

Zooals Münzer zich in het leerstuk wezenlijk had verwijderd van de meening van Luther, die alleen op het Woord wilde staan en huiverig was tegenover alle onmiddelijke openbaringen, zoo kon hij ook in het antwoord op de daarmee samenhangende vraag: „Hoe wordt de mensch „behouden en rechtvaardig voor God?” doctor Martinus met zijn: „Alleen door het geloof”, niet volgen. Wat is een geloof zonder werken? Is het niet Christus tot een dienstknecht der zonde maken, wanneer men zich op Zijne heilige verdienste als een zacht hoofdkussen te slapen legt,

daar men denkt het recht te hebben om te rekenen op het werk van den Middelaar?

Wil ik den hemel gewinnen, dan komt het er ten slotte op aan, hoe ik leef. Zoo zijn dus goede werken noodig tot zaligheid. Daarom moet de Christen naar het voorbeeld van den Heiland zich bevljtigen tot de uiterste gestrengheid in den zedelijken wandel, de wereld en hare ijdelheid laten varen, zelfzucht en eigenbaat in zich dooden, heer worden over zijne zondige begeerten, een leven leiden van ontbering en soberheid en reeds in zijn uitwendig optreden en in zijn gebaren, in gelaatstrekken, in houding en kleeding — ja in baard en hoofdhaar den Christen laten zien. Men moet de kinderen Gods dadelijk op het eerste gezicht kunnen onderscheiden van de kinderen der wereld. Zij zijn wel in de wereld, maar niet van de wereld, en hebben tot roeping, de wereld te overwinnen. Daarom moet er een strijd komen met alles wat in de wereld uit den boozen geest tegen God is opgekomen en vorm heeft verkregen. Alles wat tegen-Christelijk is in kerk en staat, moet als het onkruid onder de tarwe uitgeroeid en weggedaan worden. Gaat het niet met het Woord, dan met de vuist. Zal men maar wachten, tot het oude ineens stort door de innerlijke kracht van het Woord?

Dat is tegen de liefde en de ontferming, die het niet rustig kunnen aanzien; dat duizenden en duizenden zielen verloren gaan. Daarom komt het er op aan, tegen de bolwerken des duivels in kerk en staat het zwaard te trekken en alle verhoudingen om te keeren, om op de puinhoopen het Rijk Gods nieuw op te bouwen. Wijs heeft eens Karel de Groote gehandeld, toen hij niet wachtte, tot de rots van den Saksischen heidenschen trots door den waterdrop van het Woord was uitgehold, maar naar den hamer greep en de rots in stukken sloeg. Dit deed hij niet, omdat hij een hard man was, maar eer uit liefde, die dorstte naar het heil der zielen, en in heilig ongeduld hun dit heil met haast

wilde brengen. Zoo is het ook de liefde en het erbarmen, die nu prediken: de hand aan het zwaard, opdat de bolwerken van den antichrist vallen, en het Rijk Gods kome.

• Wat Münzer tot zulke gevaarlijke gedachten aan oproer en revolutie bracht, waarbij kerk en politiek verward en dooreen gemengd waren, was in den diepsten grond medelijden. Zijn ziel was bewogen met het volk. Hij kon de ellende niet meer aanzien, waarin de armoedige boerenstand verslaafd neerlag, beroofd van alle recht, tot op het bloed uitgezogen door den hoogmoed en de hebzucht der heeren, en wier toestand in den laatsten tijd nog erger geworden was. Hij sprak het openlijk uit: „De gemeene man kan „door het schenden en plunderen der tirannen, door de zorg „om zijn brood, niet meer tot geloof en tot God komen. „Dat moet anders worden; het schenden, plunderen en „woekeren moet ophouden, opdat de boer zelf voor zijne „zaligheid kunne zorgen zonder schriftgeleerden. Het arme „volk moet wachten op een nieuwen Johannes, op een „prediker vol van genade, die zelf uit ongelooft tot geloof „gekomen is, opdat hij wete, hoe het een aartsongeloofige te moede is. En dit moet gij weten: de bijl is alreede „aan den wortel der boomen gelegd. Wat de Boerenbond „en de arme Konrad begonnen zijn, dat zal te zijner tijd „voltooid worden. Wat helpt het zich de oogen toe te houden, den kop in het zand te steken, zooals de struisvogel „dit doet voor zijne jagers? Wee u, gij goddeloozen en „groote hanzen, uw spel is spoedig uit: de Almachtige zal „over u komen met zijnen toorn, zal de geweldigen van „den troon stooten en de nederigen verhoogen. Zie, de oogst „is rijp geworden, de Heer zal tot zijn dienstknechten zeggen: Slaat de sikkel in het koren, want de oogst is daar.”

Wat men zoo nu en dan in de stad uit Münzer's mond had gehoord, kom men op een Novembermorgen met zijne oogen lezen. Voor de Georgekerk stond een groote hoop volk en las een groot papier, dat Münzer in den nacht had aangeplakt:

„Thomas Münzer's aankondiging tegen de Papisten, met eigen hand geschreven en in Praag anno 1521 aangeplakt.”

Wie het nog niet wist, kon het hier lezen, dat in Bohemen een groot profeet was opgestaan, en God zijn volk had bezocht, opdat het onrecht weke voor het recht en de leügen voor de waarheid. Wat hij dacht en wilde, was hier samengevat, en de burgerij geraakte daardoor in zoo groote beweging, dat de raad der stad, die reeds lang den vreemdeling met wantrouwen had gadegeslagen, zich genoodzaakt zag strenger op te treden. Men lette nauwkeurig op hem, maar liet hem vooreerst met rust, daar hij zich kalm hield; maar toen hij den eersten Januari een opruiende prediking had gehouden, gaf men hem het korte bevel de stad te verlaten.

Ofschoon hij aan dit lot gewoon was, gevoelde Münzer zich door dezen nieuwen tegenspoed zeer getroffen en nam met bitterheid den wandelstaf weer op.

Buiten de stad gekomen, keerde hij zich nog eenmaal om en riep: „Praag, Praag, het heil was u nabij, maar „gij hebt het niet begrepen! Wee, de dag des gericht's zal „over u komen, omdat gij den tijd uwer bezoeking niet „hebt bekend!”

Wat hem troostte was de hoop, dat het licht, in Praag uitgebluscht, elders te helderder zou schijnen; want van zijn Zwickauer vrienden wist hij, dat zij, uit hun vaderstad verjaagd, zich naar Wittenberg, door Luther verlaten, hadden begeven en niet alleen door Melancthon vriendelijk waren ontvangen, maar zelfs professor Karlstadt geheel voor zich gewonnen hadden.

TIENDE HOOFDSTUK.

„Kom te hulp, heer Magister — alles gaat onderstboven! Met deze woorden, vol angst uitgesproken, drong op den morgen van den derden December 1521 een student in het studeerkamertje van professor Melanchton.

„Wat is er gebeurd?” vroeg Melanchton verschrikt, terwijl hij opsprong van zijn stoel.

„De Satan krijgt al grooter macht,” zeide de student hijgend. „Deze Zwilling — o de ellendeling zaait al boozer „onkruid en heft het hoofd al trotscher op, sinds het hem „gelukt is, professor Karlstad in zijn net te vangen en te „verleiden. Wat in den Geest begonnen was, gaat nu in „het vleesch voleindigen.”

„Maar vertel dan toch, wat er van daag gebeurd is!” vroeg Melanchton, ongeduldig geworden.

De student sprong naar het venster en rukte het open „Hoort gij dat rumoer, heer Magister? Het is, alsof van „daag alle booze geesten ontketend zijn. Maak u op, heer „Magister, en ga op de wilde zwijnen af, die den wijn- „gaard Gods omwoelen!”

Melanchton's fijne smalle handen beefden, toen hij zich den mantel omsloeg en zijn baret opzette om met den student op weg te gaan.

Treurige dingen waren gebeurd, sinds het schip van de zaak des Evangelies den stuurman verloren had, sinds doctor Martinus in bewaring zat op den Wartburg. De student had gelijk; wat in den Geest was begonnen, ging nu voleindigen in het vleesch; wat zich op natuurlijke wijze van binnen uit moest ontwikkelen, dat wilde men nu van buiten af met geweld dwingen; in plaats van te wachten tot de Christenen uit innerlijke overtuiging de pauselijke dwaling lieten varen en het Evangelie aanvaardden, wilde men

hen bij de haren er naar toe sleuren en dwingen. Men deed als de kinderen, die niet wachten kunnen tot de knop door zijn innerlijke kracht vanzelf zich ontplooit tot een schoone bloem, maar ongeduldig met de vingers aan dien knop peuteren en hem met geweld openmaken, zoodat hij er nu treurig uitziet en nooit tot bloei kan komen. Men had vergeten, wat Luther zoo beslist verkondigde: Wacht u voor dwang in zaken van godsdienst, opdat gij den zwakken geen ergernis geeft, maar hen ontziet.

Wie met de ellende begonnen was? Pater Zwilling, een weggelooopen Augustijner monnik, die het den nog achtergebleven ordebroeders lastig maakte, hen drong zijn voorbeeld te volgen, om met hem de kloosters te vernietigen, terwijl hij het overal uitschreeuwde, dat in de monnikspij geen mensch zalig worden kon. En de monnik kreeg al spoedig een aanhang: velen geloofden, dat in hem een nieuwe Luther was opgestaan, en onder zijnen kansel had men ook herhaaldelijk den Magister Melancthon opgemerkt. Maar terwijl deze alleen kwam om den geest te beproeven, of die uit God was, had professor Karlstadt reeds vuur gevat, en hij spande zich met Zwilling voor den wagen om met hem te wedijveren in het streven naar een geweldige omkeering der dingen. In de eerste plaats stonden zij er op, aan de leeken bij het Avondmaal ook den kelk weder aan te bieden; en zij konden dit in de Stadskerk zelfs zonder eenige moeite bewerken. Maar toen nu de beide andere kerken der stad, de Klooster- en de Stichtskerk zich hier tegen verzetten, ontbrandde de strijd. De Universiteit wendde zich in haren nood tot den landsheer, maar deze toonde ook hierbij, dat hij „de wijze” was; hij had zich tot nu toe van iedere inmenging in de vrije prediking van het Evangelie zorgvuldig onthouden; maar nu paste hij ook op, om iets goed te keuren of te bevelen, wat gevaar opleverde, dat hetgeen met moeite was opgebouwd weer zou worden vernietigd. Wat hij den Wittenbergers als goed

landsvader aanried was dit: „Past op voor overijling en „omwenteling, en onderneemt niets, dat op tweespalt en op „roer kan uitloopen.”

Het zou goed zijn geweest, wanneer men dezen raad had gevolgd. Maar de dolle woede was nu eenmaal uitgebroken, en de golven gingen in den storm al hooger en hooger. Zwilling en Karlstadt heerschten in de stad als tirannen. Niet alleen wisten zij het gemeene volk schrik in te boezemen, maar ook van de professoren brachten zij, daar hunne nieuwigheden altijd op een deel waarheid berustten, menigeen aan het wankelen, zoodat zelfs Melanchton ten slotte geen raad meer wist, en diens aanvankelijke tegenstand al zwakker werd.

De beide mannen waren nog niet ver gekomen, toen zij in de Collegestraat reeds een treurig voorspel vonden. Een Antoniusmonnik, die met zijn bedelzak had willen uitgaan, lag op den grond en werd door een hoop studenten met knuppels en degens mishandeld, zoodat de ongelukkige zeker levensgevaar geloopt had, indien Melanchton de wilde troep niet door zijn optreden uiteen had gejaagd. Maar hoe dichters zij bij de markt kwamen, des te grooter rumoer hoorden zij. Daar kwam een hoop jong volk aan; zij roemden en praalden er op jegens anderen, die hen tegenkwamen, dat zij den domheeren van de Stichtskerk wat frissche lucht in hunne kluizen hadden bezorgd, door met steenen hun de vensters in te werpen.

Op de markt was een groote menigte verzameld om de Stadskerk. Juist ging de deur open; met geweld werd een priester in misgewaad naar buiten gestooten; en uit het joelen en schreeuwen der menigte, die den man met vuistslagen en schoppen opwachtte, kon men opmaken, dat men hem met geweld van voor het misaltaar had weggesleurd.

Melanchton trachtte door te dringen tot den mishandelde, maar het was onmogelijk, en zijne zwakke, fijne stem

verdoofde door het woest lawaai. Zoo moest hij zuchtend omkeeren en kreeg ten overvloede den volgenden dag te hooren, dat de studenten ook het klooster der Barrevoeters hadden beschimpt en bedreigd.

„Martinus,” klaagde hij, neerzinkend op zijn stoel. „O, dat gij nu weg moet zijn, een gevangene! Martinus, wat is Philippus zonder u? God, erbarm U over mij en de „arme Christenheid!” Op den avond van dien dag zond Professor Nicolaas van Amsdorf een boodschap aan Melanchton en liet hem vragen bij hem te komen; er was een vreemde ridder aangekomen, die hem wilde spreken.

Melanchton ging haastig op weg en vond bij Amsdorff, behalve den proost doctor Jonas en den schilder Kranach, een ridder met een grooten baard en een roode baret op het hoofd, die hem vriendelijk welkom heette.

Melanchton verschrikte. Wat was dat voor een stem? Die stem moest hij kennen. Schuchter naderde hij den vreemdeling, die hem vertrouwelijk de hand bood en daarop hartelijk begon te lachen: „Philippus, is uw geheugen zoo „zwak geworden, dat gij uwen vriend niet herkent?”

En daarop trok hij den bevenden man met geweld aan zijn borst.

„Martinus,” riep Melanchton uit, „zijt gij het, of bedriegen mij mijne zinnen?”

Ja, hij was het. Jonker Georg had van de wilde zwijnen in Gods wijngaard gehoord, en toen had hij geen rust meer op den Wartburg gehad, maar was in het geheim naar Wittenburg gereden, om te zien hoe de zaken stonden en zijne vrienden met zijn raad te sterken.

O, welk een vreugde! Melanchton vooral was geheel buiten zichzelf en stortte voor zijn vriend zijn hart uit, en zie, de nabijheid van dien krachtigen Luther was voor hem geruststellend, en diens raad vertroostte hem het hart.

Drie dagen lang kon Luther nog blijven, maar toen moest

hij weer te paard stijgen, want zijne tegenwoordigheid was bekend geworden in de stad. „Wacht maar”, riep hij zijn vrienden nog toe, toen hij reeds in 't zadel zat. „Ik zal u van uit mijn burcht nog beter helpen, want ik zal spoedig een geschrift uitgeven, eene vermaning aan alle Christenen, om zich te hoeden voor opwinding en oproer.”

Daarop draafde hij, gevolgd door zijn knecht, in den nacht weg.

Eenige dagen later werd Melanchton nog meer gerust, toen bekend werd, dat de keurvorst een streng onderzoek naar de onlusten en eene gestrengde bestraffing der schuldigen had bevolen, en hij meende reeds, dat nu de nood voorbij was.

Maar thans begon Karlstadt opnieuw te woelen. De strijdzuchtige, driftige, eerzuchtige, trotsche, onbuigzame man meende nu, dat hij geroepen was om hervormer te zijn, en trad hoe langer hoe stoutmoediger op. Hij drong op den kansel van de Stadskerk en wond door zijne gloeiende prediking de gemoederen hoe langer hoe meer op.

Melanchton, die te vergeefs getracht had hem te weerstaan, was weer troosteloos en moedeloos en wist in het geheel niet meer, wat te doen, toen eenige dagen later de uitgetreden monniken op aanhitsen van Karlstadt in de Augustijner kerk van het klooster alle altaren op een na verbrijzelden, de beelden verbrandden en de olie voor het laatste oliesel op den grond uitgoten.

Magister Philippus omhulde zich het hoofd en weende bitterlijk.

ELFDE HOOFDSTUK.

Het was de derde Kerstdag. Melanchton was juist terug uit de Stichtskerk, waar de prediking van zijn vriend Jonas hem gesterkt had, toen een vreemde man in zijn kamer kwam en hem eerbiedig groette. Melanchton keek hem scherp in het oog, en daarop kwam er een blijde trek op zijn gelaat. „Zijt gij het, mijn beste Hübner? Waar komt gij van daan?”

„Herinnert gij u mijner nog, eerwaarde heer Magister?” antwoordde de vreemdeling welgemoed.

Melanchton knikte hem vriendelijk toe. „Zeker herinner ik mij nog den tijd, toen ik u in mijn huis had en mij verheugde in uwen ijver voor de wetenschap. En wat brengt u naar Wittenberg?”

„Dezelfde ijver voor de waarheid,” antwoordde Stübner ernstig. „Uit Zwickau, waar men mij niet wilde begrijpen, ben ik verdwenen, en nu ben ik met eenige vrienden hierheen gekomen om de zaak Gods te dienen. De Geest van Luther woont in ons, en het zou zonde zijn, als wij dien in ons wilden onderdrukken. De zaak Gods heeft mannen noodig, vooral nu, nu doctor Martinus moet zwijgen. Wij hebben reeds veel geleden om Christus' wil, maar daarin verheugen wij ons, want de Heer prijst hen zalig, die om Zijnen wil worden gesmaad en vervolgd.”

Melanchton hoorde den ernstigen man met welgevallen aan, bood hem gastvrijheid in zijn huis en sprak ook zijn verlangen uit om de andere Zwickauers te leeren kennen.

Twee dagen later zat hij bij zijn vriend Amsdorf en deelde deze mede, welken goeden indruk de vreemdelingen op hem gemaakt hadden. „In het bijzonder meester Storck scheen hem een uitverkoren werktuig Gods, vervuld met den Heiligen Geest, want de ongeleerde man kon over

„God en Goddelijke dingen spreken als een gestudeerde; „zijn woord was steeds in gewijden toon; men kreeg den indruk als hoorde men een der oude profeten spreken, zóó had hij zich in hun geest en wijze van spreken ingeleefd.” „Diepzinnige gedachten heeft de man in het hoofd, die „verraden, dat hij bij de mystieken ter schole is geweest; „en toen ik mijne verwondering over zijne kennis uitsprak, „heeft hij mij medegedeeld, dat hij deze aan Magister „Münzer te danken had, die een tijdlang in Zwickau het predikambt heeft bediend, maar later ter wille van het Evangelie „is verbannen. Nu komt mij wel ook veel bij dien man denkbaar voor, inzonderheid wat hij omtrent den doop uit, „alsof diens kracht zou gebroken worden, wanneer men hem „aan onmondigen bediende. Meer nog kan men zich ergeren „aan de verschijningen en zonderlinge openbaringen Gods, „waarop hij zich beroemt, vooral op de verschijning van „den aartsengel Gabriël, die tot hem zou gesproken hebben: „Gij zult op mijn' stoel zitten,” welke verschijning hij „aldus uitlegt, dat de kerk spoedig door een meerderen dan „Luther zal hervormd worden, maar dat daarbij tevens de „wereldlijke macht zal worden hervormd, alle priesters „gedood, en alle goddeloozen zullen verdeld worden.”

Amsdorf sprong verschrikt op. „Zoo helpe ons God, „waar moet dat naar toe? Die mannen van Zwickau, dwepers zijn het, en daar hebben wij nog gebrek aan! Zij „mogen geen dag langer hier blijven! Wee ons, wanneer zij „met Karlstadt en Zwilling in aanraking komen!”

Melanchton trachtte den opgewondene tot bedaren te brengen. „Bedaar, vriend! Oordeel niet te snel! Gij hebt „meester Storck zelfs nog nooit gezien, gij hebt hem nog „nooit hooren spreken. Ik houd hem voor een man Gods, en „wonderbaar is de macht, die hij weet uit te oefenen. In „ieder geval komt het er op aan om hem verder na te gaan, „hem te onderzoeken, en waar zijne kennis hem op een „dwaalspoor voert, te trachten hem terecht te brengen.”

Amsdorf stemde met deze woorden van Melanchton in, doch meende, er moest vóór alles gezorgd worden, dat de Zwickauers Karlstadt niet ontmoetten*, en Magister Philippus was het hierin met hem eens.

Hoe hadden zij ook kunnen gissen, dat op datzelfde oogenblik Storck en Karlstadt reeds bijeen zaten en den ganschen dag te zamen bleven! Ze zouden het echter maar al te spoedig gewaar worden. Toen op den dag, volgende op Drie-Koningen, Melanchton naar zijn college ging, viel hem onderweg eene verzameling van studenten in het oog, die blijkbaar een levendig gesprek voerden. Hij trad op hen toe en vroeg naar de reden van den ooploop, waarop de naastbijstaande antwoordde: „Professor Karlstadt „heeft zoeven een college gehouden, waarin hij aan alle „menschelijke weten den handschoen heeft toegeworpen. „Waartoe waren wetenschap en gewone studie nog van nut, „daar toch ieder waar Christen door God zelf geleerd en „door den Heiligen Geest verlicht wordt?”

Melanchton verschrikte, maar begreep al spoedig, van waar Doktor Karlstadt deze denkbeelden gehaald had; doch voor de studenten verborg hij zijne innerlijke onrust achter een schertsend lachje. „Zoo, dan zal de dag wel niet ver „meer zijn, waarop Doctor Karlstadt zijne colleges sluiten „de boerenkiel of het handwerkersvoorschoot aandoet.”

Hiermede ging hij verder, toch was hij in de gehoorzaal zóó [verstrooid, dat hij zijn college slechts met moeite ten einde kon brengen.

Hij zocht een onderhoud met Karlstadt, maar het werd hem weldra duidelijk, dat de Zwickauers het hoofd van den dweepzieken man volslagen op hol hadden gebracht, en dat een terechtbrengen en bekeeren van den dwalende onmogelijk geworden was. De wilde golven waren hem over het hoofd geslagen, en hij meende in den vloed te verdrinken.

Dagelijks hoorde men nu van nieuwe uitpattingen en gruweldaden. Het lot, dat de Augustinerkerk had getrof-

fen, ondergingen nu ook de andere bedehuizen der stad; zij werden plaats en der verwoesting. Karlstadt beproefde door valsche nederigheid, waarmede hij alle burgers opzocht, vertrouwen te winnen bij het volk, om daarvoor voor zijne verdere „hervormingen” zekeren steun te hebben. Het kwam nu werkelijk zoo ver, dat de menschen verplicht werden hunne kinderen van de school te nemen; vele der studenten gaven de studie op, om bij een ambachtsman in de leer te gaan en de geheel ontvolkte stadschool werd tot een broodwinkel ingericht.

Het moet echter erkend worden, dat de leiders ook enkele goede dingen tot stand brachten, en juist dit was het, wat hun het vertrouwen van het volk verzekerde. Zij drongen bij den raad der stad met alle beslistheid aan op de opheffing der huizen van ontucht evenals der herbergen, waarin zeer onmatig gedronken werd. Zoo ook eischten zij betere zorg voor de armen, die uit de misstichtingen en andere inkomsten der kerk zouden gespijzgd worden; ook wilden zij dat uit de openbare kas, die door de kerkelijke bezittingen gevuld werd, renteloos voorschot verleend zou worden aan behoeftige bazen, en dat de rentestandaard van zes tot vier procent zou worden teruggebracht.

Zulke nieuwigheden, waarbij het geestelijke en wereldlijke dooreen waren gemengd, stonden uit den aard der zaak den minderen man zeer goed aan en verschaften Doctor Karlstadt steeds grooter aanhang, vooral sinds den tijd, waarin hij met zijn woord tot de studenten ernst had gemaakt en den doctorsmantel aan den kapstok had gehangen, om in het vervolg in een boerenkiel rond te loopen.

Aan de herberg van Storch in de Slotstraat werd laat in den avond nog geklopt, en op het geroep „binnen” verscheen in de deur een man, diep in een mantel gehuld.

Het volgende oogenblik echter lagen beide mannen in elkanders armen.

„Hallelujah!” riep Storck vreugdedronken. „De dooden staan op! Zoo is dan onze droefheid in vreugde verkeerd. „Want gij zult wel reeds weten; dat wij u al sinds „eenige maanden als een doode beweenen. Het gerucht was „tot ons gekomen, dat gij in Boheme als een slachtoffer „van den haat der vijanden waart gevallen.”

Het was Thomas Münzer, die thans in levenden lijve voor meester Storck stond, en deze in korte woorden zijne lotgevallen in Boheme en zijne verdrijving uit Praag vertelde.

„O, als een engel Gods begroet ik u, waarde heer Magister,” riep Storck uit, toen de verhaler geëindigd had. „Maar nu zal de tijd uwer omzwerwing geëindigd zijn; hier „hebt gij eindelijk den akker gevonden, waarin gij uw zaad „zaaien, en waarvan gij ook oogsten kunt!”

„Juist in deze hoop ben ik gekomen,” viel Münzer hem levendig in de rede, „want de geruchten van hetgeen te „Wittenburg voorvalt, waren in den vreemde tot mij door- „gedrongen.”

En nu zaten zij een poos bijeen om van gedachten te wisselen. Karlstadt, die binnenkwam, begroette den pasaangekomene als een medestrijder en sloot spoedig vriendschap met hem. „Als een Godsgezant heet ik u welkom,” zeide hij, terwijl hij hem warm de hand drukte, „en als „een teeken, dat onze arbeid in den Heer spoedig tot een „gunstig einde zal komen.”

„Help mede met uw krachten, Heer Magister, dan zal „het te sneller gaan. Wittenberg schitterde als het licht der „wereld. Is het niet een Godsgericht, dat over Luther ge- „komen is? De Almachtige heeft hem weggedaan en ter- „zijde gesteld, die half werk gedaan heeft, en Hij zal het „door een meerdere volbrengen.”

Aan de huisdeur werd op dit oogenblik onstuimig geklopt. Met alle teekenen van schrik trad Zwilling binnen. „Luther is er!”

De aanwezigen krompen ineen, alsof de bliksem was ingeslagen; niemand sprak een woord.

De eerste, die zich weder bewoog, was Karlstadt. Zijne oogen fonkelden, zijne neusvleugels beefden; zijn mond uitte wilde verwenschingen. Een ongelukkiger bericht had hij niet kunnen krijgen. Alles was zoo gelukkig samenge-loopen; nu kwam de spelbreker er tusschen, van wien te vreezen stond, dat hij alles weder vernietigen zou.

„Wellicht verdwijnt hij wel spoedig weder, evenals den „vorigen keer,” troostte Münzer. „De banvloek van den Paus „en de rijksban rusten op hem, hij zal zich toch wel niet „in het openbaar durven vertoonen?”

Zwilling schudde ongeloovig met het hoofd. „Ik weet wel „beter, Luther is dol geworden: Hij trotseert het bevel van „den Keurvorst, zijn veilig verblijf niet te verlaten, en „zal er niet voor de derde keer terugkeeren. Dit heb ik „vernomen uit den mond van iemand van het Keurvorstelijk „hof, met wien hij de poort is binnengereden.”

„Wat nu te doen?”

„Wij moeten hem zoeken te winnen,” meende Storck.

Karlstadt lachte bitter. „Dat is een bewijs, dat gij hem „nog nooit gezien hebt en hem niet kent.”

„Maar er zijn toch zoovele punten der Christelijke leer, „waarin wij overeenstemmen,” opperde Storck. „Ik bid u, „Vrienden, laat ons rustig afwachten, hoe hij zich tegen- „over ons gedraagt, en eene gelegenheid zoeken om toena- „dering te verkrijgen, dan zal ik het met hem beproeven, „en ik heb goed vertrouwen, dat de Geest mij dan zeggen „zal, wat ik spreken moet, om hem te overwinnen.”

Hij sprak met zoo rustige zekerheid en zelfvertrouwen, dat de anderen aan een gewenschten uitslag begonnen te gelooven.

Onderwijl het bovenstaande plaats vond, zat de naar huis teruggekeerde Doctor Martinus bij zijne vrienden Melanch-ton en Amsdorf en liet zich door-dezen bericht geven omtrent

al hetgeen gedurende zijne afwezigheid had plaats gevonden.

Toen hij bemerkte dat de Zwickauer dwepers Magister Philippus bijzonder bezorgd en bezwaard maakten, klopte hij hem rustig lachend op den schouder. „Men moet bij deze mannen de kenteekenen beproeven, aan welke de Schrift ons leert, den goddelijken en profetischen geest te herkennen. God zendt geen bode in de wereld zonder hen of door een ordelijk beroep van de zijde van andere menschen in het leeraarsambt in te leiden, of onmiddelijk door wonderteekenen te wettigen. Laat deze lieden gerust aan mij over; ik zal wel met hen klaar komen. Geweld tegen hen te gebruiken, ware olie in het vuur werpen. Men moet over hen heen zien, alsof zij er niet waren, dan krimpen zij van zelf in als een leêge varkensblaas. Ik zeg u: mij veront-rusten deze Zwickauers niet, met de onzen zal ik meer moeite hebben.”

En nu moesten de vrienden hem omtrent het drijven van Karlstadt uitvoeriger bericht geven.

In de stad had zich spoedig het gerucht verspreid, dat Luther, met ban en vogelvrijverklaring lachende, teruggekeerd was, en het was allen, of zij weer vrijer konden ademen. Want ook die door de dwepers verblind waren, waren langzamerhand wel ongerust geworden, en zij verlangden naar den man, wiens machtige geest in alles het rechte wist te treffen.

Den volgenden Zondag was daarom de Stadskerk te klein, want allen wilden Doctor Martinus op den kansel hooren. En nu weerklonken de woorden van den Godsman als het bruischen van den storm, waarna hij in een rustige, heldere rede begon te verklaren, op welke wijze het Koninkrijk Gods alleen kan worden gebouwd.

De prediking duurde bijna twee uren, en toch was van het vele nog slechts weinig gezegd. Maar hij kondigde de Gemeente aan, dat hij zou voortgaan tot alles gezegd was, en de Wittenbergers moesten achtmaal achtereen ter

Stadskerk, eer Luther met zijn onderwijzen aan het eind was gekomen.

En zie, de wilde golven kwamen schier geheel tot rust. Zwilling lag aan Luther's voeten; schreiend als een kind en zijn berouw uitsnikkende, riep hij uit: „ik was verblind. O, heb dank, eerwaarde heer Doctor, dat ik weder ziende geworden ben!”

En Luther hief den beangstigde hartelijk op en troostte hem.

Indien hij gehoopt had, dat Karlstadt de voetstappen van Zwilling volgen zou, dan had hij zich vergist. De verbitterde man trok zich morrend terug en stelde een geschrift tegen Luther op, waarvan hij echter, toen hij deswege ter verantwoording geroepen werd, het auteurschap loochende.

De raad der stad echter vereerde den redder met oprechte dankbaarheid op alle mogelijke wijzen, en ook van buiten kwamen van alle zijden betuigingen van vreugde, dat de verwarring eindelijk overwonnen was, en de Gemeente des Heeren weder in vrede kon worden opgebouwd.

En de Zwickauers? Luther had aan zijn eerste woorden gevolg gegeven: hij had gedaan, alsof zij niet bestonden.

Dit hinderde hen het meest. Zij waren brandend van verlangen naar eene ontmoeting, naar een onderhoud met hem en rustten niet, voor zij het tegenstribbelen van Luther overwonnen hadden.

Storck, Stübner, Cellarius en Münzer verschenen op zekeren avond in het Augustinerklooster; dus vier tegen één.

Luther keek Münzer met verbazing aan. „Ook gij, mijn „zoon?” riep hij uit met zekeren zweem van weemoed. „Zoo is dan de verwachting, die ik van u gekoesterd heb, „te schande geworden?”

Münzer boog deemoedig. „Oordeel niet, Heer Doctor, „vóór gij onderzocht hebt, want daartoe zijn wij tot u gekomen.”

En nu begon Cellarius in de uitbundigste bewoordingen Luther's lof te zingen, tot hij de bewering uitte, dat diens roeping grooter was dan die der Apostelen.

Luther greep zich naar het voorhoofd. Hij kreeg het benauwd en begon zich af te vragen: waar moet dit heen? Daarop antwoordde hij met den diepsten ernst: „Ik ben „niets dan een arm, zondig mensch en een geringe knecht „van Hem, die mij gezonden heeft; verder wil ook niets „zijn. Gij echter, wie zijt gij? Zegt mij, wie heeft u geroepen?”

„Dezelfde, die u zond,” antwoordde Cellarius dadelijk.

„En door wien?”

„Door den Geest.”

„Zoo zeg mij, wat u de Geest geopenbaard heeft.”

Cellarius nam opnieuw het woord en vergunde een blik in de geheimen der leer, die hun door den Geest geopenbaard waren.

Dit nam een geruimen tijd in beslag, tot Luther bijna ongeduldig werd. Daarna antwoordde hij: „Van al wat gij „daar verkondigd hebt, vind ik niets in de Schrift. En gij „geeft voor, van God geleerd te zijn. Kan God dan in éénen „adem ja en neen zeggen? Kan hij zich zelve tegenspreken? „Wat ik uit uwen mond vernomen heb, zijn gedachten en „invallen uwer kranke hersenen of waanzinnige en verderfe- „lijke ingevingen van den leugengeest.”

De mannen vlogen verschrikt op. Cellarius werd vuurrood, zijne aangezichtsspieren trilden, en de oogen rolden wild in hunne kassen, zoodat hij schier niet meer te herkennen was; zijne stem was geheel veranderd. Het zoet gefluit veranderde in trompetgeschal. Hij stampte wild met den voet op den grond en sloeg met de vuist op de tafel, zoodat de lichten dansten. „Nu weten wij, welk geesteskind gij zijt, „gij hebt u zelf verraden. Zulke lastertaal moet een man Gods „hooren uit den mond van hem, die zich het aanzien geeft, „als ware hij en hij alleen de profeet des Allerhoogsten? „God straffe u voor uwen hoogmoed en geve u uw loon bij

„hen, die op den dag des gericht's hooren zullen: „Ik ken „u niet, gaat weg van mij, gij die de ongerechtigheid werkt!”

De anderen waren, door dezen plotseling toornigen uitval pijnlijk getroffen; Stübner viel hem snel in de rede en zette op kalmer wijze uiteen, dat hem zijne leer door niemand, ook door God zelf niet kon ontnomen worden, en dat hij alles wat hij ontvangen had, door wonderbare openbaringen had verkregen. „U, echter, Heer Doctor, u zeg ik, dat „gij nog op een lagen trap van innerlijke ontwikkeling en heiliging staat. Ik ken u zeer nauwkeurig. Ik behoef een mensch „slechts aan te zien, dan zegt mij de Geest wat in hem is. „Wil ik u het bewijs leveren, Heer Doctor? Ik zal u zeggen, „wat gij op dit oogenblik denkt. Gij denkt thans: zou Stübner niet waarlijk door God geleerd zijn en gelijk hebben?”

Thans was het Doctor Maarten genoeg. Hij week een schrede terug, en hief afwerend beide handen omhoog: „God straffe u, Satan! Ik echter zal volharden bij het woord „der Schrift, dat gij veracht, en buiten hetwelk geen heil is. „Wilt gij echter bewijzen, dat gij profeten Gods zijt, wel„aan, doe voor onze oogen een teeken, dan zal ik u gelooven.”

Nu trad Munzer, die tot hiertoe niet aan het woord had kunnen komen, naar voren en riep met eene stem, die klonk als de bazuin van den jongsten dag: „*Gij zult nog van ons „hooren, en het teeken, dat gij begeert, gij zult het zien!*”

Luther zat als verdoofd. Toen hij weder tot zich zelve kwam, was hij alleen: de tegenstanders waren verdwenen.

Toen hij den volgenden dag naar hen vraagde, kon hem niemand iets omtrent hen mededeelen.

TWAALFDE HOOFDSTUK.

Midden in de heerlijke landouwen, waardoor de Unstrut heenstroomt, verheft zich een ronde groene berg, van welks hoogte een stadje over de gezegende velden heen uitziet naar den ouden Kyffhäuserburcht. Allstedt, van tijden her een Paltzstad, had in de tiende en elfde eeuw groote dagen gekend, toen de duitsche Keizers, de Hendriken en de Otto's in het statelijk slot hun hof hielden en van tijd tot tijd ook hunne rijksdagen. Nu was de oude keizerlijke heerlijkheid voorbij. Het slot lag stil en verlaten en diende alleen nog als kanselarij voor den schout van den keurvorst van Saksen, aan wien Allstedt nu toebehoorde. Stil en eentonig ging het leven der burgers voort; zij leefden van handwerk en landbouw, maar de akker droeg honderdvoudige vrucht, en het handwerk had gouden tijden, maar de grootē huizen zorgden er wel voor, dat het den kleinen man niet al te goed ging: zij namen het beste voor zich en verdrukten het volk met zware heerendiensten.

De nacht was gekomen na een zomerdag van het jaar 1523 en had haren sluier over het stadje Allstedt uitgespreid. Op de straten en in de stegen was alles stil; de burgers hadden, moe van den arbeid, hun bed opgezocht, en alleen de harde tred van den nachtwacht op het ruwe plaveisel werd gehoord.

Maar daar, in het huisje bij de Johanneskerk, viel uit een venster nog een lichtstraal naar buiten. Daarbinnen in het eenvoudig gemeubeld vertrek zaten aan de ruwe eikenhouten tafel bij een koperen lamp een man en een vrouw, de eerste bezig met schrijven, de tweede met spinnen.

„Zoudt gij niet liever gaan slapen, lieve Ottilia,” vroeg de man, toen hij den nachtwacht elf uur hoorde roepen. „Mij dunkt, gij hebt het vandaag wel zoo druk gehad, dat uw oogen slaap verlangen.”

„Ach, laat mij maar begaan, lieve heer Magister,” zeide de vrouw. „Het is zoo heerlijk, bij u te mogen zitten. Al spreekt gij niet, en al zwijg ik om u niet te storen in uwe gedachten, mij is het voldoende u te mogen zien. Eens toen de kloosterpoort zich achter jonkvrouwe Ottilia von Gerren sloot, zeide men, om de weenende te troosten: „Wees stil, Ottilia, uw scheepje heeft de haven gevonden.” O wee, die haven lag open, en van alle zijden stormde de wind er doorheen. Maar nu, nadat op het woord van Martinus Luther de kloosterpoort opengesprongen is, nu ook het klooster van Widerstedt leeg geloopt is, en Magister Thomas Münzer aan de arme Ottilia de hand heeft gegeven voor het leven, nu heb ik de haven gevonden, nu eerst weet ik, wat leven is.”

Münzer streelde de fijne zachte hand zijner vrouw en zag haar gelukkig glimlachend aan: „Wat gij gevoelt, lieve Ottilia, dat leeft ook in mijn hart. Ook ik heb na een lange moeilijke reis door storm en golven de haven gevonden, nu de vriendelijkheid van den raad van Allstedt mij hier tot predikant heeft beroepen. Tot nog toe is mijn geheele leven vol onrust en nood geweest. Nergens kon ik een plaats vinden, waar ik mijn hoofd kon nederleggen, en bijzonder het laatste jaar, sinds ik uit Bohemen heb moeten wijken; o met schrik denk ik er aan terug. De maanden, die ik in Nordhausen heb doorgebracht, zijn de zwaarste geweest, die ik ooit heb moeten verdragen. Toen heb ik gevoeld, dat honger pijn doet. Want het erfdeel mijner gestorvene moeder was verteerd, en ik heb, om mijn leven te redden, den geringsten arbeid moeten verrichten. Maar dat was nog het ergste niet.

„Bitterder dan de uitwendige armoede was de innerlijke verarming, toen ik ging wanhopig aan mij zelf, toen de menschen mij niet begrepen, de pastoors mij belasterden en vervolgden als Lutheraan, en ik ging meenen, dat God de Heere mij verworpen had en mijn dienst niet meer

„wilde. Daarom is in mij een nieuwe lente gekomen, toen de genade des Heeren zich weder tot mij heeft gewend en mij opnieuw tot het werk in zijnen wijngaard aangenomen. En zooals het nu in mij lente geworden is, zoo moet het nu ook lente worden om mij heen, en Allstedt moet zijn een stad op een berg, wier licht schijnt over het land en het licht van Wittenberg verduistert.”

Haastig zag vrouwe Ottilia op en wilde iets zeggen, maar Münzer liet haar den tijd niet en ging vol geestdrift voort: „Moet het hart mij niet van vreugde opspringen en mijn hoop niet bloeien, wanneer ik de innige aandacht zie, waarmede de gemeente naar mijne prediking luistert, wanneer ik zie, dat de kerk, al ben ik hier eerst twee maanden in het ambt, te klein wordt, omdat men ook van andere plaatsen: uit Eisleben, Mansfeld, Sangerhausen, Frankenhausen, Querfurt, Aschersleben, ja zelfs uit de verte, uit Halle, komt om mij te hooren?”

„Gij moogt uwen ambtgenoot dankbaar zijn,” merkte vrouwe Ottilia op, „die u hier den bodem heeft toebereid.”

„Gij hebt gelijk,” antwoordde Münzer. „Broeder Haferitz is mij een trouwe wegbereider geweest en nu tevens een kostelijk medewerker, daar hij ook den Geest heeft en met mij eensgezind is, want hij staat mede op tegen de Wittenbergers en bijzonder tegen Luther, wiens traagheid en letterdienst en wiens boeleeren om de gunst der groote heeren hem een ergernis is.”

Vrouwe Ottilia was pijnlijk getroffen door deze wending van het gesprek. Zij vond het onaangenaam, wanneer haar man Luther lasterde. Tot nog toe had zij hem altijd voor een man Gods gehouden, den man, wien zij hare opstanding uit het kloostergraf te danken had. Al was er nu nog zooveel aan hem af te keuren, deze groote redding kon zij nooit vergeten. Herhaaldelijk reeds had zij voor den gelasterde willen opkomen, maar had het als onwetende vrouw tegenover den geleerde niet aangedurfd. Nu

vond zij geen ander verweermiddel dan zwijgen, en Múnzer, die dat wel begreep, deed zijn best haar duidelijk te maken, dat Luther, van wien de geheele wereld wat groots had verwacht, zich zelf ontrouw was geworden; hij was met den eenen voet in het pausdom blijven hangen, zoodat nu op de ware dienstknechten Gods de plicht rustte, de schade goed te maken en, boven Luther uitgaande, tot stand te brengen, wat deze heeft verzuimd of over het hoofd gezien.

„Zie hier het bewijs, wat voor half werk Luther doet,“ zeide hij, wijzende op de bladeren, die voor hem lagen. „Gij weet, waar ik nu reeds weken aan werk: de nieuwe inrichting van den eeredienst, die ik hier in Allstedt reeds heb ingevoerd, moet nu in druk verschijnen, opdat de rechte wijze, om God in geest en waarheid te aanbid- den, in de geheele wereld bekend worde. Karlstadt was al zoo mooi op weg in Wittenberg, toen Luther gevangen zat op den Wartburg; maar toen de man weer terugge- keerd is, heeft hij met zwaren voet het jonggezaaide ver- treden, en in Wittenberg dreunt men de Latijnsche mis weer op. Nu, aan zulke ellende moet een eind komen. Vrijheid! Vrijheid! Wat is het, dat telkens den Duitschen geest heeft geboeid? Is het niet alleerlijk Rome? Het Ro- meinsche recht heeft ons de aarde bedorven, en de Room- sche mis heeft ons den hemel gesloten. O mijn arm Duitsch- volk, hoe lief heb ik u, en hoe smart mij uw lot. Maar met zuchten en klagen komen wij er niet — wacht maar, de dag zal komen, waarop onze boeien geslaakt worden. Wat Martinus Luther, de letter- en tirannenknecht, weder bedorven heeft, Múnzer zal het terecht brengen. Hè, wat zal hij opkijken, wanneer hij hoort: in het Thuringer- land looft alles, wat adem heeft, den Heer in zijn eigen taal!”

Múnzer greep een van de bladen, die voor hem lagen, en ging voort: „Hoe ik den eeredienst heb inge-

„richt, weet gij reeds; gij hebt mij reeds meermalen
 „gezegd, dat u het hart er bij opengaat, en gij innig
 „geniet. Wat ik hier heb neergeschreven als openbaring
 „des Geestes, dat weet gij nog niet. Het is een nieuwe
 „manier en ordening voor den doop. Hoor, ik zal het
 „u voorlezen :

„Wanneer bij ons een kind wordt gedoopt, vermaant
 „men de peeten bij hunner zielen zaligheid, dat zij acht geven
 „op datgene, waarom het bij den doop gaat, opdat zij het
 „later aan het kind, als het opgroeit, kunnen voorhou-
 „den, zoodat de doop mettertijd worde verstaan. Daarom
 „leest men den 79sten psalm in het Duitsch, die zegt, hoe
 „een vermoeid en beladen mensch tot moeite en angst wordt
 „geboren, en hoe hem de golven der ellende gaan tot aan de
 „keel, enz.

„Daarenboven leest men het derde hoofdstuk van het Evan-
 „gelie van Mattheus over den doop van Christus, hoe Chris-
 „tus tot ons, verdrinkene menschen, gekomen is en ons uit
 „de woeste golven gered heeft. Maar Christus is spoedig
 „weder uit het water opgestaan, de golven hebben hem
 „niet als ons overweldigd. Hij moest alzoo alie gerechtig-
 „heid vervullen. — Wij, arme ellendige menschen, hebben
 „daarvan nu een langen tijd zuiver verbeelding en ijdele
 „begieting met water gemaakt. Maar dat moet nu ophou-
 „den: de geest heeft het mij anders geleerd. Men geve
 „voortaan het kind zout, zeggende: N. N. neem aan het
 „zout der wijsheid om te onderscheiden goed en kwaad,
 „opdat gij niet door den duivel verleid wordt. Daarna spreke
 „men tot het kind: Kom tot de Christenheid, opdat God u
 „vinde als zuivere tarwè. Daarna spreke men de geloofs-
 „belijdenis uit en doe weg de werken, de kwelling en de
 „listigheid des duivels, door het kind op borst en rug olie
 „te gieten, zeggende: N. N. verheug u, dat gij in de eeuwi-
 „ge barmhartigheid Gods zijt! Wanneer dan de priester
 „doopen wil, spreke hij: Wilt gij gedoopt worden? Zeggen

„de peeten dan ja, zoo spreke de priester: Ik doop u in
 „den naam des Vaders en des Zoons en des Heiligen Gees-
 „tes. Amen.

„God, die u met Zijne eeuwige liefde trekt, geve u,
 „den weg der zonde te vermijden. Daarna legge hij het kind
 „de mitra aan, zeggende: Doe aan een nieuw kleed en leg
 „het oude af, naai niet een nieuwen lap op het oude kleed,
 „opdat gij moogt bestaan voor den eeuwigen Rechter. Daar-
 „na neme de priester een brandende kaars en spreke: Laat
 „Christus uw licht zijn, en zie toe, dat uw licht niets zij;
 „laat het leven van Christus uw spiegel zijn, opdat gij leeft
 „in eeuwigheid. Amen!

„Tot hiertoe heb ik nu geschreven; nu zal ik nog
 „voorschrijven, hoe men het huwelijk moet inzegenen, hoe
 „men den zieken het sacrament moet brengen, en ten derde,
 „hoe men moet begraven. Nu, wat dunkt u, Ottilia? Hoe
 „vindt gij mijn nieuwe doopformulier?

Vrouwe Ottilia aarzelde met haar antwoord, daarop zeide
 zij: „Ik meende tot nog toe, dat het water noodig was
 „voor den doop, want er staat toch geschreven: Indien
 „iemand niet geboren wordt uit water en geest, hij kan het
 „Koninkrijk Gods niet zien. Toch is er veel, dat mij aan-
 „trekt in uwe nieuwe manier.”

De ongeleerde vrouw was niet in staat te begrijpen, dat
 op deze wijze aan den doop alle sacramenteel beteekenis
 ontnomen werd, en niets overbleef dan een bloot zinnebeeldige
 handeling (zooals het heilig avondmaal bij Münzer ook werd
 niets dan een gedachtenisviering, waarbij de mensch niets
 van God ontvangt, maar hem iets brengt, namelijk de
 dankbare herinnering aan het lijden en sterven van Jezus).

Münzer stond op van zijn stoel en liep met groote schre-
 den in het vertrek heen en weer. Op zijn gelaat kwam een
 verandering; hij werd bleek, en wonderlijk schitterden zijn
 oogen, zooals de zon aan den hemel een vaal geel schijnsel
 geeft, wanneer een onweerswolk aan den horizon opkomt.

Zoo zag hij er uit, wanneer de geest over hem kwam.

Vrouw Otilia huiverde; stil zette zij haar spinnewiel op zijde en zeide zacht: „Ik wil nu gaan slapen.” Münzer scheen het niet gehoord te hebben. Hij stond aan het venster en zag naar buiten in den sterrenloozen nacht.

Na eenigen tijd hoorde Otilia, die den slaap nog niet had kunnen vinden, stappen op de trap. Zij wist, wat dat beteekende. Haar echtgenoot ging dan naar zijne stille kluis, waar hij in den donkeren nacht zonder licht, zijne gesprekken met God hield en op Zijne openbaringen wachtte.

DE RTIENDE HOOFDSTUK.

Op een Septembermorgen van hetzelfde jaar was Münzer thuis. Pas was hij teruggekeerd van een wandeling en deed zijn best, het verhitte brein te verkoelen; hij was op den weg naar Heldrunge weer getuige geweest van de jammerlijke ellende der boeren. Zijn dienaar Ambrosius kwam binnen met de boodschap: „Heer Hans Zeytz, de ontvanger, begeert u te zien en met u te spreken.”

Weldra verscheen in de deur een wel doorvoed kogelrond mannetje met een baardeloos vollemaansgezicht zonder uitdrukking, waarin een paar waterige oogen met moeite boven de vette wangen de wereld inkeken.

De man naderde met aarzelenden tred en angstigen glimlach.

„Wat brengt gij mij, lieve vriend?” vroeg Münzer den man, die hem van het begin af wel genegen was geweest en hem alle hulp verleende.

„Niets goeds,” antwoordde hij stotterend, en haalde met de dikke vleezige hand een papier uit zijn buis.

„Alweer een brief?” vroeg Münzer met gefronst voorhoofd, „heeft de Wittenberger paus nog geen rust? Het is nu acht weken geleden, dat ik hem geantwoord heb op het schrijven, dat hij mij gezonden had, en dat antwoord, daar kon hij het mee doen. Wat wil hij nu weder? Ik weet het al, hij zal mij de nieuwe vermaning zenden, waarvan ik reeds langs anderen weg hoorde, dat Münzer voortaan een stomme hond zijn moet.

„Maar, heer pastoor”, viel nu de ontvanger hem in de rede. Doch Münzer luisterde niet en ging, zich al meer opwindende voort: „De nijdigard! Hij kon het niet dragen te hooren, dat er meer volk van alle kanten naar den Allstedter prediker komt dan tot den Wittenberger, dat Münzer vaak uit de kerk moet om op de markt te prediken, omdat de kerk de luisterende menigte niet kan bevatten, en dat het volk hem bijna als een afgod vereert. Zoo heeft hij nu een slag gewaagd om mij uit den weg te ruimen. Ik zie hem al in zijn vreugde de handen wrijven, dat het hem gelukt is, mij mijnen drukker te ontrooven. De lasteraar is den keurvorst zoo lang lastig gevallen, totdat deze beslag heeft gelegd op de drukpers van den braven Nikolaas Widemar in Eilenburg en hem uit het land gejaagd.”

„Maar hoor mij nu toch aan, vriend”, vermaande de ontvanger opnieuw, den razende bij den arm grijpende. „Wat wilt gij nu? Laat toch Luther met rust — de brief is van een ander, van graaf Mansfeld.”

„Van welken graaf? van dien uit Heldringen?” vroeg Münzer. Plotseling kwam er een vermoeden bij hem op. Over dezen, dien hij noemde, had hij zich juist den laatsten Zondag in zijn preek heftig uitgelaten, omdat hij aan zijne onderhoorigen het bijwonen van de prediking in Allstedt ten strengste had verboden. „Wat begeert de paus, knecht en tiran van mij? Wil hij mij te lijf, omdat ik onlangs voor het volk zijn portret heb geteekend.”

Zeytz knikte toestemmend.

„Nu, wat dunkt u er van?” vroeg Münzer. „Heb ik het te erg gemaakt met den aartsdeugniet?”

De ontvanger glimlachte; zijne oogen schitterden. „Nu, vriendelijk was het niet, maar geen woord te veel,” zeide hij.

„Nu, wat vraagt de man u dan?”

De ontvanger wees met den duim naar de stadspoort, waarboven de gevangenis zich bevond. „Hij moet in de toren”, heeft hij aan den raad geschreven. „Indien gij weigert, dan zal ik hem zelf wel tot rede brengen.”

„Hier ben ik, heer ontvanger”, riep Münzer en stak met spottenden glimlach hem beide handen toe. „De raad van Allstedt heeft alle reden, den edelen, fieren, menschlievenden Graaf van Mansfeld te gehoorzamen.”

De ontvanger begon nu overluid te lachen. „Ik heb juist met den raad de zaak behandeld. Wij hebben besloten, den graaf te melden, dat dit een zaak is, die Gods Woord raakt. Hij moet bedenken, dat de predikanten van den geestelijken stand zijn, en dat de wereldlijke arm hen niet mag aantasten. Wij zullen hem ook tevens vermanen, niet op eigen gezag in te grijpen, maar zich in deze zaak tot den keurvorst te wenden. Maar tot u ben ik door den raad gezonden, om aan zijn antwoord een schrijven van uwe hand toe te voegen, waarin gij uw gevoelens tegenover den aanklager uiteenzet. En niet gij alleen, maar ook uw ambtgenoot Haferitz, want het schijnt, dat de graaf niet weet, wie van u beiden die preek heeft gehouden, waarin hij wordt uitgescholden.

Münzer verklaarde zich dadelijk bereid; zijn ambtgenoot, wien hij van het verlangen van den raad kennis gaf, ook, en reeds twee dagen later las Graaf Ernst van Mansfeld het weigerend antwoord van den raad van Allstedt, en ook dat, hetwelk beide predikanten er hunnerzijds aan hadden toegevoegd. En dat was niet geschikt om zijn stemming te verbeteren.

Haferitz had het kort gemaakt. Hij had geschreven:

„Mijnheer de graaf moet weten, dat ik de prediking, waar-
 „over hij zich beklaagt, niet heb gehouden. Wilt gij echter,
 „dat ik u in het vervolg in mijn woorden spaar, sta dan af
 „van uw tegenstreven tegen het woord Gods, waardoor gij
 „zware zonde op u laadt en den toorn Gods tegen u ver-
 „wekt.”

Die brief was kort; de aderen op het voorhoofd van
 den graaf zwollen op. Maar het zou nog anders worden.
 Münzer had hem met een uitvoeriger antwoord verwaardigd.

„Wanneer gij niet zeker zijt, Heer Graaf, wie van ons
 „beiden u op den kansel te Allstedt heeft aangevallen, zoo
 „zij u hierbij medegedeeld, dat ik, Thomas Münzer, de
 „schuldige ben. Ik heb gesproken om Gods wil en om des
 „gewetens wil. De Geest heeft tot mij gesproken: Bestraf,
 „wien de bestraffing toekomt, en spaar hem niet. Daarom wil-
 „de ik u waarschuwen om af te staan van uw boos, god-
 „deloos bedrijf. Want indien gij, wat God verhoede, zult
 „volharden in zulk een onzinnig verbod om een evangelische
 „prediking te gaan aanhooren, dan zal ik u, zoolang er le-
 „ven in mij is, niet met woorden alleen voor de ooren der
 „gansche Christenheid bestraffen, maar ik zal ook mijne boe-
 „ken tegen u laten getuigen en u voor Turken, Heidenen en
 „Joden een goddeloozen dwazen mensch noemen, en u
 „op het papier afschilderen, en gij moet weten, dat ik in
 „zulke groote rechtvaardige zaken de geheele wereld niet
 „vrees. Daarom vermaan ik u ook ernstig, geen geweld te
 „gebruiken, maar den eindeloozen twist, die daaruit voortkomt,
 „te bedenken. Ik ben een knecht Gods evengoed als gij, en
 „daarom houd u rustig, zooals de geheele wereld geduld
 „hebben moet. Brengt gij mij in de moeite, dan zal ik het
 „honderdduizendmaal erger met u maken dan Luther met den
 „paus. Hiermede Gode bevolen.”

In Allstedt was men in spanning, wat nu verder gebeu-
 ren zou. Van eigenmachtig optreden van den graaf be-
 merkte men niets, zoodat het vermoeden voor de hand lag,

dat hij zich met zijne klacht tot den keurvorst had gewend. En inderdaad stond eenige weken later Münzer voor den staatsraad, om te hooren, dat van hem als beschuldigde de belofte gevraagd werd, zich door Zijne Keurvorstelijke genade te laten verhooren, wanneer deze hem opriep.

Münzer gaf de belofte zonder aarzelen. Hij wist, dat hij den raad geheel voor zich had. Deze zou zijn zaak voor den landsheer krachtig verdedigen. Maar bovendien wilde hij ook een eigen schriftelijke verdediging opstellen en den keurvorst toezenden.

Het antwoord liet niet lang op zich wachten. De keurvorst zag van iedere bestraffing af en verbood slechts, op den preekstoel woorden te gebruiken, die niet dienen konden tot eer van God en tot Christelijke onderwijzing. De Graaf van Mansfeld was woedend, Münzer wreef zich triomfeerend in de handen. Het was eene overwinning, die hij behaald had, en in stoutmoedig vertrouwen droeg hij de borst hooger. „Het begin is gemaakt; voortaan zal ik grootere slagen slaan en schitterende lauweren plukken.”

VEERTIENDE HOOFDSTUK.

„Heil, Heil! Magister Thomas! Een groot profet is onder ons opgestaan, en God heeft zijn volk bezocht! Geloofd zij hij, die komt in den naam des Heeren”, zoo klonk het op een Novemberdag van hetzelfde jaar 1526 op de markt te Allstedt. Münzer had van de pui van het raadhuis een prediking gehouden voor de duizenden, die van alle kanten toegestroomd waren en twee volle uren in het natte koude weer aandachtig hadden geluisterd. Het was een prediking als van een engel der vrijheid en van

den nieuwen tijd, waarvan de dageraad zich reeds aan den hemel vertoonde.

Al grooter was de aandrang geworden, en de begeerte, waarmede men naar de openbaringen van den profeet luisterde, klom steeds. Hij sprak een geheel andere taal dan Luther, hij gevoelde met het volk en wist, waar den kleinen man de schoen drukte. Hij sprak niet alleen tegen de bisschoppen, maar ook tegen de heeren, de tirannen en beulsknechten, onder wier harden voet de boer vertrappt lag.

Met opgeheven hoofd was Münzer in zijne kluis teruggekomen. De borst ging hem op en neer, en met trotsche bevrediging zag hij op den afloop terug. De lof van het volk klonk hem als liefelijke muziek in de ooren: de wierook der menschvergoding bedwelmde hem, en sleepte hem mee, zoodat telkens nieuwe gedachten in zijn hart opkwamen, en telkens stoutmoediger plannen in zijn hersens rijpten, en dat wat hem eerst onduidelijk had voorgezweefd, nu helder en klaar voor hem kwam te staan.

Had hij in het eerst het vooral op de geestelijken gemunt, nu vielen dezen voor hem al meer samen met de wereldlijke heeren, en zijn godsdienst werd al meer politiek met een godsdienstig kleed. Naar mate de wereldlijke heeren zich verzetten tegen het Evangelie en hunne onderdanen met geweld terughielden van de prediking des Evangelies, keerde zijn toorn zich tegen hen en daagde hen uit als mannen, die hun recht van bestaan verloren hadden.

Zijn woede tegen hen werd echter nog grooter, wanneer hij dacht aan den druk, dien zij op het arme volk oefenden, door met hun willekeur en hebzucht alle schepsel als hun eigendom te beschouwen: de visschen in het water, de vogelen in de lucht, het wild in de bosschen en de vrucht van den akker. En deze zonde der rijken en machtigen bracht er hem nog meer toe, om geestelijk en wereldlijk over één kam te scheren. Ten overvloede kwamen ook de boeren hem nog bij deze vermenging te hulp, doordat zij

Luther's prediking van de vrijheid van den Christenmensch uit de taal der Schrift overzetten in hun Boeren-duitsch en de verlossing van het pauselijk juk opvatten als een afwerping van het uitwendige politieke juk. De algemeene opvatting van het arme volk was steeds meer ook die van den Allstedtschen profeet geworden, en hij dreef op den stroom mee. En dat te meer, daar overal in het rijk de slaven aan hun ketenen begonnen te rukken, en de vuist gingen ballen om er op in te slaan, en men begeerig luisterde naar de openbaringen der sterrewichelaars, die beweerden uit de sterren aan den hemel gezien te hebben, dat de bondschoen terug zou komen, zoodat de spreuk van mond tot mond ging:

Wie in 1523 niet sterft,

Wie in 1524 niet in het water verderft,

Wie in 1525 niet wordt verslagen,

Die mag van wonderen gewagen.

In Münzer's ziel stond het Rijk Gods op aarde al meer met aardsche kleuren geschilderd. Hij kwam tot de overtuiging, dat dit rijk Gods alleen kon worden opgebouwd op de puinhoopen van de bestaande maatschappelijke orde. „Wanneer de lafhartige, slappe, lui naar het vleesch levende vorstenknecht in Wittenberg de oude muren heeft „laten staan en er alleen aan wil pleisteren en herstellen, „dan zal hij al spoedig inzien, dat zijn arbeid vergeefs is. „De oude muren zullen vallen en hem zelf onder het puin „begraven. Neen, weg met alles wat nog staat — de tegenwoordige wereld is alleen waard vernietigd te worden, opdat een nieuw gebouw verrijze op een nieuw fundament. „Een dwaas is Luther; hij wil nieuwen wijn in oude zakken „gieten. Bij nieuwen wijn behooren nieuwe zakken. Daarom „oorlog, strijd niet alleen tegen de papen, maar ook tegen „de heeren, de groote hanzen, niet alleen tegen de pauselijke kerk, maar ook tegen het Rijk en al wat verrot is! „Heer en knecht — dit onderscheid valt in het nieuwe Gods-

„rijk weg: vrijheid voor ieder en omnia omnibus communia“!
(allen alles gemeen).

Op den avond van den dag, toen hij zijn preek over vrijheid en gelijkheid gehouden had, zat Münzer in zijn kamertje. Acht mannen, zijn meest vertrouwde volgelingen waren bij hem. Barthel en Andreas Krumpfe, Barthel Zimmermann, Peter Warmuth en Nikolaas Rückert uit Allstedt, verder Veit Bischof uit Wolferode, Hans Rodemann uit het Dal bij Mansfeld en Thilo Fischer uit Wimmelburg.

„Nader, al nader komt het doel“, zoo begon Münzer zijn rede. Uit zijn toon klonk een vast vertrouwen op de toekomst. „Maar om het werkelijk te bereiken is noodig, wat in den afgelopen nacht de Geest mij heeft geopenbaard. Duizenden zijn het, die naar Allstedt komen, maar wat betekent dat? Het is slechts een handvol; waanzin zou het zijn, daarmee te beginnen. En nu hoort: twintig mannen zijn bereid als zwervers naar alle richtingen het land af te loopen en apostelen te zijn. Wat hier in Allstedt tot stand gekomen is, een geheim verbond tegen alle goddeloozen, papen en tyrannen, dat moet ook op andere plaatsen geschieden. Terzelfder tijd moet aan alle plaatsen het vuur opvlammen, als er een flinke brand zal komen, waarin die oude wereld verteert. Ook kan ik u toevertrouwen, dat er reeds een begin is gemaakt. In Sangerhausen treedt Thilo Banse, de predikant, in mijn naam en geheel in mijn geest op. Onder de Mansfeldsche mijnwerkers heb ik eveneens verscheidene gewonnen, die al hun kameraden zullen bijeenbrengen. Mijn grootste verwachting is echter van Orlamünde, want gij weet, daar predikt Doctor Karlstadt het Evangelie, die eertijds als professor te Wittenberg Luther weerstond, maar, het zij Gode geklaagd, het tegenover den Wittenbergschen paus moest afleggen. Met hem houd ik trouwe vriendschap. Al wijkt hij ook op sommige punten der leer van mij af, wij zijn toch beiden één in haat tegen het pausdom en tegen Luther, omdat deze wat hij

„goed begonnen had nu verkeerd eindigt, en het Rijk Gods „meer hindert dan bevordert.

„Ook van Schneeberg en Zwickau en Mühlhausen heb ik „goede verwachting, en dan nog van vijftien andere plaat- „sen, waarheen ik mijn boden heb gezonden.”

De vergaderden, zeer gelukkig met deze onthullingen, gaven daarop, toen Münzer hen hiertoe opriep, den handslag van trouw en volstrekt stilzwijgen en deden met hun dweepzieke woorden het hunne om Münzer in zijne verwachting te versterken.

De zaak liet zich dan ook goed aanzien. Eenigen tijd later verzamelden zich in het donker van den nacht in het dal bij Mansfeld bijna 700 mijnwerkers en boeren en verbonden zich onder eede tot een hemelschen bond. Blijde tijding zond tevens Thilo Banse uit Sangerhausen en ook vijf andere boodschappers, die uitgezonden waren, kwamen met goede tijding terug. Het gestrooide zaad had overal een wel toebereiden bodem gevonden, en Münzer zag den dag niet meer verre, waarop hij het zwaard kon aangorden.

VIJFTIENDE HOOFDSTUK.

Het nieuwe jaar (1524) was gekomen.

Twee dagen voor Driekoningen kwam de predikant Haferitz tegen den middag haastig en angstig in de kamer van zijn ambtgenoot binnenvallen.

„Hebt gij het reeds gehoord, broeder Münzer? De keur- „vorst is met zijn broeder, Hertog Johan, en klein gevolg „daareven in de stad gekomen en heeft op het slot zijn in- „trek genomen.”

Münzer schrikte en keek den spreker met een beteeke-
nisvollen blik aan: „Dit is niet zonder oorzaak, dit be-
zoek geldt ons en wel bepaald mij: en wie daar achter
zit, weet ik ook wel, geen ander dan Luther.”

„Hoe wilt gij dat nu weten?” vroeg Haferitz. „De hee-
ren komen, zooals men vertelt, van Halberstadt, en dan
leidt immers hun weg over Allstedt.”

Münzer vertrok den mond. Nu, zij hadden toch ook wel
een anderen weg kunnen kiezen. Neen, ik begrijp het an-
ders. Luther heeft ze mij op den hals geschoven. Hij wil
mij door de groote heeren afschrikken, omdat hij het met
zijn woord niet kan. Hij heeft, zooals gij immers weet, pas
nog weer met een geschrift tegen mij gewoed; de nijd laat
hem niet met rust.

„De nijd?” vroeg Haferitz op ongeloovigen toon.

„Ja, die is het, die zijn booze ziel vervult”, beweerde Münzer.
„Waanzinnig van hoogmoed zou hij het geheele werk der
kerkvernieuwing in pacht willen hebben, en daarom slaat
hij ieder op den mond, die in zijn werk ingrijpt. Dat
is zijn ergernis, en hij kan niet zetten, dat ik hem
in Allstedt voor ben geweest met de mis in het Duitsch
te lezen. Hij had dat zelf willen doen, maar dat hij nu
iemand moet nalooopen, die het hem voorgedaan heeft,
dat verbiedt hem zijn trots. En nu moet mijn Duitsche
mis niets waard zijn, nu veroordeelt hij haar, als geboren
uit een dweepzieken geest. Daarbij doet hij, als had hij het
reeds gewonnen, nu hij het gedaan gekregen heeft, dat mijn
drukker uit het land is gejaagd. Maar, wacht slechts, paus van
Wittenberg, gij zult uw wonderwerk zien! He, wat zult gij spu-
wen en schuimen, wanneer gij moet aanschouwen, dat uw slag
niet geraakt heeft, wanneer gij nieuwe schriften van Thomas
Münzer in de wereld ziet rondvliegen! Er zijn gelukkig nog dap-
pere mannen, die lachen met het gebod van den keurvorst.”

Haferitz was aan het venster gaan staan en in stil na-
denken verzonken.

„Waarover denkt gij?” vroeg Münzer ruw.

Haferitz keerde zich om. „Ik bedenk daar, dat Luther u ten tweeden male naar Wittenberg heeft geroepen. Hoe zal het gaan, wanneer hij u rekenschap vraagt omtrent uw overtreding van het verbod van den keurvorst, dat toch berust op een besluit van den Rijksdag?”

Er kwam een donderwolk op Münzers voorhoofd, en er schoot vuur uit zijn zwarte oogen: „Rijksdag — wat geef ik om den Rijksdag. Ik lach met die ellendige nietigheid en met hem, die daarop steunt! Roep maar, Luther! — niemand antwoordt u. Wat, zijt gij de heer? en is Thomas Münzer uw knecht? Is hij, die den Geest heeft, minder dan hij, die zich er op beroemt, dat hij den Geest niet heeft? Ja ik zal u te woord staan, maar niet in Wittenberg, waar gij mij in een hoekje wilt verhooren. Vrij en open voor de geheele wereld zal ik u antwoord geven, ik wil Heiden, Turk en Jood er bij hebben. En wie dan de overwinning zal behalen, dat weet ik vooruit.”

In de half geopende deur verscheen het hoofd van den knecht Ambrosius: „De heer ontvanger!” Daar kwam hij binnentrippelen, de kleine kogelronde man met de vleezige handen voor zijn lijf gevouwen. „Weet gij het reeds, mijn vriend?”

„Dat Allstedt hoog bezoek gekregen heeft?” vroeg Münzer met een spottenden glimlach.

„Ja, maar nog meer: de hooge heeren verlangen een preek van u op het slot Driekoningen.”

„De beide geestelijken zagen elkander met beteekenisvollen blik aan, en Münzer antwoordde vlug: „Moeten zij een preek hebben? Wat ben ik hun dankbaar! Luther heeft mij den mond gesloten, en de Keurvorst laat mij dien opendoen! Nu zal hij dan eindelijk met eigen ooren hooren, wie die Münzer is!”

Vol zorg verliet de ontvanger de pastorie; hij kon die blijmoedigheid van Münzer niet begrijpen.

Twee dagen later was er in de kapel van het keurvorstelijk slot een kleine gemeente bijeen. De beide vorsten waren met hun gevolg verschenen, daarenboven de ontvanger met zijne beambten, de schout met den raad der stad en nog eenige andere personen uit de stad.

Hoewel keurvorst Frederik alleen een preek had gevraagd, verscheen Münzer toch eerst aan het altaar: hij wilde zich de gelegenheid niet laten rooven, om den hoogen heeren een denkbeeld te geven van de Duitsche mis, die hij had samengesteld, en die door Luther was afgekeurd als voortbrengsel van een dweepzieken geest.

De beide vorsten hoorden met aandacht toe, en het was hun aan te zien, dat zij met welgevallen luisterden. Münzer, wien dat niet ontging, kreeg nog meer moed en blijdschap.

Allen hielden nu den adem in, toen Münzer op den preekstoel kwam. Hij las eerst voor het tweede hoofdstuk van den profeet Daniël, daarna sprak hij, eerst op rustigen, ernstigen toon, van het „gedichte evangelie”, dat is het geschreven bijbelwoord, en zocht aan te toonen, dat dit wel bestemd was om den menschen kennis van Christus te geven, maar niet om het geloof te werken; daartoe kon alleen kracht hebben het duidelijke woord Gods, dat de mensch door den Geest in zijne ziel ontvangt, „want „God,” zeide hij, „verkondigt aan hen, wier hart recht bereid is, zijnen raad door beelden, gezichten en droomen. „Deze moet de mensch nauwkeurig onderzoeken en uitleggen, maar voor zulk een uitlegging moet een nieuwe Daniël komen met Jehu's ijver, want de Heer spreekt: Ik ben niet gekomen om vrede te brengen, maar het zwaard. „Daarom, gij zeer geliefde vorsten, neemt uw ambt getrouw waar, laat u regeeren door den Geest, die in alle waarheid leidt, en ziet wel toe, dat de huichelende papen „u niet verleiden en met mooie woorden om den tuin leiden! „Degenen echter, die het Evangelie hinderen, moet gij weg-

„doen en afscheiden; zoo niet, zoo zal God u uw zwaard wegnemen. Christus zegt: Een iedere boom, die geen goede vruchten voortbrengt, zal uitgeroeid en in het vuur geworpen worden. Daarom, laat de boosdoeners, die ons van God afbrengen, niet langer leven. Want de goddeloozen hebben geen recht om te leven. Grijpt dan de zaak van het Evangelie dapper aan, want God is u zoo nabij, als gij het niet denken kunt. Waarom zoudt gij vreezen voor de herschenschimmen van menschen? Komt nu niet aan met allerlei verschaalde woorden, dat gij meent, dat de kracht Gods dit doen moet zonder uw zwaard. God heeft door Mozes bevolen: Gij zult geen erbarmen hebben met de afgodendienaars, verbreekt hun altaren, vernielt hun beelden en verbrandt ze, opdat mijn toorn over u niet kome. Deze leer heeft Christus niet ontbonden, maar hij wil ons helpen, haar te vervullen. Mogen ook broeder Mestvarken en doctor Luileven zulke denkbeelden verwerpen, ik ben zeker, dat in deze dagen de Geest Gods aan vele uitverkorene vromen een goede afdoende reformatie openbaart; die is noodig en moet tot stand worden gebracht, al zou ieder, zoo veel hij wil, er zich tegen verzetten.”

Op dezen toon ging het al door.

Den toehoorders parelde het angstzweet op het voorhoofd, en menigeen keek van tijd tot tijd heimelijk naar de vorsten, om op hun gelaat hunne gedachten te lezen. Keurvorst Frederik, de eerwaardige grijsaard, zat daar in onverstoorbare rust: de storm der wilde woorden scheen hem niet te bewegen. Hertog Johan echter hield het hoofd op de hand geleund: men kon zijne gelaatstrekken dus niet zien.

Nadat de prediker geeindigd had, boog de hertog zich naar zijnen broeder. „Wat dunkt u er van, mijn waarde?”

De keurvorst schudde langzaam het grijze hoofd en om zijn lippen speelde een fijne glimlach. „Mij dunkt, Luther maakt te veel drukte van dezen Münzer. Wij hebben naar

„een schreeuwer geluisterd, die doordraaft met ijdele woorden vol wind. Zulke dwazen moet men laten schreeuwen, tot hun adem opraaft. De Allstedter predikant is als iemand, die in de lucht slaat; hij doet geen kwaad.”

De hertog vond de zaak niet zoo onschuldig en deed een poging, om zijn broeder tot optreden tegen den schreeuwer te bewegen, die het toch blijkbaar hield met den beruchten Karlstadt; maar hij kon van den keurvorst niets gedaan krijgen.

Met doodelijke angst wachtte vrouwe Ottilia op den terugkeer van haren man uit het slot. Hij bleef zoolang weg. De godsdienstoefening, die zij zelve had bijgewoond, was toch reeds lang afgelopen. Wat! misschien stond hij nu reeds voor zijnen rechter, en ontving hij zijn vonnis.

Een vol uur ging voorbij en liet haar op de pijnbank van den angst, toen kwam hij eindelijk; het was hem aan te zien, dat hare bezorgdheid noodeloos was geweest. Met opgeheven hoofd en stralend oog kwam hij en deelde haar mee: „De heeren zadelen op om te vertrekken.”

„En gij?” vroeg vrouwe Ottilia haastig.

„Ik zadel op voor den intocht!” lachte Münzer. „Men wilde mij angstig maken, alsof ik met mijn preek den toorn der heeren had opgewekt, maar er is niets gebeurd; zij rijden weg, en de keurvorst heeft mij bijzonder vriendelijk bedankt voor mijn groet. Zoude dat gebeurd zijn, als hij aanmerkingen had tegen mijn preek? Is hij misschien ook al niet voor mij, tegen mij is hij ook niet, en dat is reeds veel.”

Een nijldige vreugde kwam in hem op, toen hij aan Luther dacht en aan de nederlaag, die hij dezen had toegebracht, want hij was er zeker van, dat Luther achter de zaak zat en het bezoek der vorsten aan Allstedt had doorgezeten. „Zie, doctor Leugenaar, nu ben ik toch verschenen, en voor een betere, dan gij zijt; nu heb ik voor een gekroond hoofd getuigenis gegeven, en ben niet te schande

„geworden. Doet de houw pijn, dien gij ontvangen hebt?
 „Het zou mij goed doen, want dan hebt gij wat gij verdient, dan
 „hebt gij uw loon. Maar dat is slechts het handgeld. Onze
 „rekening is nog niet in orde. Wacht maar, valsche profeet,
 „uwe ure zal weldra gekomen zijn. Gij hebt van mij een
 „teeken geëischt, weldra zult gij het zien!”

ZESTIENDE HOOFDSTUK.

Een uur gaans van Allstedt lag in de vlakte een dorpje, Mallerbach genaamd, en in de nabijheid daarvan in een berkenbosch een kluis met een beeld van de moeder Gods, waaraan wonderen toegeschreven werden.

De nabootsing in was van verschillende menselijke ledematen, zooals men deze in het voorportaal zag hangen, waren getuigen van de dankbaarheid der geloovigen voor genade, bewezen aan zieken en ellendigen. Daarom was er altijd veel toeloop naar deze bevoorrechte plaats, en met diepe ontroering werden steeds de bezoekers vervuld, wanneer dan het beeld der moeder Gods op het gebed der geloovigen vriendelijk het hoofd boog en de oogen verdraaide.

Maar in den laatsten tijd was de aandrang nog grooter geworden. Dat was het gevolg van den geprikkelden ijver der oud-geloovigen, die van het nieuwe Evangelie niets weten wilden, en de oude kluizenaar, die de kapel had te bewaken, vond al heel weinig tijd tot vrome overdenkingen.

Het was een heldere, warme lentedag, Witte Donderdag, 24 Maart van het jaar onzes Heeren 1524. De kluizenaar had juist de verborgen draden, waarmede men het hoofdbuigen en de oogenbeweging van het Mariabeeld be-

werkte, op nieuw in orde gebracht en liet nu, op de bank voor de kluis zittende, de lieve zoon op zijn kalen schedel schijnen.

In gedachten verzonken, had hij niet opgemerkt, dat op den weg van Allstedt een man haastig kwam aanloopen, en verschrikt richtte hij zich op, toen plotseling uit het hout een gestalte voor hem opdook.

„Gij zit daar zoo rustig te droomen,” riep de man ongeduldig. „Neem uwe pij op en loop zoo snel als uwe oude beenen het u toelaten, wanneer uw leven u lief is.”

„Wat is er dan?” vroeg de oude, buiten adem van schrik.

„Gij zult het spoedig zien. Ik kom dravend van Allstedt, daar is de duivel los. Münzer heeft gister weer een felle preek gehouden tegen het „papendom” en nu bijzonder tegen de „afgodsbeelden,” zooals hij ze noemt. Toen heeft hij ook de heilige moeder Gods van Mallerbach met harde woorden aangevallen en het geprezen als een bij God verdienstelijk werk, om aan zulken gruwel der afgoderij een eind te maken.”

„Heilige Maagd!” jammerde de grijsaard en wrong de magere handen. „Zie toch op deze dingen, straf de goddeloozen en maak de aanslagen der boosdoeners te niet.”

„Wacht daar nu maar niet op” zei de man. „Het is veiliger, wanneer gij uw biezen pakt, want ik vrees, dat de bende vandaag nog komt, zij is misschien reeds op weg.”

„Wie zijt gij, en hoe weet gij dat alles?” vroeg de kluisenaar.

„Ik ben uit Sangerhausen, om hennep te verhandelen, naar Allstedt gekomen,” zei de vreemdeling. „En ik haast mij, mijn lijf te bergen, vaarwel!”

Daarna keerde hij zich om en verdween.

De kluisenaar keek hem een oogenblik bedrukt na, deed toen haastig de kapel op slot en wilde juist uit zijn kluis den voorhanden mondvoorraad medenemen, toen hij in de verte van den kant van Allstedt een hoop menschen bemerkte, die naar de kluis toe kwamen.

Dat moesten zij zijn.

Nog een langen smartelijken blik wierp de oude op de plaats, waar hij lang rustig en gemakkelijk had geleefd; toen nam hij zijn pij op en haastte zich naar de struiken, die, langs de beek geplant, hem voor de vijandige oogen verborgen.

Een kwartier later was de bende, waar zij wezen wilde. Vooraan ging met zijn vlag Barthel Krumpe de looier, een man met een woest gezicht en breede schouders, wiens wilde vernielingszucht hem een ontzettend voorkomen gaf. Achter hem volgden, gewapend met houweelen, bijlen, gaffels en messen de overige leden van den Allstedtschen bond; waarbij nog eenige andere burgers, onder andere twee raadsleden Knauth en Wittig.

Onder vreeselijke verwenschingen werd de kapel verwoest; de wassen beelden, die in het voorportaal hingen, werden met hoon en een spotlach vernield; uit het inwendige van de kapel werd alles wat waarde had geroofd en daarop werd het gebouw in brand gestoken.

Lustig flikkerden de vlammen, en de teugellooze vernielingslust brulde aanhoudend „de moeder Gods” toe, of zij het nu niet warm kreeg daarbinnen? „Gij hebt zoo velen geholpen, help nu uzelf en verhef u uit de vlammen, of spreek een woord, dat regen valle en het vuur uitblussche.”

Twee uren later teekende een woeste rookende puinhoop de plaats, waar vele jaren lang duizenden troost en hulp hadden gezocht.

In Allstedt heerschte den volgenden dag diepe stilte. Het was bekend geworden, dat de abdis van het klooster Nendendorf, waartoe de kluis van Mallerbach behoorde, dadelijk een ijlbode naar den keurvorst had gezonden, en nu wachtte men in spanning op de dingen, die komen zouden.

Münzer, die eerst versteld had gestaan over de haast, waarmede men zijne vermaningen in pfactijk had gebracht,

begroette toch in stilte deze daad als een schrede voorwaarts in de richting naar zijn doel en hief met nieuwe hoop het hoofd op. Er moest strijd komen, en hij verheugde zich op den strijd.

Zij vertrouwen werd nog versterkt, omdat juist in die dagen twee van zijne geschriften verschenen, die ondanks het keurvorstelijk verbod in Allstedt zelf door een uit Jena gekomen drukker Hans Wychart in het geheim waren afgedrukt, en nu de wereld door zouden vliegen om te getuigen van den profeet van Allstedt. Nu kwamen de een na den ander van de uitgezondene boden terug, en zij brachten allen goede tijding omtrent de snelle uitbreiding van den geheimen bond, die zich thans reeds tot in het Ertsgebergte uitstreckte.

De vreugde over al dit succes sleepte hem zoo mede, dat het nauwelijks indruk op hem maakte, toen in dezen vroegen Paaschmorgen de dienstbode hem in zijn kluis de tijding bracht, dat zijn vrouw hem een zontje had geschonken. Eerst een half uur later verscheen hij in de kamer der jonge moeder, kuste haar op den bleeken mond en nam het pas geborene kind op den arm. „O, wees mij gegroet als een gave Gods, als een groet uit den hemel, als een onderpand en borg van den Allerhoogste, dat Hij vóór mij is en mij de overwinning geeft. Luister, de Paaschklokken luiden! O, dat gij mij juist vandaag gegeven zijt, mijn liefste kind, dat ik u vandaag nog doopen mag met zout en olie, dat is mij een heerlijk voorteeken. Paschen beteekent opstanding. O mijn Duitsch volk, o Christenheid, wees getroost. Uw Paschen is gekomen!

ZEVENTIENDE HOOFDSTUK.

Toen Münzer op den tweeden Paaschdag juist uit de Kerk thuis was gekomen, meldde Ambrosius een vreemdeling aan.

„Wie is het?” vroeg Münzer, maar half luisterend.

„Ik weet het niet. Hij ziet er uit, dat men bang voor hem zou worden.

„Laat hem binnenkomen!”

De binnentredende beantwoordde inderdaad aan de beschrijving van den bediende; verward viel het roodbruine haar om het hoekige hoofd, en de lange onverzorgde baard hing hem van de kin als een bosje stroo. De grijze oogen hadden een starren blik, en er was een bittere trek om den breedten mond. De lange magere gestalté was in een grof geweven kiel gehuld, die om de heupen bijeengehouden werd door een hennepen gordel.

„Wie zijt gij?” vroeg Münzer, blijkbaar niet zeer gesticht over deze verschijning.

De vreemde boog even het hoofd: „Broeder Hieronymus heette ik, toen ik in het klooster Reitzenstein bij de Praemonstratensers de pij droeg. Nu draag ik weer mijn eerlijken naam Hendrik Pfeiffer.”

„En wat brengt u tot mij,” vroeg Münzer koel.

„De dankbaarheid”, was het antwoord, „en het verlangen, u goede tijding te brengen: het zaad, dat gij uitstrooit, vindt een goeden bodem ook in Mühlhausen, de stad, die hare poorten voor mij heeft geopend, toen ik uit het klooster was weggegaan.”

Münzer werd oplettender; de man begon hem te bevalen. „Gij zijt een goede bode,” zeide hij vriendelijk, terwijl hij den vreemde de hand reikte. „Vertel mij wat nader van uw stad”.

De mannen gingen op twee houten krukken zitten, en Pfeiffer begon: „Het is nu een jaar geleden, dat ik mijn vaderstad binnenkwam. Het was de Zondag Septuagesima, en op een wonderlijke wijze werd ik bij de burgers bekend. Juist was de mis in de Mariakerk afgeloopen, toen op de markt aan het hoekhuis der Altgasse een omroeper op den steen sprong en met luider stemme verkondigde, dat in de kloosterbrouwerij der Franciskanen een nieuw biervat open-gemaakt was. Zoodra hij zijn boodschap had gedaan, sprong ik op zijn plaats en riep: „Hoort, Burgers! ik zal u verkondigen van een ander en beter bier!” En nu hield ik een prediking, eerst handelende over de heilige apostelen, die door den Heiligen Geest gedreven, onder armoede, nood en allerlei gevaren de wereld in waren gegaan. Daarna teekende ik het beeld van hunne opvolgers, de pastoors, de monniken en nonnen, die geenerlei gelijkenis meer vertoonden met de apostolische voorbeelden, en het volk viel mij bij in hunne bespotting. 's Namiddags predikte ik weer; thans niet op den steen, maar op den kansel der Mariakerk. Toen ik nu veel volk onder mijn gehoor kreeg, wilde de raad mij hinderen, maar durfde niet uit vrees voor het volk. Zoo ging ik dan voort met mijn preek, tot er een keizerlijk schrijven aankwam, dat beval mij op het raadhuis in verhoor te nemen. Toen men mij het gevraagde vrijgeleide weigerde, weigerde ik te komen, en het volk was op mijn zijde. Woensdag voor Paschen kwam de menigte samen op het Mariakerkhof, nadat ik gepredikt had, en zwoer daar een eed, op deze wijze, dat ieder, die het woord Gods wilde eeren, zijn beide vingers zou opsteken. En allen, mannen en vrouwen, deden den eed. Daarop kozen zij uit hun midden acht mannen, die naar het Raadhuis gingen en eischten, dat ik tot predikant zou worden benoemd. De raad wilde eerst de zaak ontwijken, moest echter toegeven en mij het prediken veroorloven. En zie, aan mijn voeten zag ik langzamerhand ook

„een deel der raadsleden komen; 't was te zien, de raad was het onderling niet eens. De burgers echter hoorden mijne prediking gaarne, vooral als zij tegen pastoors, monniken en nonnen ging, want jegens die had men een geduchten haat.”

„Ik merkte echter reeds spoedig, dat er ook nog een andere haat bestond: tegen den Raad, wiens onrechtvaardigheid, willekeur en tirannie onverdragelijk geworden waren. De acht mannen, die voor mij de zaak hadden geleid, traden nu ook op voor het algemeene belang en op den dag voor Hemelvaartsdag zag de raad tot zijn grooten schrik een deputatie van vijftig man in de raadzaal verschijnen, en moest het aanhooren, hoe een nieuwe regeling van het stadsbestuur, in drie en vijftig artikelen vervat, werd voorgedragen. Toen de raad bedenktijd vroeg, om de zaak op de lange baan te schuiven, ontstond er zoo groot rumoer, dat hij toegeven moest, tot op enkele artikelen, die hij eerst nog grondiger wilde onderzoeken. Na eenigen tijd weigerde de Raad toe te stemmen, waarop een burger, Hans Spon, de hand aan zijn neus bracht, dat was het sein voor het oproer.”

„In een oogenblik luidden de stormklokken, en de raad werd op het raadhuis door eene gewapende menigte belegerd. Zoo bleef hem niets over dan de drie en vijftig artikelen in te willigen.”

„Victorie!” riep Münzer.

Maar Pfeiffer maakte een afwerend gebaar: „Jubel niet te vroeg: Al waren er onder de drie en vijftig artikelen twee, die eischten, dat de prediking van het Evangelie niet alleen zou worden geduld, maar ook ingevoerd in alle kerken der stad, daarom gebeurde dat nog niet. Het was duidelijk, dat het de burgers alleen om de uitwendige vrijheid te doen was geweest, het kwam er hun meer op aan, de banken vrij te krijgen dan het hart. Omtrent den godsdienst was men onverschillig, men stelde mij ter

„zijde, ja velen keken mij met schele oogen aan, toen ik voortging met de gemoederen tegen de pastoors op te zetten, totdat op den Bartholomeüsdag, 24 Augustus, de Raad mij beval, de stad te verlaten; aan dat bevel was de verklaring toegevoegd, dat dit niet geschiedde om de Evangelieprediking, maar tot vermindering van onheil en gevaar. En zoo ben ik heengegaan.”

Münzer was getroffen. „Wat, en gij noemt de stad Mühlhausen een goeden bodem voor het zaad, dat ik uitgestrooid heb?”

„Hoor verder!” liet Pfeiffer geruststellend volgen. „Vier maanden at ik het brood der verbanning. Het smaakte bitter, toch was het gezegend voor mij. Want toen heb ik veel geleerd, en dat onderwijs dank ik u.”

„Mij?” vroeg Münzer, wien dat woord aangenaam aandeed.

„Ja, u. Overal vond ik menschen in het geheim verbonden; al deze verbondenenen wezen op u als hunnen meester. Ik hoorde hen aan, en toen kwam er in mij een omkeer: ik erkende nu de dwaling van mijnen weg; het werd mij nu duidelijk, dat het Rijk Gods op aarde met het woord alleen niet kan worden opgericht, maar het zwaard moet het doen en het geweld.”

Münzer luisterde naar den verteller met al grooter tevredenheid en drukte hem warm de hand. „Wees welkom. Ik zie, gij hebt ook den Geest. Ik ben verlangend om meer van uw lotgevallen te hooren.”

„Ik kom uit Mühlhausen”, berichtte Pfeiffer verder. „Ik heb de poort toch weder open en bij de burgers beter ingang gevonden, daar ik hen hielp, niet alleen den priester te haten maar ook den Raad.”

„Waarom den Raad? Deze had toch gebogen voor den wil van het volk?” vroeg Münzer. „Hij had dat alleen gedwongen gedaan”, verklaarde Pfeiffer. „Daarom had men wantrouwen en vreesde, dat hij bij den eersten kans den besten zijn

„woord zou breken en het oude bestuur weer instellen. Het duurde dan ook niet lang, of het volk stond aan mijn zijde en ook de acht mannen, wier doel het was, den Raad weg te jagen”.

„En zag de Raad dat rustig aan?” vroeg Münzer.

Pfeiffer lachte schamper. „Wat zou die doen? Die heeren, die de geheele burgerij tegen zich hadden, hadden het hart vol zorg en angst. Den eersten tijd bleef alles stil, want ik hield mij voorzichtig op den achtergrond en deed alles in het verborgen. En ik zag met blijdschap, dat het vuur onder de asch gloeide.”

„Weldra sloeg dan ook een vlam uit; de burgers braken op een nacht de Predikheerenkerk open en sloegen de beelden stuk. Daarna trok een hoop volk de poort uit naar de kerk te Ammara, rukten den priester, die de mis las, het crucifix uit de hand, bedreven verder nog allerlei baldadigheid in de kerk en plunderden daarna de pastorie.”

„Waart gij daarbij?” vroeg Münzer.

Pfeiffer knipte sluw met de oogen. „Wel neen, dat niet! Ik leg de eieren, een ander mag ze uitbroeden. Ik zag uit mijn schuilhoek toe en dacht: Slaat maar toe, dan zullen u de hoofden warm worden; later zult gij mij beter volgen, als ik te voorschijn kom en roep: Nu er op los! En ik denk, dat de tijd spoedig gekomen zal zijn; de beide nieuwgekozen bnr gemeesters Rodemann en Wettich hebben harde hoofden en hooge harten, en na korter of langer tijd moet het tot een uiterste komen. Maar u, Heer Magister, kwam ik vragen, mij met raad en daad bij te staan, wanneer de strijd begonnen is.”

Münzer was vuur en vlam. Hij liet een ontbijt komen, en zijn ziel juichte al blijder, toen hij in het gesprek aan tafel steeds duidelijker bemerkte, dat de man uit Mühlhausen, op alle punten der leer, zich zijne denkbeelden eigen had gemaakt.

Een uur later scheidden de beide mannen als de meest vertrouwde vrienden en gezworen bondgenooten.

ACHTTIENDE HOOFDSTUK.

In de Raadzaal van Allstedt waren op den eersten Meidag de gezichten betrokken. De ontvanger, Heer Hans Zeijsz, was verschenen en las een schrijven voor van den keurvorst, dat het bevel inhield voor hem zelf, den schout en den Raad, om op den negenden van die maand te Weimar te verschijnen, ten einde daar verhoord te worden inzake de wanordelikheden te Mallerbach. De heeren hadden alle reden om wat beklemd van hart te zijn.

Twee van hen toch waren zelf in de zaak betrokken. Zeer bezorgd gingen zij dan ook op weg. Toen zij na twee dagen terugkeerden, brachten zij het antwoord, dat de vernielers van de kluis binnen twee weken moesten worden gevonden en behoorlijk gestraft.

Heer Zeijsz bevond zich in een moeilijk geval. Hij stond niet tusschen twee, maar wel tusschen drie vuren. Aan de eene zijde stond Münzer, zijn vriend — zou hij de vriendschap met hem opzeggen? Aan de andere zijde dreigde, de landheer met zijn toorn en straf, wanneer hij gehoorzaamheid weigerde. Maar wilde hij zijn plicht als onderdaan vervullen, dan had hij in de derde plaats het volk tegen zich, dat met hartstochtelijke vereering Münzer aanhing, en bovendien den Raad, die heel geen lust toonde om het keurvorstelijk bevel op te volgen en de schuldigen op te zoeken.

Het arme mannetje kromde zich en wendde zich in alle bochten en naar alle kanten, totdat hij eindelijk besloot een verlenging te vragen van den termijn, voor het onderzoek gesteld. Hij voerde daarvoor aan, dat men anders vreezen moest, eerder de onschuldigen dan de schuldigen te grijpen, waardoor dan in de gemeente een groot oproer en ontevredenheid zou ontstaan.

Nu verloor Hertog Johan het geduld. De lafhartige ont-

vanger kreeg opnieuw, kortaf, bevel, de zaak nu tot een eind te brengen, en zoo bleef er voor het ongelukkige mannetje niets over, dan ernst te maken met de zaak en een verdacht raadslid, Ciliax Knauth, in de gevangenis te zetten.

Voor den toren ontstond daarop een samensholing, en er vielen dreigende woorden. De schout kwam in doodsangst bij den ontvanger, en die beiden wisten niets te doen, dan gewapende manschappen te laten aanrukken uit de naburige dorpen.

De boden werden uitgezonden, maar zij kwamen niet terug, en gewapende hulptroepen verschenen in het geheel niet. De stadsdienaar had het geheim verklapt, en nu was de geheele stad in beweging. Alles wat armen en beenen had, niet alleen mannen, maar ook vrouwen en kinderen, kwamen met spiesen, vorken, bijlen, houweelen, ijzere staven aanloopen en schoolden samen op de markt, terwijl van den toren de stormklok luidde, waaraan Ambrosius, Münzer's knecht, stond te trekken.

De schout wilde op het slot vluchten, maar daar werd hem de deur voor den neus gesloten, en toen hij aan de saamgeschoolde menigte vroeg, waarom het ging, kreeg hij het trotsche antwoord: „Zeg kortaf, of gij voor het Evangelie wilt staan, of daartegen zijn.”

Het hoofd van de stad had opgehouden te regeeren; hij moest zoete broodjes bakken voor zijn onderdanen om heels-huids weg te komen.

De volkshoop bleef den ganschen nacht gewapend bijeen en maakte een helsch lawaai.

Den volgenden morgen zag het er nog erger uit.

Voor de poort stond een menigte mijnwerkers en boeren en vroeg binnengelaten te worden; zij wilden zien, of Magister Münzer soms overvallen was, en of de burgerij ter wille van het Evangelie lastig was gevallen.

In Weimar was men intusschen heftig vertoornd over den ontvanger; men verdacht hem, dat hij het heimelijk

met Münzer hield, omdat hij zoo weinig flink was opgetreden, totdat het Heer Zeijss gelukte, Hertog Johan in een onderhoud een duidelijk beeld van den toestand te geven. De hooge heer hoorde nu, dat de nonnen van het klooster Neuendorf door haar verkeerd optreden tegen de Allstedters een groot deel van de schuld droegen, maar tegelijk kon de berichtgever er niet afkomen, zonder Münzer als den hoofdschuldige aan te wijzen: hij stelde voor, hem wegens zijne leer openlijk te verhooren, en, mocht het blijken, dat hij oproermaker was, hem te verbannen. Want trad men niet ernstig tegen hem op, dan zou er door den verbazenden aanhang, dien hij had, zulk een oproer komen, dat het ergste te vreezen was, en hij, de ontvanger, moest verzoeken uit zijn ambt ontslagen te worden.

Toen hij naar Allstedt teruggekeerd was, vond hij daar den toestand nog verergerd. Münzer was steeds heftiger en fanatieker gaan prediken, en de stad was vol vreemdelingen, die naar Münzer gevluucht waren, om bij hem bescherming te zoeken tegen den Graaf von Witzleben, die zijne onderdanen laaghartig had overvallen, omdat zij zijn verbod, naar Allstedt ter preek te gaan, niet hadden opgevolgd.

Nu werd het den ontvanger ten volle duidelijk, dat hij het tusschen zich en Münzer tot eene breuk moest laten komen, en dat hij zich van den gevaarlijken man losmaken moest. Vooral nu ook Luther door zijn machtig woord in den loop van zaken ingreep en aan hertog Johan in een zendbrief over „de furie van Allstedt” de geheime plannen onthulde van den oproerling en van den door hem gestichtten bond, die reeds overal zijne vertakkingen had.

Harde slagen kwamen nu op Münzer neer, en de vorsten moesten het nu aanhooren, dat zij door hun toegeeflijkheid en zorgeloosheid zich aan de Christenheid zwaar bezondigd hadden.

„Uw plicht is het, waarde vorsten en heeren, dat Gij

„met ernst optreedt tegen zulk stormen en dwepen, opdat men in deze dingen alleen door het Woord handele, zooals aan een Christen betaamt, en opdat men aldus alle oorzaak tot oproer, waartoe het volk maar al te zeer geneigd is, wegneme. Want dat zijn geene Christenen, die aan het Woord niet genoeg hebben en nu met de vuisten er op los willen slaan, en die niet bereid en gewillig zijn, om desnoods onrecht te dragen, terwijl zij zich te gelijker tijd op hun geloof laten voorstaan, als hadden zij tien „Heilige Geesten in zich.”

Münzer was juist terug uit Sangerhausen, waar hij door eene gloeiende rede den bond tot een gewelddadigen opstand had zoeken te bewegen; daar verscheen Heer Hans Zeysz met twee raadsheeren en overhandigde hem een schrijven uit de keurvorstelijke kanselarij.

„Nu wordt het tijd, Dominé,” zeide de ontvanger ernstig, „dat gij gaat spreken. Op het feest van de ketenen van den „Heiligen Petrus zult gij u te Weimar over uwe leer moeten verantwoorden.”

Indien hij gedacht had, Münzer door deze tijding schrik aan te jagen, dan had hij zich vergist. De predikant greep hem het schrijven uit de handen, keek er een oogenblik in, en toen werd hij als een waanzinnige, zoodat de heeren, hoewel gewoon aan zulke uitbarstingen, toch met schrik terugdeinsden.

Met eene stem als van een bazuin riep hij hun toe: „Nu „is eindelijk de dag gekomen, waarnaar ik tot dusver te „vergeefs heb uitgezien; eindelijk dan zal hij mij te woord „moeten staan, die Wittenbergsche paus, die dokter „Goedleven, die vader Wandelzachtkens, die ellendige vorstenknecht.”

„Nu, wapen u maar, Luther, bekijk uw schild en uw „zwaard maar eens, of ze nog in goeden staat zijn, want „ik zal tegen u opkomen met het vlammend lemmet van „een Cherubijn en ik zal u door midden houwen; ik zal

„u toonen, dat gij de arme Christenheid verleid hebt, dat het licht van Wittenberg een dwaallicht is, en Allstedt alleen de stad is op den berg, wier licht uitstralen zal over de geheele wereld. Heb dank, hertog Johan, dat gij mijn smeekingen en vragen eindelijk verhoord hebt en mij de gelegenheid geeft, om vrij en open te getuigen.”

De Heeren keken verslagen naar den grond; het was hun bang te moede geworden bij deze uitbarsting van waanzinnigen hartstocht, en zij ademden eerst weer vrij, toen zij zich buiten op straat bevonden. Uit de zijkamer kwam nu vrouwe Ottilia naar binnen. Zij was doodsbleek en wierp zich aan de borst van haren echtgenoot. „Mijn lieve man, wat gaat gij beginnen? Gij zijt waanzinnig van blijdschap over iets, dat mijn ziel doodelijk verschrikt. Ik smeeek u, ik bezweer u om Christus' wil, ga niet naar Weimar. Ik heb dezen nacht eenen angstigen droom gehad: ik zag u in de gevangenis, doodsbleek en eenzaam. Het is een val, waarin u uwe vijanden lokken; — bij alle heiligen, blijf hier of vlucht uit het land! Gaarne wil ik u volgen, lieve man, in de ellende van de ballingschap, waarheen het ook zij.”

Münzer rukte zich driftig los uit de omarming. „Ga weg van mij, Satan! Ottilia, wilt ge mij tot een verleidster worden? Wilt gij mij door uwe vrouwelijke zwakheid laf maken en mij aan mij zelf doen twijfelen? Ik weet, dat gij het goed bedcelt, doch gij bedenkt niet de dingen, die van God zijn, maar de dingen, die uit de menschen zijn; gij wilt mij tegenhouden op mijnen weg naar boven, omdat die weg u te steil is. Laat mij maar naar Weimar gaan — nog nooit heb ik het vuur des Geestes zoo in mij gevoeld als in dit oogenblik. Ja, ik voel het, de Geest is in dubbele mate over mij gekomen, en hij spreekt tot mij: „Stijg op, uw groote dag komt”. — „Ambrosius,” zoo riep hij door de open deur tot den knecht, „breng mij mijn harnas.”

„Hij is buiten zijne zinnen,” zuchtte vrouwe Ottilia, en uit haar hoekje bij den haard zag zij het aan met starren blik, hoe de waanzinnige zijn harnas aantrok, zijn stormhoed opzette en zijn zwaard nam. Toen ging hij met woeste gebaren de deur uit en snelde de straat op. Uit het andere vertrek klonk nu het schreien van een kind; dat bracht zijne vrouw, die geheel in de war was, weer tot zich zelf; maar terwijl zij nog bezig was den zuigeling te sussen, klonken zware stappen op den vloer en . . . Münzer kwam terug. Zwijgend gooide hij het harnas uit en zonk op een stoel neer. Hij scheen uitgeput, de hartstocht was voorbij, en een lang diep steunen bewees, dat hij zijne zelfbeheersching weer terugkreeg en dat de ontzuivering begon.

Vrouwe Ottilia bleef heel stil zitten; toen hoorde zij na een poosje stappen op de trap; haar man ging naar boven naar zijne kamer, om de gemeenschap van zijnen God te zoeken en nieuwe openbaring des Geestes te ontvangen.

NEGENTIENDE HOOFDSTUK.

Den eersten Augustus, op het feest van de ketenen van den Heiligen Petrus, waren in een vertrek van het slot te Weimar de vijf keurvorstelijke raadsheeren bijeen en wachtten op hertog Johan, die beloofd had bij hunne beraadslagingen tegenwoordig te zullen zijn.

Weldra kwam hij dan ook en wenkte eenen knecht om de deur aan de andere zijde te openen. Daar kwamen vijf mannen binnen. Thomas Münzer, de ontvanger Hans Zeisz, de schout van Allstedt, Hans Rückert, en twee raadsleden,

Hans Bosse en Hans Reichart, dié bogen en groetten en toen de hun aangewezen plaatsen innamen.

Onderzoekend keek Münzer door de kamer, waarna zijne wenkbrauwen zich fronsten en zijn voorhoofd zich rimpelde; blijkbaar was hij vreeselijk teleurgesteld. Hij had er vast op gerekend, dat Luther naar Weimar zou komen, en had nauwkeurig alles overlegd, wat hij hem zeggen wilde, maar van Luther was niets te zien. Zou Luther bang voor hem zijn? Een oogenblik slechts ging deze gedachte door zijn hoofd en wekte zijn trots op. Maar dadelijk daarop kwam er in zijn hart eene andere gedachte: Hij veracht mij, zijne hoogheid vindt het beneden zich, met mij zich in te laten. En toen werd hij bitter.

Wat hem echter nog meer hinderde en teleurstelde, was dat hij in 't geheel geene theologen onder de heeren zag; 't waren allen leeken en wel juristen. Dat bewees, dat men hem dus in 't geheel niet over de theologie zou ondervragen; men had hem slechts gedagvaard, om hem te veroordeelen. Wat in hem omging hield hem zoo bezig, dat hij ter nauwernood hoorde, wat de voorzitter hem vroeg. Hij bleef het antwoord dan ook schuldig; zoodat de vraag op scherpen toon nog eens herhaald moest worden. Het was de vermaning, om op de gestelde vragen een duidelijk en ondubbelzinnig antwoord te geven.

„Begin maar,” antwoordde hij met doffe stem; „gij hebt „er het recht toe. Ik had mij alles anders voorgesteld; ik „dacht, dat het tot een' tweestrijd zou komen van den eenen „godgeleerde tegen den anderen; Thomas Münzer tegen „Luther.” Hertog Johan keek verbaasd en werd onrustig; ook schenen de raadsheeren over dit onverwachte begin ontsteld. De voorzitter maakte den beschuldigde er opmerkzaam op, dat het niet aan hem stond, kritiek uit te oefenen op hetgeen Zijne Hoogheid de Keurvorst goed en rechtvaardig had bevonden. Toen begon hij Münzer te ondervragen over zijn aandeel in de Mallerbachsche baldadigheden.

Met luider stem antwoordde Münzer :

„Mijn ambt verplicht mij, het Evangelie te prediken tegen het Roomsche bijgeloof, tegen de geestelijken met hunne onwetendheid en hun zondig leven, tegen den beeldendienst en het bedrog der armen.

„Wanneer nu door zulk eene prediking eenigen bewogen zijn, om aan den gruwel van Mallerbach een eind te maken, dan zou het onrecht zijn, hem daarom te straffen, die niets gedaan heeft dan dat hij heeft gehandeld krachtens zijn ambt als prediker van de evangelische waarheid.”

„Gij moet echter,” antwoordde de voorzitter, „door onverstandige uitlatingen het volk tot die baldadigheid geprikkeld hebben; want gij hebt de Mallerbachsche kluis een spelonk genoemd en de ledematen van was eene elendige afgoderij.”

Münzer vergenoegde zich, op deze beschuldiging met een stilzwijgend schouderophalen te antwoorden.

Toen vroeg de beschuldiger verder :

„Wat hebt gij dan te zeggen van het oproer te Allstedt, waar uw knecht de klok moet hebben geluid.” Een oogenblik bleef Münzer zwijgen; toen zeide hij: „Wie het oproer aangestookt heeft en op touw gezet, dat moet gij maar aan anderen vragen. Bij mij kwamen de onderdanen van ridder Frederik von Witzleben. Zij vroegen mij, of het, afgezien van hunne belasting en heerendiensten, die zij gewillig waren te blijven betalen, geoorloofd was, eenen bond tegen hunnen heer op te richten, die hun een boete had opgelegd, omdat zij de Allstedter godsdienstoefening bezochten en hun het hooren van het Evangelie belette. 't Zelfde vernam ik ook van een aantal mijnwerkers en boeren uit Mansveld, en ik heb hun tot antwoord gegeven, dat het hun vrij staat, eenen bond op te richten, ten einde het Evangelie te kunnen hooren.”

„Gij ontwijkt het antwoord,” zeide de rechter. „Gij

„spreekt aldoor maar van één ding, dat misschien nog in uw voordeel kan uitgelegd worden. Waar komen al die bonden vandaan, die men nu plotseling overal in het land vindt?”

Münzer's kleur verschoot. Was het geheim toch verraden? Dat kon hij niet gelooven; want de bondgenooten hadden immers met een eed stilzwijgenheid beloofd. Misschien had de rechter er iets van hooren mompelen, en wilde hij nu eens polsen. Daarom nam hij een fiere houding aan en zeide, dat hij niet wist, wat buiten in de wereld oude wijven elkander wijsmaakten.

De rechter keek naar den hertog, die den beschuldigde met een strengen, ontevreden blik aanzag en zich daarop in het gesprek mengde: „Gij zegt, dat gij een prediker van de evangelische waarheid zijt, welnu, bewijs dat dan door waarheid te spreken.”

Dat bracht den magister van zijn stuk. Hij geraakte in de war, het begon hem te draaien voor de oogen, en hij begon te stotteren. Hij wist zelf niet, wat hij al stamelend uitbracht, maar hij had een vaag gevoel, alsof hij zich in een weefsel van tegenstrijdigheden wikkelde, dat door de verschillende strikvragen gesponnen werd; zoodat het bijna eene verlossing voor hem was, toen de voorzitter hem wenkte:

„Het is genoeg; gij moogt heengaan.”

Münzer keerde zich om en wilde de deur uitgaan; hij stond echter besluiteloos stil, toen hij zag, dat de Allstedters zich niet van hunne plaats bewogen. Hij had gedacht, dat zij hem zouden volgen, maar zij hadden eenen wenk van den rechter gekregen, om nog te blijven. Dus zij zouden in zijne afwezigheid hunne getuigenis moeten afleggen. Wat zouden zij zeggen? Hoe zou de ontvanger zich hierin houden? Zijn vriendschap was in den laatsten tijd niet alleen aanmerkelijk bekoeld, maar zij was zelfs in kwaadwilligheid veranderd.

En van de andere drie was hij ook niet heel zeker. Hij

keek hen heel even met angstigen blik aan en verdween toen uit de rechtzaal.

Het verhoor werd nu voortgezet. De voorzitter begon de aanwezigen te verwijten, dat zij zich zoo laks hadden gedragen in het onderzoek naar de kluisbestormers. Toen vroeg de schout het woord en poogde zich zelf te verontschuldigen, door Münzer als den hoofdschuldige in deze voor te stellen en door te doen uitkomen, dat Münzer ook het oproer van 13 Juli had uitgelokt, en dat hij niet alleen in Allstedt, maar overal door het heele land geheime bonden had opgericht.

Hertog Johan, die van deze wijdvertakte samenzwering nog in 't geheel geen vermoeden gehad had, was in merkbare onrust gekomen door de gedane onthullingen, en begon de zaken, die hij eerst weinig geteld had, nu ernstiger in te zien.

Na afloop van het getuigenverhoor werd Münzer weer binnengeroepen en de voorzitter sprak het vonnis aldus uit: „Daar men bevonden heeft, dat gij het volk tot samen-,spanning aangezet, en dat gij meer dergelijke onbehoor-,lijkheden gedaan hebt, wil Zijne Genade de hertog zich ,met den keurvorst beraden over de verdere maatregelen, ,die zij tegen u nemen zal. Zij zal u binnen korten tijd ,doen weten, wat over u beschikt is. Tot zoolang zult gij ,u echter vreedzaam moeten gedragen en zult gij Allstedt ,niet mogen verlaten. Ook moet gij uwen drukker, dien ,gij tegen het keurvorstelijk bevel in Allstedt verborgen ,hebt, van u wegzenden en zorgen, dat hij het land ,verlaat.”

Doodsbleek en als een gebroken man verliet Münzer de plaats des gericht's. Wat hem op het laatst nog het pijnlijkst getroffen had, was het verbanningsbevel tegen zijnen drukker.

Beneden bij de poort van het hof wachtten hem de stal-knappen met ruwen spotlach op, en allerlei uit hun verband

gerukte bijbelteksten slingerden zij hem naar 't hoofd. En toen hij zich niet verwaardigde, om het gepeupel eenig antwoord te geven, begonnen zij, daar zij zijn stilzwijgen voor lafheid hielden, nog harder te schelden: „Münzer, „waar is nu uw God en uw Geest? Indien de Heilige Geest „in u was, dan moest in u bewaarheid worden, wat aan „alle predikers in Lukas 21 beloofd wordt: „Want Ik zal „u mond en wijsheid geven, welke niet zullen kunnen te- „genspreken, noch wederstaan, allen die zich tegen u zet- „ten.” „Zijt gij dan nu heelemaal stom geworden?”

Het was eene droevige terugtocht. Niemand in het rijtuig sprak een woord. Münzer verbeet zich in stille woede en de anderen gevoelden zich weinig op hun gemak in de tegenwoordigheid van den man, wiens wraak zij nu hadden te duchten; want bij het verlaten van het slot waren hem woorden ontvallen, die hen van angst deden sidderen.

TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Achter in een huis van de Slotstraat te Allstedt, was den volgenden morgen Hans Wychart, de drukker, met een gezelschap bezig en nam het eene vel na het andere van de pers weg. Dadelijk na zonsopgang had hij zijn gezelschap gewekt: „Sta op Caspar, Heer Münzer heeft ons bevolen „haast te maken?”

Om acht uur hoorde hij schreden op de binnenplaats en zag door het venster den schout met de raadsleden Hans Bosse en Hans Reichart.

Hij verschrikte — dat kon niets goeds voorspellen; deze drie waren samen in Weimar geweest.

In der haast opende hij een geheime deur in den muur

en schoof alle afgedrukte vellen, die opeen gehoopt lagen in de donkere holte.

Nauwelijks was hij gereed, of de mannen kwamen binnen, zochten met de oogen de werkplaats rond en waren blijkbaar verstoord, dat zij niets verdachts vonden.

„Wij zijn hier op bevel van den Keurvorst,“ zeide daarop de schout om u uw verboden handwerk te ontzeggen en u uit den staat te verbannen.

De drukker stond als versuft en kon van schrik geen woord zeggen.

Op dat oogenblik werd de deur opengerukt, en Münzer kwam binnen.

„Wat gebeurt hier? wat hebt gij hier te maken?“ riep hij uit. „Is het nog niet genoeg, wat de makkers van Judas, Iscarioth in Weimar tegen mij hebben uitgehaald?“

„Pas op uw tong!“ zoo voer Hans Bosse tegen hem uit, met trillende neusvleugels. „Denk er aan, dat wij hier staan in naam van den genadigen heer den Keurvorst, om zijn bevelen uit te voeren, want dat gij het zult doen, daarop zal de genadige heer wel lang kunnen wachten.“

„Maakt dat gij wegkomt, veile oogendienaars!“ riep Münzer met zooveel kracht, dat de vensters dreunden. „Wanneer de vorsten van Saksen mij zoo de handen willen binden en mij niet willen toestaan, tegen Luther te schrijven, wat noodig is, dat zal ik ook tegen hen het uiterste, wat ik maar kan, beproeven.“

Hij zag er vreeselijk uit, als een veldheer in den slag. De aanwezigen waagden het niet, een woord te antwoorden, nog minder den drukker aan te raken en trokken zich verschrikt terug.

Nog dienzelfden dag zat Hans Zeysz te peinzen over den brief, dien hij in eigen naam als ook in dien van den Raad tot den Keurvorst richtte. De beangstigde man, die in zijn vrees

Münzer reeds bezig zag met de uitvoering van zijn dreigement, wist in zijne nieuwe verlegenheid geen anderen uitweg dan den Keurvorst zachter jegens den predikant te stemmen.

„Uw Keurvorstelijke Genade,” schreef hij, „moge dit bedenken: daar Luther tegen onzen predikant schrijft, vordert de billijkheid, dat de aangevallene daarop kan antwoorden. En daarom is onze ootmoedige bede, dat Uwe Keurvorstelijke Genade hem niet onverhoord veroordeelen moge, maar hem behoorlijk moge doen verhooren. Indien dit niet binnen korten tijd geschiedt, vreezen wij, dat dit een groot oproer en veel bloedvergieten zal ten gevolge hebben. Ik zeg zulks met het oog hierop, dat menig braaf geweten aanneemt en ook niet anders weet, of hij verkondigt het rechte christelijke geloof, meer dan de prediking van Luther.”

Op hetzelfde oogenblik zat ook Münzer aan zijn schrijftafel en schreef een brief aan hetzelfde adres. Hij waagde het, zijn zaak den keurvorst voor te dragen en zijne bezwaren kenbaar te maken over den smaad, dien Luther in zijn schendbrief aan de hertogen van Saksen over hem had uitgestort. Zijne Keurvorstelijke Genade moest bedenken, welk een opspraak zou ontstaan, wanneer hij deze zijne lastering met gelijke munt betaalde. „Ik predik een geloof, dat wel niet overeenstemt met Luther's prediking, maar toch leeft in alle harten der uitverkorenen op aarde. Wil men mij daarover in het verhoor nemen, dan moet dat niet in een hoek gebeuren, zooals Luther dat zou willen, maar dan moet men daartoe oproepen alle soorten van menschen, die in het geloof zware aanvechting hebben doorgemaakt en uit diepe vertwijfeling des harten tot het ware Christendom gekomen zijn. Zulke menschen begeer ik als rechters. Mocht echter uw Keurvorstelijke Genade mij *niet* veroorlooven, mijn geloof schriftelijk of mondeling te belijden, dan wordt dat een bedenkelijke zaak, en is het te vreezen, dat het eenvoudige volk tegen zijne vorsten zal opstaan.”

Pas had hij den brief weggezonden, toen hij reeds be-
rouw kreeg. Hoe was hij er toe gekomen? Hij was in een
hoogst onbehagelijke stemming, en deze verergerde nog
door een brief, dien hij denzelfden dag ontving. Het was
antwoord van de gemeente Oslamünde op zijn aandringen,
om nu toch ernst te maken met het gesloten verbond. Hij
had eer verwacht, dat de hemel zou invallen, dan dit
antwoord, dat bovendien hem niet toegezonden was in den
vorm van een vertrouwelijk schrijven, maar als een gedruk-
te brief, voor openbaarheid bestemd; het geheim was dus
prijsgegeven. Er stond in:

„De brief, dien gij ons gezonden hebt, hebben wij zorg-
vuldig gelezen en daaruit de bedoeling van uw schrijven
bemerkt, namelijk de Christenen om u heen op te ruien.
Nu gij verzoekt, dat wij u schriftelijk melden, wat wij
van plan zijn te doen, willen wij u met broederlijke trouw
niet verbergen, dat wij er ver van af zijn om naar we-
reldsch verzet te grijpen. Christus heeft ook Petrus gebo-
den, zijn zwaard in de scheede te steken, en hem niet
veroorloofd, voor hem te strijden. Wij willen dan ook niet
naar messen en vorken grijpen; wij meenen, dat men tegen
den vijand gewapend moet zijn met het harnas des geloofs.
Gij schrijft, dat wij ons bij u moeten voegen en met u
moeten verbinden; maar indien wij dit deden, zoo waren
wij niet meer vrije Christenen, maar dienstknechten van
mensen. Dit zou geschreeuw van moord en brand uitlok-
ken tegen het Evangelie; de tyrannen zouden blij zijn en
zeggen: „Deze roemen in den eenigen God en nu verbin-
den zij zich de een tegen den ander: God is zeker niet sterk
genoeg om voor hen te strijden.”

Münzer wierp woedend het geschrift op den grond. Hij
kon niet verder lezen. Het was hem, of hij een knotsslag
op het hoofd had gekregen. Juist zij, op wie hij het meest
zijn hoop had gevestigd, de gemeente van Karlstadt, lieten
hem in den steek. Hij zonk ineen, er was plotseling angst

Over hem gekomen, de grond van Allstedts brandde hem onder de voeten. Hij had den ontvanger beloofd, zich niet uit de stad te zullen verwijderen; deze belofte was nu een lastige band voor hem.

Maar waartoe zich te binden. In den nood is ieder zich zelf het naast, en nood kent geen gebod.

Het was een zwoele Augustusnacht, zwanger van onweer, het licht der maan onderschept door zware wolken. De nachtwacht ging door de straten, het eerste uur na middernacht uitroepende. Juist was hij de pastorie van St. Johannes voorbijgekomen, toen de deur dier pastorie zich zacht opende, en twee gestalten te voorschijn kwamen, die voorzichtig naar alle zijden uitkeken en daarna, vlak langs de huizen voortsluitende, de straat doorgingen naar de westelijke stadspoort. Daar sloegen zij rechtsaf een zijstraat in, kwamen zoo bij den stadsmuur op een plaats, waar deze het laagst en dus het gemakkelijkst te beklimmen was.

„Haal het touw voor den dag, Ambrosius”, fluisterde de eene „en maak het voor de veiligheid vast aan den boomstronk hier.”

De aangesprokene deed, wat hem bevolen was, terwijl de ander op de borstwering van den muur klom. Daarna werd het touw over den muur geworpen, en zonder zich lang te bedenken, liet deze zich aan het touw naar beneden zakken.

„Vaarwel, heer Magister”, riep de ander hem met gedempte stem na, en even zacht kwam van beneden het antwoord: „God zij met u, Ambrosius, met u en de mijnen! Groet hen van mijnentwege en sta hun trouw ter zijde, zoolang zij mij zullen moeten missen.”

De vluchteling kwam behouden beneden. Nadat hij zich met moeite door de struiken van de gracht had heengeworsteld, ging hij met snelle schreden naar den grooten weg.

Al was de hemel met wolken bedekt, men kon toch alles voldoende onderscheiden, en weldra was de weg bereikt.

Op korten afstand reeds bemerkte men een donkere massa, die zich tegen den horizont afteekende, dat was een bosch; daarheen haastte de man zich.

Aan den rand van het bosch gekomen, floot hij driemaal; er kwam beweging in de struiken, en een gedempte stem vroeg: „Zijt gij het, Heer Münzer?”

Na het toestemmend antwoord dook een gestalte op en reikte den vluchteling de hand.

„Geloofd zij God, Heer Magister. Het moeilijkste en gevaarlijkste hebt gij nu achter den rug; nu is er geen bezwaar meer, mijn paarden zijn vlug ter been.”

Heer Kurt Osterhielt was het, de brouwer uit Mühlhausen, die hop naar Allstedt had gebracht en nu op de terugreis was. Met hem had Münzer de plannen gemaakt voor de vlucht, en deze man beschouwde het als een eer en een blijdschap, een weldaad te bewijzen aan den man, dien hij dweepend vereerde als een profeet Gods.

De paarden trokken aan en ratelend rolde de wagen weg.

In de pastorie te Allstedt brandde de lamp nog. Vrouwe Ottilia zat aan de tafel, met haar hoofd op beide handen, en tranen rolden door hare bevende vingers. Zij was uit grooten angst verlost, toen Ambrosius terug was gekomen en haar had bericht, dat de vlucht gelukt was, maar nu lag het gevoel van verlatenheid als een zware last op haar gemoed, en de blik in de toekomst benauwde haar.

Daar klonk de klopper op de huisdeur, en weldra kwam de predikant Haferitz binnen. Hij naderde haar vriendelijk en bood haar de hand. „Ik had er behoefte aan, al was „het uur ook vrij ongeschikt, even bij u te komen. Ik „kon nog niet ter ruste gaan, want mijn hart klopte van

„onrust en zorg, maar nu ben ik gerust, wees nu ook ge-
 „troost, geëerde vrouw! Gebeurd is, wat toch gebeuren
 „moest. In Allstedt kon hij niet langer blijven, nu onder
 „de jongeren een Judas Iscarioth is opgestaan. Een profeet
 „is nog nooit geëerd geweest in zijn vaderland. Maar Gods
 „wereld is groot, en daarom zal zich den man Gods een
 „andere deur openen, en voor de zijnen zal altijd nog wel
 „een plekje overblijven, waar zij het hoofd kunnen neer-
 „leggen.”

Vrouw Otilia wischte zich de tranen af en reikte den
 trooster de hand. „Heb dank voor uw vriendelijk woord,
 „vriend Haferitz. Ik wil niet meer weenen, maar hopen;
 „ik zal niet meer bezorgd zijn, maar vertrouwen.”

EEN EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Op den 20sten Augustus, St. Bernardsdag, was de raad
 der vrije rijksstad Mühlhausen in Thüringen op het
 gewone uur bijeen. Aan het eind van de beraadslagingen
 deelde de eerste burgemeester Rodemann mede, dat van
 Doctor Luther een brief, uit Weimar verzonden, was in-
 gekomen en droeg daarop den Syndicus der stad, Doctor
 van Otthera, op, den brief voor te lezen.

Allen spitsten de ooren; men begreep wel vooruit, wat
 de aanleiding tot dit schrijven was. De Syndicus vouwde
 den brief open en las:

„Genade en vrede in Christus Jezus, onzen Heiland!

„Eerzame, wijze, beminde Heeren! Goede vrienden heb-
 „ben mij gevraagd, nadat bekend geworden was, dat een
 „zekere Magister Thomas Münzer zich in uw stad wil neer-
 „zetten, u te raden en te waarschuwen voor zijne leer,

„waarvan hij hoog opgeeft, als kwam zij voort uit den Geest van Christus; en uit besef van Christelijken plicht en trouw heb ik dit niet willen nalaten; trouwens ik zou ook wel bereid en gewillig geweest zijn, omdat ik hier in het land woon, zelf in persoon u te bezoeken, maar mijne zaken in Wittenberg laten mij geen tijd of gelegenheid.

„Daarom bid ik u, dat gij u wel hoedt voor dezen valschen profeet, die in schaapskleederen rondgaat en van binnen een grijpende wolf is. Want hij heeft nu op vele plaatsen en bijzonder in Zwickau en Allstedt wel bewezen, welk een boom hij is, aangezien hij geen andere vruchten draagt dan moord, oproer en bloedvergieten, dat hij in Allstedt openlijk heeft verdedigd in prediking en in geschriften en in zijn lied. De Heilige Geest roemt niet, maar doet groote dingen, voordat Hij roemt. Maar *deze geest* heeft zich nu sinds drie jaren met veel drukte opgeworpen, en heeft nog geen enkele daad verricht noch eenige vrucht voortgebracht, behalve dat hij graag zou willen moorden, zooals u dat bericht kan worden uit Zwickau en Allstedt. Ook zendt hij boden, die het land afloopen, die God niet gezonden heeft, en die geen mensch heeft geroepen, maar zij komen uit zichzelf en gaan niet door de deur binnen; daarom doen zij ook zooals Christus van dezulken gezegd heeft (Joh. 10 : 8): „Allen die voer mij gekomen zijn, zijn dieven en moordenaars.”

„Welk een dwaas ding hunne leer is, daarvan zou veel te zeggen zijn, maar dat zal toch spoedig aan den dag komen. Doch indien mijn woord u niet beweegt tot een besluit, doet dan toch dit en stelt de zaak uit, totdat gij duidelijk ziet, welke geesteskinderen zij zijn, want dit zal niet lang onzeker blijven.

„Ik meen het eerlijk met u, dat weet God, en wil gevaar en schade van u weren, zoo God mij dit vergunt. „Hiervan zult gij mij zelf getuigenis willen geven, want ik kan roemen in Christus, dat ik met mijn leer en raad

„niemand ooit heb geschaad, noch iemands nadeel heb gewild, zooals deze geest dat wil, maar heb altijd ieder getroost en geholpen, zoodat gij geen reden hebt mijn raad te verachten. Doet gij het evenwel toch, en neemt gij dezen profeet op, en komt er dan ellende uit voort, dan ben ik onschuldig aan uw kwaad, daar ik u christelijk en vriendelijk heb gewaarschuwd.

„Laat een eerbaar raadslid hem voor zich roepen in tegenwoordigheid van de geheele gemeente, hem vragen wie hem gezonden of geroepen heeft als prediker. Wanneer hij dan zegt: God of zijn Geest hebben mij uitgezonden evenals de Apostelen, zoo laat hem dat bewijzen met teekenen en wonderen, of verbiedt hem het prediken, want waar God den ordelijken weg verlaat, daar geeft Hij altijd wonderteekenen. Ik heb nog nooit gepredikt of willen prediken, waar ik niet door menschen genoodigd en geroepen ben, want ik kan er mij niet op beroemen, dat God mij onmiddelijk van den hemel heeft gezonden, zooals zij doen, die gaan waar niemand hen zendt of roept; daarom richten zij ook niets goeds uit. God geve u genade, Zijnen wil te erkennen en te volbrengen. Amen.”

„Weimar op den dag van Maria-Hemelvaart,
15 Augustus anno 1524.

Dr. Martinus Luther.”

De uitwerking, die de brief had op de vergadering, was zeer verschillend. Sommigen kon men het aanzien, dat zij den inhoud en den raad goedkeurden, maar dat was verreweg het kleinste deel. De anderen toonden zich verstoord, en de eerste burgemeester Rodemann, een echt Roomsgezinde, weerhield zelfs geen scherpe en verachtelijke opmerkingen. Al was hun, die nog aan het oude geloof hingen, Münzer's optreden onaangenaam, zij

hadden in het geheel geen lust, zich door Luther te laten raden en leiden.

Na lang heen en weer praten werd men het er ten slotte over eens, Magister Münzer het prediken in de Nikolaikerk in de voorstad ook verder te vergunnen, maar hem te verhinderen, op te treden in de kerken van de binnenstad.

In het huisje van den bontwerker Hans Rode zat Thomas Münzer met vrouw en kind aan den maaltijd. Vrouwe Ottilia, die dien dag met het huisraad nagekomen was, dankte God van harte, dat zij nu weder met haren echtgenoot vereenigd was en een toevlucht had gevonden.

Münzer zelf deelde hare vreugde, maar slechts met een half hart. Toen vrouwe Ottilia, die dit wel bemerkte, hem nu vroeg, wat hem hinderde, wilde hij er eerst niet voor uitkomen, maar zeide eindelijk met een diepen zucht: „De hoop, die ik op Mühlhausen gevestigd had, is niet vervuld, en ik vergeef het broeder Pfeiffer ternauwernood, dat hij mij met valsche voorspiegelingen hierheen heeft gelokt. Wel belet niemand mij, in de voorstad het Evangelie te prediken, maar toen ik in de binnenstad wilde optreden, heeft de raad dit verhinderd. Ook is het volk, dat zich in den beginne om mij verdrong, weer verlopen, en er is slechts een hoopje overgebleven, dat trouw is. De Mühlhausers zijn langzaam, het is een traag en onbeweeglijk volk, niet waardig, dat men hun de paarden van het Goddelijk woord voorwerpt.

„Nu kan het wel zijn, dat Luther daar weer achter zit, want er loopt een gerucht, dat hij een brief heeft gezonden aan den raad, om tegen mij te waarschuwen. De nooit verzadigde kan het er niet bij laten, hij is nog niet tevreden, dat hij mij te Allstedt uit ambt en gemeente heeft verdreven. Ook moet hertog Johan met hetzelfde doel een brief geschreven hebben aan een aanzienlijk burger van Mühlhausen.

„Vrouwe Ottilia trachtte haren man te bevredigen en beval hem geduld aan; de harten, die moeilijk te winnen waren, zouden immers, waren zij eenmaal gewonnen, des te meer te vertrouwen zijn.

Münzer hoorde slechts met een half oor naar dezen troost; voor hem was het gewichtiger, dat Pfeiffer steeds begeeriger naar zijn onderwijs luisterde en hoe langer hoe hartstochtelijker begeerde naar de omkeering van al het bestaande. Ook was alle ijverzucht verre van hem, wanneer hij bemerkte, dat Pfeiffer veel grooter indruk op het volk maakte dan hij zelf.

De beide mannen waren veel samen, en bespraken dan de maatregelen, die zij wilden nemen. En zie, langzamerhand keerde de gunst der menigte zich ook tot Magister Thomas.

Hoe meer men hem vertrouwen toonde, hoe hooger ook de gloed zijner rede werd, en het ontging hem niet, dat de vliegende vonken vuur ontstaken.

Triomfeerend kwam op 18 September Pfeiffer bij hem de kamer binnenstormen: „Zit gij hier in trage rust! Hoort gij dan niets? In de stad gaat het woest toe, in alle kerken en kloosters wordt opruiming gehouden, de altaren worden verbroken, de altaarkleeden weggenomen, de beelden verbroken en met de reliquiën halen zij allerlei kwaad uit. Eindelijk zijn de harde klompen week geworden, eindelijk hebben wij het volk zoover, dat het schuimt van woede tegen den raad en de priesters. Heer Magister, ons zaad draagt vrucht. Victorie!”

Verrukt had Münzer geluisterd. Hij volgde zijn vriend in de stad, om te zien of deze niet overdreef, en zag tot zijn voldoening de machteloosheid, waarin de stadsknechten de wapenen moesten neerleggen tegenover de macht van het gepeupel.

Den volgenden dag werd hij, juist bezig aan een nieuw geschrift, in zijne gedachtengang gestoord door een tumult

op straat. Juist wilde hij naar buiten om te zien **wat** er gebeurde, toen zijn gastheer Meester Rode met hooggroode kleur kwam aanloopen. „Dwaze dingen zijn er gebeurd, „Heer Magister: het volk is tehoop geloopt en bestormt „den grooten kelder!”

„Welken kelder?”

„De stadsgevangenis. Op de markt bij het raadslid „Kühlewind is vandaag een huwelijksfeest. Maar de muziek „heeft opeens moeten zwijgen, omdat de eerste burgemeester, „Heer Rodemann, met den schrijver van het gerecht, „Kaspar, aan het twisten is geraakt. De hooghartige drift- „kop heeft gemeend, dat de ketter hem met onbetamelijke „woorden had aangevallen; en nu heeft hij hem door de „stadsknechten laten grijpen en in den grooten kelder laten „werpen. Maar dat is tegen het recht — de raad mag geen „burger in de gevangenis zetten, die in staat is boete te „betalen — en nu is het volk op de been om den grooten „kelder open te breken en den gevangene te bevrijden.”

Op straat hoorde men op dit oogenblik een wild geschreeuw, en bij navraag hoorde men, dat Kaspar weer uit den kelder was en weer aan den feestdich zat, maar in zijn plaats had men nu burgemeester Rodemann gedwongen, op het raadhuis te komen en verantwoording te doen aan de gemeente.

Ook dit gerucht werd bevestigd. Men had de beide burgemeesters opgeroepen om rekenschap te geven en hun opgelegd, tegen den volgenden dag een raadszitting bijeen te roepen om de zaak tot een eind te brengen.

Met spanning zag Münzer den volgenden dag tegemoet. Reeds vroeg in den morgen kwam Pfeiffer binnen en bracht nieuwe tijding: de beide burgemeesters Rodemann en Wittich hebben van nacht de vlucht genomen. Men heeft hen gisteren op weg naar het raadhuis met den dood gedreigd, en toen is hun bij de herinnering aan den burge-

meester van Erfurt, die voor een paar jaar op het schavot gestorven is, het hart in de schoenen gezakt. Gunstiger keer konden de dingen voor ons niet nemen. Onze tegenstanders hebben de beide hoofden verloren, en nu zal het voor ons een kleine moeite zijn, de menigte op onze hand te krijgen.

Wij behoeven niets te doen dan den haat tegen de beide gevluchten en de geheele stadsregeering wat aan te stoken, en deze haat is reeds groot genoeg, ook omdat de beide wegloopers het hebben aangedurfd, het zwarte vaandel met het wapen der stad, ook het zilveren staatszegel en enkele poortsleutels mede te nemen.

Op dit oogenblik kwam de gastheer, meester Rode, binnen en riep: „De zaak wordt ernstig, Heeren. Voor de Felchapoort staat een groote gewapende hoop volk; een andere hoop, aanhangers van den raad, heeft zich, ook gewapend, verzameld op de markt. Pas op, die beide troepen raken van daag aan het vechten, dat wordt bloedvergieten.”

„Waarom?” vroeg Münzer, hoewel de vraag eigenlijk overbodig was.

Meester Rode vertelde: „Voor de Felchapoort zeggen zij, zij willen geen overheid meer gehoorzamen, geen belasting of rente meer betalen, en alles wat priester heet uit de stad jagen.”

Münzer en Pfeiffer wisselden een blik van verstandhouding; zij hoorden nu, hoe het gestrooide zaad begon op te schieten. Ging dat in vervulling, wat het volk in den zin had, dan beteekende dat de volkomene omkeering der bestaande orde, en op de puinhoopen kon dan het hemelrijk worden opgericht.

Inderdaad rukte de volkshoop van de Felchapoort op naar de markt, drong de tegenpartij terug en maakte het den beangstigden raadsleden op de brutaalste wijze moeilijk. Zij eischten de vervulling hunner begeerte,

en dus moesten de regenten zelve de hand leenen aan den ommekeer van het bestaande.

De raad bevond zich in een zeer moeilijken toestand. Aan de eene zijde weigerde de eigene burgerij gehoorzaamheid en de betaling der belastingen, aan de andere zijde vorderden landgraaf Philip van Hessen en de rentmeester van Hertog Johan van Saksen, Heer Sittich van Berlepsch in Langensalza, dat zij de verschuldigde renten en tienden zouden betalen en bovendien den beroofden pastoor van Ammara schadeloos stellen. Goede raad was duur. Gaf de raad toe aan de oproerige burgerij, dan kreeg hij de erfbeschermeheeren der stad, de vorsten van Saksen en Hessen op den hals; toonde hij den burgers de tanden, dan was het oproer volkomen.

Eenige dagen later zag men de menschen op de straten de hoofden bijeen steken en druk redeneeren. De raad had het hoofd verloren, en tien leden van dat college waren 's nachts de beide burgemeesters op de vlucht gevolgd.

De menigte wenschte hun gelukkige reis en joelde door de straten; zij had nu, naar het scheen, de overwinning behaald.

TWEE EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Op het raadhuis heerschte volslagen radeloosheid. Wat te doen? De gevluchten terugroepen? Of de vacant geworden plaatsen door nieuwe kenzen weer bezetten. Men kwam tot geen vast besluit, daar de raad in zichzelf verdeeld was. Een deel hield het met Münzer en Pfeiffer, waartoe onder anderen behoorde de geleerde en invloedrijke stadssyndicus Dr. von Otthera. Daar men niet tot een vast eigen standpunt kon komen, nam men eindelijk het nood-

lottig besluit, de gemeente zelf om raad te vragen.

Woensdag 21 September trad de syndicus na de godsdienstoefening in den Dom naar voren en kondigde het raadsvoorstel af.

De burgerij vergaderde weldra in hare wijken en gilden, Er kwam een heftig tumult, want ook hier bleek een diepgaand verschil te bestaan.

Den nacht te voren had Munzer met Pfeiffer een samenkost gehad en in elf artikelen de eischen der omwentelingspartij opgesteld. Deze artikelen eischten: Afzetting van het tegenwoordig en keuze van een nieuw bestuur, met nieuw ambtszegel in plaats van het ontvreemde, afschaffing van de jaarlijksche verkiezing voor den Raad en aanstelling van den Raad voor levenslang met de opdracht, de stad naar den Bijbel en Gods Woord te regeeren, en onder toekenning van een bezoldiging voor de raadslieden, om hun iedere verzoeking te ontnemen tot uitzuiging en krenking van het recht der burgers. Indien de oude stadsregering zich tegen deze eischen zou verzetten, dan moesten al de valsche streken, die de Raad gedurende twintig jaren van wanregering had opeengestapeld, door den druk worden openbaar gemaakt om de misdadigers voor de geheele wereld te schande te maken.

Met ingehouden adem wachtten de opstellers dezer artikelen den afloop af. Hun gansche toekomst, hun hoop op oprichting van het hemelsche rijk hing aan dit blad papier.

Pfeiffer, die overal had geluisterd, bracht na twee dagen goede tijding. In de wijk van St. Jakobus en ook in de voorsteden St. Nikolaas, St. Petrus en St. Margaretha had de groote massa zonder bedenking partij gekozen voor de artikelen, en evenzoo werden zij in de vergadering van het weversgilde, waartoe men ook Münzer en Pfeiffer had uitgenoodigd, met groote meerderheid aangenomen.

Zonder verder uitstel werd nu het besluit der burgerij aan den raad medegedeeld. Om aan het besluit nog meer

gewicht bij te zetten, had Münzer een brief, den 22sten September gedateerd, aan den Raad geschreven, waarin hij hem met optelling van zijn zondenregister de zwaarste dreigingen toezond. Tegelijk gingen de boden rond in de omliggende dorpen om de elf artikelen onder de boeren te verspreiden en deze op te stoken tot hulp bij den opstand.

Intusschen had de raad begrepen, dat nu alles op het spel stond, en dit had alle tweespalt opgeheven en den ontmoedigen kracht gegeven. Men was besloten, den strijd te aanvaarden.

En het had dan ook den schijn, alsof de zaak een voor den raad gunstige wending zou nemen. Van Erfurt, Nordhausen enz. kwamen brieven met belofte van hulp. Ook de landgraaf Philips van Hessen en Hertog George van Saksen zonden boden met den raad, de oproerige predikanten te verbannen. En de boeren? Den 24sten September kwamen de bewoners van al de omliggende dorpen samen bij den Bruggemolen. Wilde woorden werden daar gehoord, doch niet tegen den raad, maar tegen hen, wien men de schuld gaf van de voortdurende onlusten. In de algemeene begeerte naar een geordenden toestand werden zij het er ten slotte over eens, de oproerige burgerij van Mühlhausen te laten weten, dat haar onchristelijk voornemen voor hen onaannemelijk was, en dat zij er niets mee wilden te doen hebben.

Münzer was door deze tijding diep geschokt en weer een goed vooruitzicht armer geworden. Op Pfeiffer had de boodschap een andere uitwerking: zij had zijn hartstocht nog heviger doen worden en hem weldra een weg doen vinden, waarop hij in het laatste oogenblik toch de overwinning kon verwachten.

Daar hij begreep, dat de raad en zijn aanhang bij een openlijken en direkten aanval het veld zou behouden, greep hij naar het redmiddel der list. Hij maakte plannen voor

eené overrompeling. Hoe, wanneer buiten op een van de dorpen een brand uitbrak, waarbij de halve stad zou uitloopen om dien te blusschen? Dan was het een kleinigheid, de poort te sluiten en de muren te bezetten.

Hij begreep, Magister Münzer moest van dezen aanslag maar niets weten; hij had diens hulp ook niet noodig; en zoo zette hij de zaak op touw met enkele zijner meest vertrouwde vrienden.

26 September, om zes uur 's morgens gaf de hoorn van den torenwachter het sein van brand in Bolstedt.

Dadelijk zond de raad de brandweer uit, en enkele raadsleden stegen zelf te paard om het volk te volgen, dat de poort uitstroomde.

Plotseling kwam er een storing in de haast van de brandweer. De eerste burgemeester was verschenen en had bevel gegeven om, inplaats zich naar den brand te spoeden, alle stadspoorten te sluiten. Op het laatste oogenblik was de aanslag verraden. Het bevel van den burgemeester werd dadelijk uitgevoerd. Alle poorten werden gesloten, behalve de Felchapoort, waar een dichte menigte de mannen van den stadsraad in den weg stond. Nu had men om iets anders te denken dan om den brand van Bolstedt, want Mühlhausen was in grooter gevaar. Twee partijen stonden tegenover elkaar, gereed tot den strijd. Op de markt klonk het geroep: „Wie de heeren helpen wil, kome op het raadhuis!” Maar buiten in de voorstad St. Nicolai had men een crucifix opgeheven, dat anders gewoonlijk bij begrafenissen vooruit werd gedragen; dat droeg men nu in de straten om, roepende: „Wie trouw wil blijven aan het lijden, en sterven van Christus en het woord Gods en bij Hendrik Pfeiffer, die kome naar St. Nicolai.”

Nog kwam geen der beide partijen tot den aanval, een aarzelen, dat den raad zeer van pas kwam, want zoo kon hij hopen, dat de boden, die heimelijk naar de dorpen uitgezonden waren, hulp brachten. Werkelijk gaf weldra

de torenwachter op den dom het afgesproken teeken, en twee uren later stond een hoop van tweehonderd gewapende boeren voor de poort, die dadelijk werden binnen gelaten.

De oproermakers, die zich bij den Felchapoort hadden verzameld, verschrikten en verloren het hoofd. Zij weken voor de overmacht en moesten lijdelijk toezien, dat ook de Felchapoort gesloten werd.

Nog eens, tegen den avond, kwam onder den indruk van Pfeiffer's wilde toespraken de woede van het volk weer op; men trachtte de Felchapoort met geweld open te breken; maar toen kwamen de donderbussen van den raad ratelende over de straten, en hiervoor legden allen de wapenen neer.

De raad had overwonnen.

Den volgenden morgen, '27 September, werd op het Barvoeterskerkhof den opstandelingen de eed van gehoorzaamheid afgenomen, en daarop voorgesteld, de beide aanstichters van het oproer uit de stad te verbannen.

Een dof gemor was het eerste antwoord op dit voorstel, maar weldra werd het overstemd door het luid gejubel van hen, die zich verblijdden over de herstelling van orde en rust.

Den volgenden morgen ontmoetten de beide nieuw gekozen raadsheeren, Hans Linze en Klaus Beissele, elkander op het domein.

„Zijn ze weg?” vroeg de eerste.

De ander knikte. „Ja, zij zijn weg, maar in menig huis is ruimte gekomen; een groote menigte is met hen „vertrokken.”

DRIE EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Niet ver van de Lorentiuskerk in Neurenberg zat op een Octoberdag van het jaar 1524 Thomas Münzer in het achterkamertje van een burgerwoning. Hij had zich hierheen

begeven met Heinrich Pfeiffer, om van hier uit een steen naar Luther te slingeren. Weldra had hij eenigen aanhang gekregen, en een koperslagersbaas, die gretig naar zijne woorden luisterde, had hem in zijn huis gastvrij opgenomen.

Hij zat aan tafel, een geschrift tegen Luther voor zich; hij wilde zijn woede over hem uitgieten. Het was hem bekend geworden, dat, enkele dagen na zijn vlucht, in Allstedt bij den raad een keurvorstelijk verbanningsbevel tegen hem was ingekomen; en hij was overtuigd, niemand anders had dit uitgelokt dan de man, die ook den raad van Mühlhausen tegen hem had gewaarschuwd. Bovendien had hij een nieuw geschrift van Luther ontvangen: „Aan de vorsten van Saksen over den geest des opstands,” waarin de predikant van Allstedt op het onbarmhartigst werd geeseld.

Deze smaad moest gewroken worden — oog om oog, tand om tand.

Zijn geschrift lag voltooid voor hem op tafel. Het had tot titel: „Noodzakelijk verdedigingswoord en antwoord aan het geesteloos levende vleesch te Wittenberg, dat blijkbaar door diefstal der Heilige Schrift, de jammerlijke Christenheid zoo erbarmelijk heeft bezoedeld.”

Had Luther zijn geschrift gericht aan de vorsten van Saksen, zoo wijdde Münzer zijn geschrift aan een hoogerem Heer, ja, den Heere aller Heeren: „Den doorluchtigsten, eerstgeborenen Vorst en Almachtigen Heere Jezus Christus, den goedertieren Koning aller koningen, den dapperen Leidsman aller geloovigen, Zijnen genadigen Heere en trouwen Beschermer, Beschermer ook van Zijne be droefde eenige Bruid, de arme Christenheid.”

Met bitteren glimlach keek Münzer de beschreven bladen door, daarop zeide hij overluid: „Luther, gij hebt in uw leven heel wat van uwe vijanden moeten slikken, maar zulk een wijn heeft nog niemand voor u klaargemaakt, en als gij er in stikt, dan zal ik er niet om treuren.”

Terwijl hij nog bezig was hier en daar wat te verbeteren, werd er geklopt, en Pfeiffer kwam binnen. Woedend wierp hij zijn hoed op tafel en balde de vuisten. „De satan speelt zijn spel hier in Neurenberg! Hij mag weten hoe het uitgekomen is, dat ik iets klaar had voor den druk. „Daareven is de bode van den Raad bij mij gekomen en heeft mijn beste geschriften opgevraagd voor de censuur!“ „En hebt gij ze hem gegeven?“ vroeg Münzer snel en norsch.

„Wat moest ik doen?“ antwoordde Pfeiffer. „Ik kon toch niet ontkennen, zij lagen open voor mij op tafel.“

„Dat is een ellendige zaak!“ bromde Münzer, „wie zal ze nu hebben te beoordeelen? Dominé Osiander, die het met Luther geheel eens is. Die zal ze voorleggen aan den griffier Lazarus Springler en aan den Heer Wilibald Pirkheimer en anderen, die Luther aanhangen; wij kunnen wel vooruit weten, hoe dat afloopt.“

„Gij praat verstandig, omdat de bode bij u nog niet geweest is,“ antwoordde Pfeiffer. „Wanneer hij bij u komt, wat zult gij dan doen?“

Münzer glimlachte. „Wel, hem met leege handen wegzenden. Ik heb van u voorzichtigheid geleerd en zal mijn geschrift niet open op tafel laten liggen voor ieders oogen.“

„Hm,“ bromde Pfeiffer. „Hoever zijt gij er mee?“

„Klaar,“ antwoordde Münzer vroolijk. „Wilt gij eens hooren?“

Pfeiffer bedankte: „Ik ken het reeds grootendeels, en mijn hart sprong in mij op, toen ik merkte, hoe gij Luther de volle laag geeft en hem met eerbetooning overlaadt, zooals hij het nog niet gehad heeft van paus of keizer of een der grooten dezer aarde. Ik zie hem al razen, wanneer hij al die vriendelijke titels en namen zal lezen: „Doctor Leugenaar, Vader Voorzichtig, Doctor Luileven, „Wittenbergsche paus, Aartsheiden, Aartsschurk, Draak, „Leeuw, Basilisk, en dergelijke meer. Maar laat mij het

„stuk nog even inzien, dan kan ik nog eens overlezen,
 „wat mij daarin bijzonder aanstond, en bovendien wat gij
 „er sinds gisteren nog aan hebt toegevoegd.”

Nadat hij de deur had gegrendeld, nam hij het papier in de hand en begon zwiĳgend te lezen, terwijl Münzer met naald en draad zijn versleten jas wat in orde maakte.

De lezer sloeg den aanhef over en las daarop de woorden, waarin Münzer sprak van het doel van Luther:

„Duidelijk en afdoende verraadt hij, dat hij uit woeden-
 „den nijd en bittere haat, mij, uw lidmaat, uw eigendom;
 „Heere Jezus, zonder eenige oorzaak, voor zijn honende,
 „spottende, nijdige gezellen belachelijk maken wil, en mij
 „voor de eenvoudigen, om hen te ergeren, uitscheldt voor
 „satan of duivel en mij smaadt en bespot met zijn onrecht-
 „vaardig lasterlijk oordeel. Waar zij u, Heere Jezus, den
 „onschuldigen Leidsman, lasterlijk Beëlzebul hebben ge-
 „scholden, hoeveel meer mij, uw en geringen knecht, na-
 „dat ik mij openlijk tegen den vleienden schelm van Wit-
 „tenberg uitgesproken en uw roepstem gevolgd heb. Ja,
 „zoo moet het wel gaan, wanneer men den eigengerechtigten
 „en eigenwijzen wereldlingen met hun verdicht geloof en
 „hun Farizeesche streken niet gelijk geven wil.”

De lezer sloeg een bladzijde over en las verder: „De
 „doctor-leugenaar schrijft, dat men mij het prediken niet
 „moet beletten, maar er op letten moet, dat de geest te
 „Allstedt zich rustig houdt. Zeker het wordt den onbe-
 „schaamd en monnik onaangenaam, wanneer hij in zijn lek-
 „ker leven wordt gestoord, en zonder verschooning aangeval-
 „len, wanneer hij zit bij goede malvezij en schoone vrouwen.

„Gij weet wel, wien gij lasteren moet: arme monniken,
 „priesters, kooplieden. Die kunnen zich niet verweren, dan
 „hebt gij goed schelden. Maar de goddelooze regenten
 „mag niemand oordeelen, al treden zij Christus met voeten.
 „Om dan de boeren weer in een goede stemming te bren-
 „gen en hun hun zin te geven, vertelt gij, dat de vorsten door

„het Woord Gods onder zullen gaan en van hun stoel gestooten worden. Wat? gij deugniet! gij moest uwe vorsten liever eens aan den tand voelen; zij hebben het veel meer verdiend dan de anderen, want wanneer houden zij eens op met hun verdrukking en woeker? — En hebt gij eens op de vorsten gescholden, dan maakt gij dat wel weer goed: gij nieuwe paus! dan schenkt gij hun kloosters en kerken, dan zijn ze weer tevreden met u. Gij beroemt er u op en praalt er mee, dat gij zonder vrees voor uw vijanden gestaan hebt in Augsburg, Leipzig en Worms, en gij scheldt op mij, dat ik mij laf in een hoek heb verborgen. Gij schelm! wilt gij den menschen zand in de oogen strooien? Gij hadt het in Leipzig immers goed genoeg? met bloemen reedt gij de poort uit en hadt goeden wijn gedronken bij Melchior Lotter! In Augsburg hadt gij ook geen gevaar, want toen stond bij u uw orakel Staupitz, die u wel helpen zou, wanneer het er op aankwam. Dat gij te Worms op den Rijksdag gestaan hebt, daar mag de Duitsche adel u wel dankbaar voor zijn, wien gij den mond rijkelijk met honig hebt bestreken, want hij dacht niet anders, of gij zoudt met uw preeken hun groote gaven bezorgen, kloosters en abdijen, die gij nu belooft aan de vorsten. Indien gij te Worms hadt gewankeld, zou de adel u eer hebben neergestooten dan losgelaten, dat weet ieder. Gij liet u met opzet gevangen nemen en hebt u daarna wanhopig aangesteld, huicellaar! Wie op uw streken niet verdacht is, die zou wel zweren bij de heiligen, dat gij een toonbeeld van vroomheid zijt. Slaap zacht, bemind vleesch! Ik ruik u liever gebraden en door Gods toorn boven het vuur.”

Weer sloeg de lezer wat over en zocht naar de plaats, waar Münzer Luther als dwaalleeraar te lijf ging.

„Gij maakt u tot aartsduivel, omdat gij uit dien text van Jesaja zonder begrip God maakt tot oorzaak van het kwade. En wat hebt gij uit uwen Augustinus gelezen,

„dat de mensch in het geheel geen vrijen wil heeft, een
 „arme zondaar en een ellendige worm is, in wien niets
 „goeds meer woont, maar alleen het kwade, en die niets
 „anders meer doen kan, dan zondigen? Wat hebt gij de
 „mensen met een valsch geloof in de war gebracht en
 „hun allen troost ontnomen! . . . o doctor-leugenaar! gij
 „listige vos! gij hebt door uwe leugens het hart der recht-
 „vaardigen bedroefd en de booswichten versterkt om te
 „blijven op hunne wegen. Daarom zal het u gaan als een
 „gevangen vos. Het volk wordt vrij, en God alleen zal
 „Heer over hen zijn.”

„Dat is een moedig geschrift,” riep Pfeiffer, nadat hij
 het uit had, „maar zult gij den slag ook kunnen toebre-
 „ngen. Als het u eens ging zooals mij?”

„Ik denk, ik zal het er wel beter afbrengen,” antwoordde
 Münzer. „Ik sluip door de mazen van het net heen, zoo-
 „als het mij reeds meer gelukt is. 't Is waar, Rosenblüt,
 „de drukker, durft het niet aan, hij is bang voor den raad
 „en de groote hanzen, maar Veit, zijn gezelschap, is een ver-
 „standige kerel, en hij is mij genegen. Ik hoop, dat ik het
 „met hem klaar speel.”

„Nu, geluk er mee,” zei Pfeiffer boos en wel wat ja-
 loersch.

Acht dagen waren verlopen, toen Münzer verhit en ge-
 drukt in het huis van zijn gastheer terugkwam. Hij had
 afscheid moeten nemen van zijn vriend Pfeiffer. De beoor-
 deeling van diens geschriften was niet gunstig uitgevallen,
 waarop hij voor den raad geroepen was en daar moest
 hooren: „dat, aangezien men in Neurenberg goed voorzien
 „was van christelijke predikers, men hem niet langer wilde
 „dulden, daar het toch ook bekend was, dat hij vroeger in
 „Mühlhausen slechts oproer had aangericht; daarom moest
 „hij zijn geld maar elders gaan verteren.”

Dat was zoo zonder eenigen omslag gebeurd, hoewel

Pfeiffer zich heftig had verzet en zich had willen rechtvaardigen; maar toen had de raad korte metten gemaakt en hem op staanden voet uit de stad verbannen. Hij wilde Münzer bewegen, met hem te gaan, maar deze wilde voor alles zijn geschrift in druk zien. En de zaak was reeds op gang. Rosenblüt moest voor langen tijd op reis, en Veit gebruikte de gelegenheid om zoo snel mogelijk, zelfs met opoffering van zijn nachtrust, den druk van het geschrift te bezorgen; na betrekkelijk korten tijd kon hij Münzer den voltooiden arbeid brengen, dien deze ontving met van geluk stralende oogen. Juist van pas was het werk gereed gekomen, want op denzelfden dag keerde meester Rosenblüt terug.

Niets vermoedend zat deze in zijn werkplaats, toen de beampten van den stadsraad bij hem binnenkwamen en hem op het stadhuis riepen. Weldra waren zij terug en haalden ook Veit.

Eerst tegen den avond keerde Rosenblüt bij zijne verschrikte vrouw terug en wel alleen, Veit was in de gevangenis geworpen, overtuigd van het misdrijf, een drukwerk in het geheim zonder verkregene goedkeuring te hebben bezorgd.

Ter zelfder tijd stond ook Münzer voor den raad. Hij kreeg hardere woorden te hooren dan Pfeiffer en waagde geen tegenspraak, toen men hem verklaarde, dat hij binnen vier en twintig uur uit het gebied der stad verdwenen moest zijn. In den grond was hij met dezen afloop tevreden. Hij was bevreesd geweest, Veit, zijn medeplichtige, in de gevangenis te moeten volgen.

Veit moest de plaats aangeven, waar hij de gedrukte exemplaren verborgen had. Men vond ze naar zijne opgaaf in een donkeren hoek van den kelder; er ontbraken er acht en veertig. Deze waren door Münzer's ijver de wereld reeds in en konden niet meer opgevangen worden.

Een van deze vrije vogeltjes kwam ook in Wittenberg

neer en zong voor Doctor Luther zijn schelmenlied. Deze bleef daaronder echter zeer gelaten en zeide: „wanneer straatjongens met steenen gooien, mogen zij wel oppassen, dat „dezen niet hun zelf op het hoofd komen.”

VIER EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Over het plein met de Raadhuisbron te Bazel liep op een Novemberdag van het jaar 1524 een man met een langen zwarten baard en versleten mantel.

De Renzenpoortstraat inslaande, schrikte hij plotseling terug en keek een heer, die hem tegemoetkwam, met starrende oogen aan.

Deze stond eveneens stil en beschouwde den ander met gelijke verbazing, totdat hij zich hoorde toespreken: „Zijt gij het, vriend Karlstadt? Komen hier onze wegen weder samen? Wat brengt u naar Bazel?”

„Datzelfde kon ik u wel vragen, broeder Münzer,” antwoordde Karlstadt. „Maar bij zulk een vraag ligt voor „ons beiden het antwoord voor de hand. Zijn wij niet „beiden ballingen terwille van het Evangelie? Waarheen „zullen wij anders gaan, dan naar het land, waar een „dapper volk door eigen kracht de tirannie heeft verbroken, „om in een vrijen burgerlijken staat het leven te genieten, „waar ook voor het Evangelie meer dan elders een weg is „gebaand, waar de geest van Zwingli heerscht, waar een „Erasmus zijn licht laat schijnen.”

Münzer reikte Karlstadt de hand. „Wij zijn kameraden „in de verdrukking, daarom moeten wij nu ook vergeten „wat er storend en scheidend tusschen ons stond. De wei- „gering uit Orlamünde was zeer bitter voor mij, en de „teleurstelling mijner hoop was moeilijk te dragen. Ik was

„boos op u, want ik wist niet, dat de Wittenbergsche paus den ban over u had uitgesproken en op het punt was, u uit Orlamünde te verdrijven.”

„Laat het verledene vergeten zijn!” vermaande Karlstadt. „Laat ons ons uitstrekken naar hetgeen voor ons ligt! Wij hebben beiden denzelfden vijand, dat vereenigt ons in een onverbrekelyken band. Maar zeg mij, van waar komt gij?”

Münzer zag Karlstadt verwonderd aan. „Hebt gij dan nog niet gehoord, dat ik uit Neurenberg heb moeten wijken? Maar het kostte mij geen moeite om te gaan, toen het mij eerst gelukt was om vandaar uit een vurigen pijl op den Wittenberger af te schieten met een geschrift, dat hem doodelyk wonden moet. Wel heeft de raad van Neurenberg het geschrift verbeurd verklaard en de lezing er van op doodstraf verboden, maar hij is eenige dagen te laat gekomen, want een groot getal was reeds de wereld in.”

„Het doet mijn hart goed, dat te hooren,” antwoordde Karlstadt, „ik gun den Wittenbergschen letterknecht een houw. Maar wat denkt gij nu hier te doen?”

Münzer trok zich den hoed recht en streek over den langen baard. Door twee geestverwanten uit Zürich, Konrad Grebel en Felix Maur, geroepen, ben ik hier den burger Hugwald aanbevolen en heb ook bij dezen uitnemenden man herberg gevonden.”

„Die drie ken ik,” antwoordde Karlstadt. „Wakkere mannen, maar maat houden doen zij niet altijd.”

„Wilt gij dat dan afkeuren!” vroeg Münzer haastig. „Te veel is beter dan te weinig. Zulke menschen mag ik veel beter lijden dan een Erasmus, die in zijne voorname rust nooit achter den kachel weg komt, en een Oekolampadius, bij wien ik gister geweest ben.”

Nieuwsgierig keek Karlstadt op. „Zijt gij bij Oekolampadius geweest? Hoe heeft hij u ontvangen?”

„Hij heeft den balling om des Evangelies wille met groote vriendelijkheid verwelkomd en hem aan zijn gast-vrije tafel verkwikt.”

„Kende hij u?”

„Neen. Ik noemde eerst mijnen naam niet, en toen ik het later deed, scheen het mij, dat hij nog niets van mij gehoord had; ik verbaasde er mij wel over in stilte, want een man als hij, die om het Evangelie de monnikspij heeft weggeworpen en, evenals wij, het brood der ballingschap heeft gegeten en nu met grooten ijver van het Woord Gods getuigt, die moest toch wel de mannen kennen, die, gelijk hij, naam hebben onder de Christenen.”

„En wat zeide hij verder?”

„Hij had veel troostwoorden en sprak veel over het lijden van den discipel van Christus en het geduld, dat deze noodig heeft.”

Karlstadt vertrok den mond een weinig. „Pas met Oekolampadius op, die houdt het met Luther.”

Münzer trad een schrede terug: „Met Luther? Ik dank u, dat gij mij dit gezegd hebt. Dan zal ik geen tweede maal over zijn drempel komen en mij alleen aan Hugwald houden, die beproefd is.”

„Hebt gij ook Hubmaier reeds leeren kennen?” vroeg Karlstadt, en toen Münzer ontkennend het hoofd schudde, voegde hij er aan toe: „Meer dan van Hugwald verwacht ik van Balthasar Hubmaier, den predikant in Waldshut, hier in de buurt. Dat is een man van hoogen geest en dapperen moed tot getuigen. Wanneer wij hem voor ons winnen, dan zullen er hier te lande veel deuren voor ons openstaan.”

De beide mannen begaven zich nu naar Münzer's woning en hadden een lang onderhoud met Hugwald den gastheer.

Denzelfden avond sprak Münzer voor een vergadering van burgers, die op Hugwald's uitnoodiging samengekomen waren. Men luisterde met alle opmerkzaamheid, maar toch

scheen het den spreker, dat zijn woorden niet den rechten weerklank vonden.

En zoo bleef het ook in het vervolg, zoodat Münzer weldra den moed begon te verliezen.

Hugwald zag wel in, dat een stad, waar Oekolampadius steeds grooter aanhang kreeg, geen bodem was voor Münzer's arbeid, en gaf hem dan ook op zekeren dag den raad, den wandelstaf maar weer op te nemen. „Gij verspilt hier uw tijd aan harde hoofden, en er is geen tijd te verliezen, want alle teekenen wijzen er op, dat het uur van het gericht over de goddeloozen geslagen is. Uit Kletgau heb ik gisteravond berichten gekregen. He, daar gaat het er lustig op los!

„Spreekt gij van Kletgau?” vroeg Münzer. „Is dat de streek, waar ik door trok, tusschen den Donau en Wutach aan den Rijn?”

Hugwald knikte en vertelde verder: „Juist, daar zal de dans beginnen, waar het juk der tirannie het hardst op den nek der boeren drukt, en het Evangelie het scherpst wordt bestreden, waar zulke edelvrouwen zijn als de gravin van Lupfen, die midden in den oogsttijd den boeren beval, slakkenhuisjes voor haar te verzamelen om garen op te winden, en op feestdagen, bramen en wilde pruimen te gaan zoeken. In Stuhlingen, Bonndorf en eenige andere plaatsen hebben reeds op St. Jan de boeren, onder aanvoering van Hans Müller van Bulgenbach, een wakker man met een sterken arm en vlugge tong, hunnen heeren dienst en den leenplicht opgezegd en een eed gezworen, om samen broederlijk lief en leed te dragen; daarna zijn zij op St. Bartholomeüs, 24 Augustus, met een zwart-rood-gele vlag Waldshut binnengerukt, waar juist kermis was en hebben de burgerij overreed, een bond met hen te sluiten, dien zij de evangelische broederschap noemen. In dien bond verbindt ieder zich, wekelijks een stuiver te geven om de boden te betalen, die naar alle zijden uit-

„gezonden worden, om in het geheim berichten over te brengen en te werven voor de evangelische broederschap. Deze boden zijn juist in Kletgau gekomen en hebben de boeren opgewekt, om zich teweer te stellen en te wapenen.”

„Ik ben blij”, antwoordde Münzer, „dat ik nu hoor bevestigen, wat mij reeds als een los gerucht ter oore kwam. Maar waarom hoort men niets van verdere daden van Hans Müller van Bulgenbach?”

„De man is dapper maar toch voorzichtig,” berichtte Hugwald. „Hij meent, dat de ure nog niet gekomen is; hij wil zijn boeren eerst betere wapenen verschaffen, want zij hebben tot nog toe niets dan houweelen, bijlen, messen, vorken en zeisen. Maar Graaf George, schatmeester van Waldburg, rust zijn mannen reeds uit; men kan merken, dat hij den boerenopstand voor gevaarlijk houdt. Het jaar zal wel voorbij zijn, voordat er iets groots gebeurt, maar let er op, het jaar 1525 is het, waarin de profetie vervuld wordt: Wie in het jaar 1525 niet wordt verslagen, die mag van wonderen gewagen.”

Münzer had nu geen rust meer in Bazel; hij verlangde naar het tooneel van daden, naar Kletgau om daar het vuur te helpen stoken.

Juist toen hij zich reisvaardig maakte, kwamen de vrienden Grebel en Maur uit Zürich over en brachten nieuwe berichten omtrent de steeds verder om zich heen grijpende volksbeweging. Des te haastiger greep hij naar den reisstaf en spoedde zich uit Bazel naar het Noorden, naar Kletgau.

In Waldshut bezocht hij den predikant Balthasar Hubmaier en merkte met innige bevrediging, dat deze, voor zijn onderwijs toegankelijk, steeds meer tot zijne beschouwingen en leeringen neigde.

Daarop trok hij verder naar het vlek Griesheim. Hij had gehoord, dat hij daar den meest geschikten bodem voor zijne prediking vinden zou en zag zich niet teleurgesteld. Weldra had hij alle inwoners aan zijne voeten en

besloot, deze plaats tot zijn hoofdkwartier te maken, om van hieruit zwerftochten naar alle richtingen te ondernemen en naar alle kanten zijn zaad te strooien.

Het was een groote vreugde voor hem, toen op zekeren dag de beide mannen uit Zürich hem opzochten en nog een derden meebrachten, die reeds door zijn uiterlijk optreden vertrouwen wekte. Hij heette Tuchsteiner. Vroeger lid van het Rijksregeercollege, daarna kanselier van den Palzgraaf, was hij door deze om nietige redenen, zooals hij beweerde, in de gevangenis geworpen, maar ontvlucht en had nu met een hart vol haat tegen de tirannie zijn toevlucht genomen tot Zwitserland.

Tot diep in den nacht zat men bijeen en smeedde plannen, welke eindelijk hierop neerkwamen, dat Tuchsteiner de opdracht kreeg, naar de grensstreken van den Boven-Palz en Bohemen te gaan, daar een bende te verzamelen en dan van uit het noorden Beieren binnen te vallen, om zoo de Beierschen bezig te houden en te belemmeren en daardoor kans te maken voor een algemeenen opstand der boeren in Zuid-Beieren.

Het scheen avontuurlijk, maar Tuchsteiner was de man niet, die voor avonturen terugschrikte en ging enkele dagen later op weg.

Hij koesterde een groote gedachte. In zijn geest vormde zich het programma, waarmede hij de opstandelingen wilde vereenigen als om een gemeenschappelijke banier. In een reeks van artikelen wilde hij de eischen der boeren samenvatten en daardoor het middelpunt en de beweegkracht der geheele beweging worden. Over den inhoud en de grenzen der eischen had hij met Münzer gesproken. Zij hadden daarover verschil van meening gehad. Münzer, die zelf ook enkele artikelen had opgesteld, vond die van Tuchsteiner te flauw en te bescheiden, maar schikte zich ten slotte, toen Tuchsteiner hem duidelijk maakte, dat de voorzichtigheid eischte, niet al te veel op eens te

zeggen. De vos moet niet dadelijk zijn klauwen toonen, maar voorzichtig komen aansluipen; was de opstand in gang en had men op welslagen te wijzen, dan kon men de eischen naar goedvinden vermeerderen.

Münzer was nu onvermoeid. Met bewonderenswaardige taatheid was hij aldoor in de weer; nergens gunde hij zich rust, altijd er op uit, om zooveel mogelijk den akker voor den oogst te bereiden.

Zoo ging het jaar voorbij, zonder dat veel meer gebeurde dan voorbereiding. In Februari van het volgende jaar echter begon de bodem te bewegen; van alle zijden sloegen de vlammen uit, er kwam beweging in Zwaben en Frankenland, in het Odenwald en den Elzas, in Thüringen en aan den Rijn, overal stond het volk tegen de verdrukkens op. De storm brak los.

Overal vereenigden zich de boeren om twaalf artikelen, die uit den hemel gevallen schenen, want niemand wist, wie ze geschreven had. Deze twaalf artikelen hielden de boeren den heeren voor als hunne eischen en deden het zóó, dat zij duidelijk toonden, de aanvaarding daarvan te beschouwen als iets dat van zelf sprak, daar men zich uiterst gematigd had uitgedrukt; daarbij wees men ook op Luther, die het openlijk had uitgesproken, dat de twaalf artikelen nog zoo kwaad niet waren, en de heeren hun verstand moesten gebruiken en aan de boeren toegeven, wat toegegeven worden kon, opdat er eindelijk een einde zou komen aan de onderdrukking en afpersing.

De boeren eischten vooreerst het recht, hunnen predikant te kiezen en af te zetten, en vrijheid voor de prediking van het Evangelie.

Ten tweede moesten de tienden voor de heeren vervallen, en mochten alleen de tienden voor de kerk en de armen voortaan blijven bestaan.

Ten derde moest het slavenjuk van den nek der boeren weggenomen worden, daar zij ook door het bloed van

Christus waren verlost en vrijgemaakt, al moest de geoorzaamheid jegens de overheid blijven.

Ten vierde begeerde men vrije beschikking over wild, vogelen en visschen, daar God ze tot algemeen nut heeft geschapen.

Ten vijfde bedong men zich een behoorlijk aandeel in de opbrengst van het woud.

Ten zesde matiging der zware heerediensten.

Ten zevende afschaffing van de willekeur der heeren bij het gebruik van de arbeidskracht der boeren.

Ten achtste rechtvaardige vermindering van den rentevoet.

Ten negende behoorlijke onpartijdige handhaving van het strafrecht.

Ten tiende teruggave van alle wederrechtelijk onteigende akkers en weiden.

Ten elfde bescherming van weduwen en weezen tegen berooving bij sterfgeval van het gezinshoofd.

Ten slotte kwam de verklaring, dat men al deze artikelen aan de Heilige Schrift toetsen wilde, en terugnemen, wat bewezen werd daarmede niet overeen te stemmen.

Münzer was met deze artikelen alweer ontevreden.

Hij was nijdig, dat hij de zijne niet had kunnen doorzetten. Die zetten den mond wat verder open en hadden scherpere tanden. Toch schikte hij zich in de hoop, die vroeger Tuchsteiner reeds had uitgesproken: Laat den boer eerst bloed hebben geproefd, dan zal hij later wel om betere genoegdoening roepen.

En de zaak liet zich mooi aanzien. De bewapening der boeren werd aldoor beter, en kundige leiders verstonden het, de ruwe, ongeoefende mannen tot soldaten te drillen. Hier en daar hoorde men reeds van op zich zelf staande pogingen, die goed geslaagd waren. Ieder gevoelde, de dag van den algemeenen opstand kon niet verre meer zijn, en de adel begon in zijn sterke burchten te beven.

Münzer was overal en nergens. Zijn woorden sloegen in, en hij werd dronken door den bijval der opgezweepte menigte, dien hij van alle zijden ontving. Zijn plotseling opduiken en even snel verdwijnen omgaf hem met den sluier van geheimzinnigheid. Het bijgeloof begon in hem een bovenaardsch wezen te zien, en waar hij verscheen, sloeg men met eerbiedigen, vromen schroom een kruis.

Kon hij niet trotsch zijn op zulke triomfen? Kon hij zich niet beschouwen als de eigenlijke ziel der geheele beweging en het hoofd trotsch opheffen? Hij zag er niet naar uit. Men zag hem overal somber, met saamgetrokken wenkbrauwen en bezwaard hart. De dag der vrijheid was gekomen, het hemelrijk was nabij, en toch kon hij er zich niet in verheugen. Zijn eerezucht had gedroomd, het middelpunt der gansche beweging te zijn, zijn zelfgevoel had den rol van oppersten veldheer opgeëischt, en nu? Nu moest hij beleven, dat men wel naar hem luisterde als een geweldig prediker, dat men ook voor hem op de knieën viel als voor een geheimzinnigen bode Gods, maar overigens tot andere leiders opzag, die hunnerzijds den vreemdeling over het hoofd zagen en hem op zij schoven, zoodat hij opging in de menigte. Waar een Wendelin Hippel, een George Metzler en Jacob Rohrbach, een Florian Geyer beval, daar was voor een Thomas Münzer geen plaats.

Maar om zich aan deze mannen te onderwerpen, daarvoor was de man niet te vinden, die het bewustzijn in zich omdroeg de meerdere te zijn, zelfs van Luther. Zoo besloot hij eindelijk kortweg, het zuidelijk strijdtooneel te verlaten en haastig naar het vaderland terug te keeren.

VIJF EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Het was Vastenavond van het jaar 1525. Ondanks hevige sneeuwbuien was er in Mühlhausen dolle uitgelatenheid op straten en pleinen. Jonge gezellen, met den narrenkap op, zongen ondeugende liederen, bedreven allerlei baldadigheden tegen de burgers, in wier huizen ze binnendrongen om hen te brandschatten en op allerlei wijze te plagen.

Intusschen zaten in het huisje van den bontwerker Hans Rode bij de poort der voorstad St. Margaretha, vijf mannen om de tafel, die blijkbaar andere dingen in het hoofd hadden dan vermomming en vastenavondpret. Hans Rode had kruiken wijn op tafel gezet, waaruit eerf welkomstdronk werd gewijd aan een vreemdeling, die pas binnengekomen was. Door Hendrik Pfeiffer begeleid, was Thomas Münzer teruggekeerd en had aan hetzelfde huis aangeklopt, dat zich indertijd gastvrij voor den balling uit Allstedt geopend had.

Met gretige aandacht luisterden allen naar zijne woorden, toen hij hun van zijn lotgevallen vertelde en bericht bracht uit het zuiden van het Rijk, bericht, dat de bijl, die den wortel van den boom treffen zou, reeds opgeheven was.

Meester Rode hief daarop vol blijdschap den beker op en sprak op plechtigen toon: „de vastenavond van 1525 „is voor de stad Mühlhausen een dag van heil. Met smart „hebben wij u zien weggaan, en met smart hebben wij uit- „gezien naar uwe terugkomst; want het is hoog tijd, dat „gij komt om het begonnen werk voort te zetten. Maar „dit moogt gij wel weten, intusschen is ook hier het veld „wit geworden om te oogsten. En wien hebben wij dat „boven allen te danken?”

Hij keek hierop Hendrik Pfeiffer aan, die de hem be-
wezene eer glimlachend aanvaardde en daarna op Münzers

verzoek het woord nam om deze over de verschillende gebeurtenissen in te lichten.

„Dat ik weer naar Mühlhausen mocht terugkeeren, dank ik voornamelijk aan de acht mannen, die het met hun ahang hebben doorgezet, tegen den wil van den raad in; deze zou mij het liefst den welkomstbeker met rattenkruid hebben gevuld. Donderdag voor den derden Advent kwam ik de poort van Mühlhausen weer binnen, nadat ik een tijdlang mij opgehouden had in de dorpen van den omtrek en het grootste deel der boeren voor mij had gewonnen. Zoodra mijn komst bekend was geworden, riep de raad zijn manschappen bijeen en dat deel van de burgerij, dat nog aan zijne zijde stond, doch moest zijn onmacht erkennen en ging aan het onderhandelen. Maar dat is hem slecht bekomen, want het volk dwong hem niet alleen mij te dulden, maar bovendien verkreeg het het recht, de poorten alleen te mogen sluiten, en de raad moest toekijken, toen de acht mannen op iedere poort een eigen slot legden en zoo de stad geheel in handen kregen. Ook moest de raad beloven, niets te ondernemen tegen weten en willen der gemeente.”

Münzer's oogen schitterden. „Heeft dus de raad afgedaan? Is de regeering nu bij de acht mannen?” „De raadsleden”, antwoordde Pfeiffer, „komen nog wel samen op het raadhuis, maar zij zijn slechts poppen, die naar ons pijpen dansen.”

Münzer schudde het hoofd. „Waartoe dat poppenspel? waarom schuift men de poppen niet aan den kant?”

„Daarvoor is de tijd nog niet gekomen”, zei Pfeiffer, „want een groot deel der burgerij houdt het nog met den raad. Maar wees gerust, er is intusschen nog heel wat gebeurd, dat den raad den grond onder de voeten wegschuift. Wij hebben hem gedwongen, mij de ordeningen en reglementen der stedelijke regeering voor te leggen, om die naar het Woord van God te beoordeelen. Dat heb

„ik dan ook gedaan, en ik heb een groot aantal er van afgekeurd. Vooral heb ik een nieuwen regel gemaakt, hoe hoe men voortaan in strafzaken en burgerlijke zaken te werk moet gaan.”

„Ik verlang zeer te hooren, hoe gij” — viel Münzer hem in de rede.

„Laat ons daarover een volgend maal spreken,” zei Pfeiffer. „Hooft nu, wat de raad zelf heeft gedaan, waardoor wij het heft in handen kregen. Gij kunt u denken, hoe hij met de tanden knerst, nu zijn macht onmacht geworden is. Maar de hardheid en de verbittering van de heeren tegen de gehate predikers van het Evangelie, die hij als de eigenlijke drijvers achter de acht mannen ziet staan, heeft ook de overige burgerij, die het nog met de stedelijke regeering hield, boos en ontevreden gemaakt.” —

„Vergeet ook niet te vertellen, wat met de kloosters gebeurd is,” zeide nu Meester Rode.

„Het zal u goeddoen, wanneer gij hoort, dat alle kloosters van de stad ledig zijn. De acht mannen hebben bij den raad doorgezet, eerst, dat het den monniken verboden werd de mis te lezen, later, dat zij uit de kloosters gejaagd werden en ook verdreven uit de stad, indien zij niet bereid waren, de pij af te leggen. Zoo is er een mooie verzameling kleinodiën en ook baar geld bijeengekomen, dat nu op het Raadhuis ligt, om niet te spreken van het grondbezit der kloosters, waarvan de opbrengst nu aan de stad ten goede komt. Daardoor hebben de papisten een nieuwen nekslag gekregen, en zij hebben machteloos moeten toezien, hoe de wilde bende in de kloosters huis hielde en ook in de kerken alles stuk sloeg en vernielde. En zie, weldra is de storm ook over de dorpen losgebroken. In Ammara roofde de gemeente den kerkschat en verdeelde hem onderling; in Hermesleben werden 's nachts de pastoors overvallen en leelijk toegetakeld; in Mülverstedt kwam een bende onder de mis de kerk bin-

en verstoorde den dienst met allerlei wanordelikheden.

Münzer's pols klopte van blijde opgewondenheid, maar toch verheugde hij zich met beving. Dit groot welslagen tegenover den raad, zou het zonder gevaar kunnen worden te nutte gemaakt? Was het dan aan te nemen, dat de erfbeschermeheeren van de stad Mühlhausen, Hertog George van Saksen en Landgraaf Philip van Hessen, beide aanhangers van het Roomsche geloof, stil bij dit alles zouden toezien zonder in te grijpen?

Hij sprak zijn bezorgdheid uit en moest daar op hooren, dat zijn zorg niet zonder grond was. „De verdreven monniken en nonnen”, zei Pfeiffer, „zijn natuurlijk vreeselijk gaan snateren en hebben Hertog George niet met rust gelaten. Deze heeft dan ook gedreigd, maar niets kunnen bereiken, vooral toen Hertog Johan tusschenbeide kwam, die merkte, dat het Hertog George er om te doen was, de beide gevluchte raadsheeren weer terug te brengen en in Mühlhausen het geheele deeg met den Roomschen zuurdeezem te doorzuren.”

Nu was Münzer weer gerust en herinnerde zich tegelijk, hoeveel dank hij Meester Rode verschuldigd was. „God moge u in eeuwigheid vergelden, wat gij in mijn afwezigheid voor mijn vrouw en kind gedaan hebt, dat gij de verdrevenen in Mülverstedt een onderkomen hebt bezorgd en goede harten tot hunne verzorging hebt bewogen. Ik kom juist uit Mülverstedt, waar ik de mijnen even goeden dag gezegd en van mijn vrouw gehoord heb, dat het haar al dien tijd aan het noodige niet heeft ontbroken.”

Rode wees dien dank bescheiden af en bood den teruggekeerde andermaal gastvrijheid aan.

Op den morgen van den eersten Maart, werd de raad, die voor een rechtzaak bijeen was, door een luid tumult gestoord. Daar men aan dergelijke dingen reeds gewoon

was geworden, lette men er verder niet op en zette de beraadslagingen voort.

Daar trad met veel rumoer de stadshoofdman Eberhard van Rodungen binnen. „De eerbare raad vergeve mij, dat ik storing veroorzaak, en ontvang het bericht, dat ik breng. „Om de Lieve-Vrouwekerk is een groote hoop volk bijeen; „deze heeft Münzer, die, zooals gij weet, weer in de stad „is gekomen, in triomf in de kerk gebracht, om zijne prediking te hooren. En toen ik vroeg, hoe of wat? kreeg ik ten antwoord, dat Münzer tot predikant der Lieve-Vrouwekerk gekozen is”.

„Door wien?” riepen verscheidene raadsleden tegelijk. „Door hen, die tegenwoordig in Mühlhausen het bestuur in handen hebben,” antwoordde de hoofdman met bitteren glimlach, met zijn zwaard tegen de steenen van den vloer stootende.

De heeren beten zich op de lippen. Een van hen was nog zoo dwaas, den eersten burgemeester verwijten te doen, dat hij niet alles in het werk had gesteld om den gevaarlijken mensch weer weg te krijgen.

Maar de aangevallene stond driftig op en zeide: „Kom hier en ondervind maar eens, hoe men zit op den zetel van den eersten burgemeester te Mühlhausen. Weet gij het zooveel beter, neem dan het bestuur van mij over, misschien gaat het dan beter!”

De gemoederen waren zoo geprikkeld en opgewonden, dat het lang duurde, eer de zaken afgedaan waren. En men was er nog niet mede gereed, toen een nieuwe Jobsoodschap kwam. Droevig toetgetakeld met gescheurde en bezoedelde kleeding kwam een der Duitsche-Ordeheeren de raadzaal binnenstormen en bracht een bittere klacht in tegen het gepeupel, dat in het ordelhuis ingebroken was en alle nog aanwezige ordeheeren met ruwe mishandelingen er uitgejaagd had, om het gebouw in beslag te nemen voor hunnen nieuwen predikant Münzer.

Nieuwe verwarring der raadsleden, nieuwe uitingen van toorn en ontzetting. Ieder van hen wist het, dat met de uitdrijving der Duitsche Orde het pausdom en het oude geloof zijn laatste steunpunt verloren had, en dat de omwentelingspartij nu geheel en al de overhand had.

„God zegene uwen ingang.” Met deze woorden begroette Münzer op plechtigen toon drie dagen later zijn vrouw en kind op den drempel van de pastorie der Duitsche Orde, dat hem nu voortaan tot woning zou dienen en met trotschen glimlach leidde hij vrouw Ottilia door verschillende vertrekken naar de gezellige kamer, voor hen als woonkamer ingericht. Het hart zwol hem, hij had wel aldoor willen zingen en juichen. Na de lange vaart in den storm was hij nu binnen de haven en nabij de bereiking van zijn groot plan, dat de wereld redding en verlossing zou brengen.

ZES EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

„Jaagt ze weg! Slaat ze dood, dood!” Als waanzinnig bulde het volk zoo op een morgen, toen het in dichte massa's uit de Lieve-Vrouwekerk stroomde, waar men naar een preek van Münzer had geluisterd, die nog duidelijker en openhartiger geweest was dan een der vorige. Daar had men gehoord, dat alle menschen van nature vrij zijn en broeders, dat niemand geboren wordt om te heerschen, dat de macht van het zwaard berust bij de gemeente, dat overheid, vorsten en heeren dienaren van het volk zijn. Deze dienaren hadden de hun opgedragen

wereldsche macht al even treurig misbruikt als de geestelijken hunne geestelijke bevoegdheid; zij hadden de rechten van het volk aan zich getrokken en het volk onverdragelijk bezwaard met heerendiensten en belastingen. Deze misstanden moesten nu worden gewijzigd, en de oude toestanden weder hersteld. Wilden daarbij de overheden, vorsten en heeren niet gewillig toegeven, dan moest de vuist er bij om hem te verdrijven en te dooden. Verder was het om zalig te worden noodig, de afgoderij in de huizen weg te doen, bijzonder de tinnen schotels aan de muren, de kleinoodiën, de pronkkleeren, en het bare geld in de kist, want zoolang iemand dat lief had en zijn hart daaraan hing, kon de Geest Gods niet in hem wonen.

In wilde verwarring klonken de heftige verwenschingen tegen de overheid heen door de geestdriftvolle toejuichingen voor den man, dien men nu zonder aarzelen als den beloofden redder en profeet Gods erkende.

En de hartstocht vlamde nog heviger op, toen uit het zuiden van het Rijk de eene tijding na de andere kwam, dat het arme volk nu werkelijk opgestaan was en de gewapende vuist tegen de verdrukkers opgeheven had.

En inderdaad, de zaak liet zich hoogst ernstig aanzien: verbrande huizen, puinhoopen en bloedplassen teekenden den weg, dien de opstandelingen genomen hadden.

Weerlooze kloosters en abdijen werden geplunderd, maar ook sterke burchten moesten zich aan de overmacht overgeven en werden met den grond gelijk gemaakt. Erbarmende de woeste massa niet. Nadat men na den eeuwenlangen nacht van knechtschap den dageraad der vrijheid had zien aanbreken, brak de wraak met ontombare kracht los en verschoonde zelfs den zuigeling aan de moederborst niet. Hier en daar gelukte het aan het ridderzwaard wel, om de ongeoeffende benden terug te slaan en bijzonder de aanvoerder van den Zwaabschen bond, Graaf George Trucksesz van Waldburg bracht den opstandelingen wel geduchte

slagen toe en liet hunne predikanten benevens andere, gevangenen onthoofden, maar deze op zichzelf staande gevallen keerden den stormvloed niet.

Münzer liet niet na, zijne gemeente bekend te maken met hetgeen er buiten in het Rijk voorviel, en de gemoe- deren steeds meer aan te hitsen tot een waanzinnige vernielingswoede. Van Radstadt kwam een waarschuwend schrijven; ook anderen drongen bij hem aan, nog op den gevaarlijken weg om te keeren — maar zij bereikten eer het tegendeel: zij bevestigden hem nog in de overtuiging van de goddelijkheid zijner zending.

Reeds had hij zich door een wapensmid een zwaard doen smeden, dat hij het zwaard van Gideon noemde. Het ge- leek meer op de kling van een zeis dan op een ridder- zwaard. Op de beide zijden waren geheimzinnige teekenen gegraveerd, die geleken op de runen uit den heidenschen tijd. De greep, voorzien met een gedreven versiering, liep uit in een hanenkop, die met den dwarsstaaf verbonden was door een klein gouden kettinkje. Dit zwaard stak in een houten, zwart gelakte, met veel goud versierde schede en was vrij zwaar.

Münzer's woning geleet wel een duiventil. Den geheelen dag was er een onophoudelijk komen en gaan van boden, die hij naar alle richtingen uitzond om voeling te houden met de opstandelingen en zeker te zijn van hunne hulp, wanneer hij zelf zou opstaan.

Intusschen waren op het veld voor Mühlhausen tusschen de stad en het dorp Amara vier gehuurde landsknechten ijverig in de weer, de boeren in de hanteering der wapen- ten te oefenen.

Op de schuchtere vraag van den raad, wat dat te be- teekenen had, werd geantwoord: men zag sommige vorsten zich toerusten, en zoo was tegenweer noodzakelijk.

Münzer zelf vertoonde zich op de plaats der oefening, besteeg het paard van den achtman Hans Schmidt en hield

een rede tot de verzamelde menigte. Om de stemming en de gezindheid der boeren te beproeven, deelde hij mede, dat de keizer bevolen had, de monniken, die uit Mühlhausen verdreven waren, weer op te nemen, en genêgdoening te geven voor geledene schade. Toen daarop tot zijn innig genoegen een storm van verontwaardiging opstak, kon hij zijn eigenlijke bedoeling uiten: hij brandmerkte den keizer en de vorsten als tegenstanders van het Evangelie en beloofde, dat het weldra met hen gedaan zou zijn, waarop hij allen, die bij het Woord Gods blijven wilden, opriep, om tot teeken daarvan de hand op te heffen.

Reeds gingen er een aantal handen omhoog, toen een stem uit de menigte riep: „Lieve vrienden, laat uwe armen „met rust! Zulk een belofte is niet noodig; geen mensch „zal immers zoo onverstandig zijn, dat hij niet bij het „Woord Gods blijven wil.”

Het was de stadshoofdman Eberhard van Rodungen, wiens tegenwoordigheid Münzer niet had vermoed. Münzer werd toornig en gaf hem te kennen, dat hij binnen de stad zijn taak had te verrichten en hier buiten niets te maken had.

„En gij, heer Münzer,” antwoordde hij hoonend, „zijt „immers een predikant? Zoo iemand moet niet op het „veld spreken, maar in de kerk. Gij echter, lieve burgers, „hebt gij nog niet genoeg eeden gezworen, zweert er dan „nog een mand vol en hangt hem dien om den hals!”

Groote stilte volgde op deze woorden; daarna werden er enkele stemmen hoorbaar, die den stadshoofdman gelijk gaven. Ten slotte weigerden de burgers den noodloozen eed en trokken ontstemd naar de stad terug.

Münzer was woedend over dezen tegenslag en sloot zich tot aan den avond op in zijn woning. Toen werd de klopper driftig op de deur geslagen, en Pfeiffer vroeg, binnengelaten te worden.

„De smaad is uitgewischt,” riep hij triomfeerend uit,

toen hij bij Münzer binnentrad, „een van den raad heeft „er zelf aan mee geholpen. Juist kom ik van het Brugge- „klooster, daar is een hevig rumoer geweest. Juichend „over den goeden afloop buiten had de raad tot loon voor „den geweigerden eed de burgers een vriendelijkheid willen „bewijzen, door hun in iedere stadswijk een vat bier te „vereeren. Toen nu het bier op was, riep het raadslid „Schiele de burgers van zijn wijk, hem te volgen om „nog een dronk te halen. Men trok naar het Bruggekloos- „ter, verdreef er de nonnen, die er zich onder bescherming „van den raad weder hadden gesteld en begon gruwelijk „huis te houden met plundering en vernieling. Weer ver- „scheen de stadshoofdman en dacht met zijn toespraak wel „weer te overwinnen, maar het dronken volk lachte hem „uit, en met schimp en schande moest hij een goed heen- „komen zoeken. En nu vriend, is het tijd. Nu er op af, „om den raad omver te werpen.”

Münzer, die niet den moed van Pfeiffer had, aarzelde, maar werd door de onstuimigheid van zijn vriend mede- gesleept, vooral daar deze verklaarde dat er acht mannen gereed stonden, hen te helpen.

Inderdaad stond enkele dagen later in de Allerheiligen- kerk de raad voor de acht mannen en een commissie uit de burgerij, geroepen om toe te stemmen in twee belang- rijke eischen: ten eerste alle renten, pachten en tienden te laten vervallen, en ten tweede enkele burgers op te nemen in den raad.

De raad, verstaande hoe ver deze eischen reikten, wei- gerde met alle beslistheid, waarop de tegenpartij, die dit had verwacht, hare eischen nog hooger stelde en eindelijk kortaf verklaarde: „de oude raad heeft opgehouden te regeeren.”

Wat moest er gedaan worden? De raadsleden wisten in deze moeilijkheid geen anderen uitweg, dan de beslis- sing aan de burgers zelf in handen te geven en de tegen-

partij nam dit voorstel met vreugde aan. Donderdag 16 Maart kwam de raad met de burgerij bijeen in de Lieve-Vrouwenkerk. Pfeiffer hield met vier andere schrijvers de stemlijsten Na het einde der stemming klom hij op den kansel en las den uitslag voor, die te voorzien was geweest. De oude raad was onttroond. Jubel en gebrul klonk op straten en in stegen — de weinigen, die nog voor de oude orde waren, en degenen, die alleen uit vrees tegen den raad hadden gestemd, sloten zich in hunne huizen op.

„Met moet het ijzer smeden, wanneer het heet is,” riep Pfeiffer den acht mannen toe en drong hen, om reeds den volgenden morgen over te gaan tot de keuze van een nieuwen raad.

Münzer verscheen ook op het raadhuis. Een lange wijde mantel omhulde zijne gestalte, en het zwaard met den hanenkop kwam er onder uit. Het was een dag van overwinning en triomf. Op den grondslag der door hem gestelde artikelen werd de nieuwe raad gekozen, die uit zestien leden bestond, voor het leven gekozen. Tot burgemeesters werden benoemd Sebastian Kühnemund, de vleeschhouwer, en Gabriel Baumgarten, de zoon van den vroegeren burgemeester.

Münzer en Pfeiffer begeerden voor zichzelf geen plaats in den raad. Zij meenden, deze niet noodig te hebben, want zij waren zeker, dat zij, boven den raad staande, dezen zouden kunnen bezielen en naar hunnen wil leiden.

Nadat de nieuwe raad aan de burgerij den eed der gehoorzaamheid afgenomen had, was zijn eerste besluit: de onteigening van al den roof uit kerken en kloosters, tot nog toe op het raadhuis bewaard, ten bate van de stadskas, een maatregel, waarmede de nieuwe stadsregering door de groote opbrengst uit den verkoop der goederen opeens de gunst van de groote menigte verwierf en ook

het vertrouwen won van de meesten dergenen, die nog eerst vol bezwaren en ontevredenheid zich op een afstand hadden gehouden.

ZEVEN EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

De koning zat op zijn troon en heerschte, dat wil zeggen: Thomas Münzer zat, met een staatsiegewaad bekleed, in de eetzaal van het Johanniterklooster, waar hij zijn intrek genomen had, op den stoel, die bestemd was voor het hoofd der orde, en gaf zijne bevelen.

Het was dus waar, wat Luther aan zijn vriend Nicolaas Amsdorf geschreven had: „Münzer is in Mühlhausen niet „alleen paus, maar ook koning en keizer.”

Het zwaard was nog in rust, des te meer werk had de pen. Men moest de snelheid bewonderen, waarmede Münzer deze hanteerde. Bij dozijnen vlogen zij dagelijks weg, de brieven, die uitnoodigingen inhielden tot den grooten Christelijken bond, of antwoord om ingekomen aanvragen. En deze brieven waren gesteld in een toon, waaruit het heerschersbesef van den schrijver sprak.

Ook naar de vorsten en heeren vlogen de witte duiven van Mühlhausen uit, en de koning van Mühlhausen hief met trotsche hooghartigheid het hoofd op, toen drie graven, Ernst von Hohenstein, Günther van Schwarzburg en Wolfgang van Holberg met verscheidene heeren van lageren adel ootmoedig vroegen, in den bond opgenomen te worden. Zij moesten een schriftelijke belijdenis inleveren en de belofte afleggen, zich te houden aan Bijbel en Evangelie en vrijheid te geven aan hetgeen God had bevrijd.

Somber rimpelde zich het voorhoofd van den machtheb-

ber, toen Graaf Ernst van Mansfeld op de vermaning van tot den bond toe te treden, met bitteren hoonlach antwoordde. Hij kreeg een tweeden brief van Münzer met de vreeselijkste bedreigingen, waarover hij echter meer moeite had te lachen, toen hij hoorde, dat in het Mühlhauser Barrevoetersklooster twaalf kanonnengieters met hunne gezellen bezig waren om uit de geroofde kerkklokken donderbussen te gieten, die daarop door Münzer naar Schwaben en Frankenland gezonden werden.

Deze mededeeling was inderdaad juist. Münzer kwam zelfs dagelijks in de werkplaats zien en hield niet op, tot haast aan te sporen.

Er was geen tijd te verliezen, want uit het Rijk kwamen onophoudelijk berichten van nieuwe overwinningen der boeren, die opgestaan waren, en van ongehoorde gruweldaden der fanaticke menigte.

In Mühlhausen was alles onderstboven. De raad was niet in staat, de losgebroken hartstochten te beheerschen, en ook Münzer's bevelen schoten soms te kort. Des te ijveriger was deze met de pen, om van buiten af toevoer en versterking te krijgen.

Pfeiffer, de man van de onverhoedsche onbedachte daad, kwam nooit tot rust. Hij drong er bij Münzer op aan, er nu toch op los te slaan, en ergerde zich over het aarzelen van deze en zijn uitzien om hulp, hetwelk hij beschouwde als moedeloosheid en zwakheid.

Op zekeren morgen stond hij voor Münzer's bed en wekte hem uit den slaap: „Doe de oogen open en hoor mij aan, de geest heeft mij geopenbaard wat er gebeuren moet.”

„Tweemaal achtereen heb ik dezen nacht denzelfden droom gehad. Ik stond in een groote schuur, geheel gevuld met vruchten: Waarheen ik zag, wemelde het van ratten en muizen, die alles wegvraten, wat er was, en zich door mijn tegenwoordigheid niet lieten weggjagen. Ik trok mijn zwaard en doodde een menigte van het onge-

„dierte, de anderen vluchtten weg en kwamen niet weer.

„Verstaat gij, wat God mij door dezen droom wil zeggen?”

„De ratten en de muizen, dat zijn de jonkers en de papen, die den boer alles wegvreten. En tegen dit gebroed het zwaard te trekken, daartoe heeft mij de Heere geroepen!”

„Wie zegt u, dat deze droom van God is?”, vroeg Münzer, die bij de onstuimigheid van den verschrikkelijken man alles behalve op zijn gemak was.

„Wie mij dat zegt?” riep Pfeiffer met fonkelende oogen.

„Dat zegt mij dezelfde Geest, die uit u spreekt. En zijt gij het niet, die mij eerst het droomen geleerd hebt?”

„Maar uit Frankenland is er nog geen bericht,” stotterde Münzer verward.

Toen lachte Pfeiffer ruw: „wat gaan ons de Franken aan? wij zijn zelf mans genoeg. Hebben dan de Franken gewacht, tot Thüringen opgestaan was. Ging het naar uw zin, gij zoudt altoos blijven zitten en brieven schrijven, totdat de tijd der bezoeking verspild was. Ontbreekt u de moed, welnu dan doe ik het alleen.”

En daarop stormde hij weg.

Woensdag na Quasimodogeneti, 26 April, opende zich de poort van Mühlhausen om een wilde bende uit te laten, die, met een rad en een galg bij zich, onder aanvoering van Heinrich Pfeiffer, naar het Eikenveld trok, een buurt, die behoorde tot het gebied van den aartsbisschop Albrecht van Mainz en Maagdenburg. Met opzet was deze uitgekozen. Pfeiffer wilde daarmee den felsten vijand van het Evangelie een groet en een bezoek brengen.

Verstomd zat Münzer in zijn koningsburcht. Hij had ook wel oorzaak tot ontevredenheid. Aan de eene zijde kwam er ijverzucht in hem op. Daar trok zijn makker en leerling uit om daden te doen; hij zelf, de meester, zat werkeloos in zijn hoek. Het was hem als ware hij op zij gezet, als ging het ook wel zonder hem, en dat ergerde

hem bovenmate. Anderzijds was er ook zware zorg in zijn hart. Hij had het zoo lichtvaardig gezegd: ieder is een vrij man, en alle goederen zijn gemeen, maar toen nu een begin daarmede gemaakt was, stapelden zich de moeilijkheden op een, nu vónd de hebzucht der armen geen grenzen, en de bezitters toonden geen neiging, het hunne zoo zonder meer prijs te geven. Juist was er een schoenmaker bij hem geweest en had zich bitter beklaagd, dat de rijke koopman Klaus Güldenfusz, dien hij om honderd gulden gevraagd had, hem met hulp van zijn knechten met stokslagen en scheldwoorden de trap had afgeworpen.

Terwijl hij zat na te denken over de beste maatregelen om de gemeenschap der goederen tot stand te brengen, werd hij gestoord door zijne vrouw, die hem haastig naar het venster trok en met de hand naar den hemel wees. De hemel was een vlammenzee, Pfeiffer vierde zijne triomfen.

Over Münzer's voorhoofd kwam een schaduw, en een diepe zucht verried de angst van zijn hart. Daarbuiten werden daden gedaan, en de koning van Mühlhausen zat werkeloos in zijn paleis, was hij dan geen koning meer?

Vrouw Otilia raadde zijne gedachten en legde hem de hand op de schouders: „Ban toch den boozen geest, man!” „Het is dwaasheid, wanneer de koning den veldheer zijne overwinningen benijdt. Voor wien wint de veldheer zijne overwinningen dan voor hem, die hem heeft gezonden! Moet dan de koning zelf mee uittrekken? Ik vind, hij heeft hogere dingen te doen, hij heeft van zijn troon zijn land te regeeren.”

Een vriendelijke glimlach vertoonde zich snel en dankte vrouw Otilia voor dit verstandige woord. Münzer haastte zich naar zijn kabinet om grootere dingen te volbrengen dan zijn hoofdman daar buiten: om met de pen grootere veroveringen te maken dan Pfeiffer met het zwaard.

Hij dacht aan Mansfeld; daar was nog niet alles gewon-

nen; aan graaf Albrecht was het gelukt, een groot deel zijner onderdanen, die reeds half bekeerd waren, weer afvallig te maken. Dit gat moest gestopt worden, en daarom schreef hij een langen brief aan de mijnwerkers van Mansfeld.

„Vooraf de zuivere Godsvrucht.

„Lieve Broeders. Hoe lang slaapt gij? Hoe lang verzet „gij u tegen den wil van God, omdat gij meent, dat Hij „u verlaten heeft. Hoe vaak reeds heb ik u gezegd, hoe „het zijn moet. God kan zich niet langer openbaren, of „gij moet staande blijven. Doet gij het niet, dan is het „geheele offer te vergeefs: gij komt opnieuw in ellende „dat zeg ik u. Wilt gij niet lijden om Gods wil, dan „zult gij de martelaars van den duivel zijn.”

„Daarom waakt, weest niet versaagd noch nalatig, vleit „niet langer de verkeerde dwaalgeesten, de goddelooze „booswichten. Begint en strijdt den strijd des Heeren, het „is hoog tijd. Vermaant uwe broeders, het goddelijk ge- „tuigenis niet te bespotten, anders moeten zij allen onder- „gaan. Geheel Deutschland en Welschland is wakker, de „Meester wil zijn werk doen, de booswichten moeten er „onder.”

„Te Fulda zijn in de Paaschweek vier kerken verwoest; „de boeren in Kletgau en Hegau zijn 300,000 man sterk, „en de menigte wordt steeds grooter. Mijn eenige zorg is, „dat de dwaze menschen zich laten verleiden tot een valsch „verdrag, omdat zij de schade, die zij daarvan zouden „hebben, nog niet inzien. Zijn er onder u slechts drie, „die, in God gerust, alleen zijn naam en eer zoeken, zoo „zult gij voor honderdduizend niet vreezen!”

„Nu op, op, op! De booswichten zijn allen verschrikt „als honden. Wekt de broeders op, dat zij in den bond „komen en hun woord houden. Het is nu boven alles „hoog tijd, op, op, op! Laat u niet tot erbarmen bren- „gen, wanneer Ezau mooie woorden spreekt, Gen. 33 : 4. „Ziet niet aan den jammer der goddeloozen. Zij zullen u

„vriendelijk bidden, weenen, smeeken als kinderen. Hebt geen erbarmen met hen, zooals God door Mozes bevolen heeft, Deut. 17 : 16, en ook ons hetzelfde geopenbaard heeft. Brengt beweging in dorpen en steden, bijzonder onder de mijnwerkers en andere kameraden — wij mogen niet langer slapen.” —

De schrijver moest hier een oogenblik ophouden, daar de knecht een vreemdeling aanmeldde.

Münzer ging even de kamer uit, had met deze een kort gesprek, keerde daarna in zijn kabinet terug en nam de pen weder ter hand, waarop hij schreef:

„Zie, terwijl ik dit schreef, kreeg ik tijding uit Salza, dat het volk den schout van den hertog uit het slot heeft geworpen, omdat hij drie mannen had willen ombrengen.”

„De boeren van het Eikenveld hebben zich vroolijk gemaakt over hunne jonkers, zij vragen hun geen genade meer.”

„Er is heel wat, dat u tot voorbeeld zijn kan; gij moet nu op, aan den gang, het is tijd! Balthazar en Barthel Krumpf, Velten en Bischof, gaat er nu op los!

„Laat dezen brief lezen aan de mijnwerkers, mijn drukker zal binnen enkele dagen komen. Ik heb de tijding gekregen, maar kan nu nog niet anders. Ik zou de broeders gaarne uitvoerig willen inlichten, opdat hunne harten versterkt worden, meer dan alle kasteelen en wapenrusting van de goddelooze booswichten over de geheele aarde.”

„Nu er op los, nu het vuur fel brandt!

„Laat uw zwaard niet koud worden van bloed, smeedt uw speer op het aambeeld van Nimrod, werp hun toren tegen den grond. Het is niet mogelijk, zoolang zij leven, dat gij onder de vrees voor menschen uitkomt.”

„Men kan er van God niet spreken, zoolang zij regeeren! Op dan, werkt zoolang het dag is. De geschiedenis staat Mattheus 24. Laat u daarom niet verschrikken „God is met u, zooals geschreven staat 2 Kron. 2. Daar

„zegt God: „Gij zult niet vreezen, gij zult niet beven vóór deze groote menigte. Het is niet uw strijd, maar de „strijd des Heeren. Gij zijt het niet, die strijdt. Houdt „u manlijk, en de hulp des Heeren zult gij zien te uwer „bescherming. Toen Josaphat deze woorden hoorde, viel „hij neder. Doet ook gij alzoo door God, Die u sterke „zonder vrees voor menschen in het ware geloof.” Amen.

Gegeven te Mühlhausen, anno 1525.

THOMAS MÜNZER.

Een knecht Gods tegen de goddeloozen.

Intusschen zette Pfeiffer, de hoofdman, daar buiten zijn heldentocht voort.

„In Orschel kwam hem de adel, de oudsten en de gemeente vriendelijk tegemoet en willigden gaarne het vierde artikel in, hetwelk eischte, dat zij de vischvangst vrij zouden laten. Zoo liet men hen met rust en trok verder naar Heiligenstadt.

Ook deze plaats deed men geen kwaad, daar men tevreden was met de som, waarmede deze gemeente zich loskocht. Zoo ging het ook in Duderstadt.

Des te erger werd er huisgehouden in de plaatsen Zelle, Teistungen, Annarode, Worbis, en Scharfenstein, waar de boeren naar hartelust plunderden, wat er te plunderen was.

In Reiffenstein echter, het klooster, waar Pfeiffer eens de pij had gedragen, zou de dans het vroolijkst worden, daar inzonderheid wilde de weggelooopen monnik zijn lust botvieren. Nadat alles wat waarde had, geroofd, en het overige vernield was, zette men den rooden haan op het dak en Pfeiffer stond met duivelsch genoeg toe te kijken, toen de vlammen de plaats verdelgden, waar hij vroeger zooveel geleden had. Hetzelfde lot trof ook Bardlof.

Twee dagen later kondigde de torenwachter van Mühlhausen de nadering eener gewapende macht aan. Het was Pfeiffer met de zijnen. De aanvoerder reed op een buitgemaakt paard vooruit, omstuwde door den jubel van zijn eigen mannen en van de burgers, die hem hadden ingehaald, die reeds in de verte de lange rij wagens hadden gezien en nu vol begeerte waren naar de verdeling van den buit.

In den eersten wagen zat een hoog heer, de wijbischoep van Erfurt, heer Paul Hochheimer. Op reis was hij in handen van de oproermakers gevallen en werd nu onder hoon en spot als zegeteeken meegevoerd.

Mühlhausen was in een bedwelming van dronkenschap. Pfeiffers naam was op aller lippen, niemand vroeg naar Münzer.

ACHT EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

De koning zat in zijn burcht als eens Saul, toen de booze geest over hem gekomen was. Slechts met een half oor had hij geluisterd naar het overwinningsbericht van zijn veldheer; hij had het voorwerp van zijn nijd en jaloeschheid liefst aan den wand gestoken. Was hij dan vergeten, hij, die eerst alles geweest was?

Wild sprong hij op, toen Pfeiffer weer heen was gegaan, en greep naar zijn zwaard: „Wee u, gij snoode „ondankbare wereld. Ik zal uwe vergeetachtigheid tehulp „komen. Ik zal mij u weer in gedachtenis brengen, en „gij zult merken, met schrik merken, wie Thomas Münzer „is! Ha, meent gij mij af te schepen met het aandeel in den „buit, dat gij mij gebracht hebt, boter, kaas, eieren, bier,

„wijn, vleesch, brood, koren, vlas en geld? Is dat mijn loon? Kan de koning niet meer eischen? En indien gij mij het meerdere weigert, mij de mij toekomende eer onthoudt, wat heb ik dan aan al die onbeduidende dingen?”

Twee dagen later gaf de koning van Mühlhausen het bevel, dat zijn leger weder zou uittrekken. De schitterende uitslag van den eersten tocht had het leger in getal verdubbeld, en aan de spits reed nu de koning zelf.

Pfeiffers strooptocht was slechts een voorspel geweest; nu volgde de eigenlijke handeling, nu gloeide dag aan dag de hemel van den weerschijn der brandende kloosters, abdijen, kerken en burchten; nu werd de aarde niet moede het bloed der verslagenen te drinken, nu verdwenen van den aardbodem de kloosters Ilfeld, Walkenried, Schowen, Volkerode, Nordhausen, Sangerhausen, Erfurt, Eisenach, Ballenstedt, Ilseburg, Drübék, Wasserleer, Michelstein, Himmelpforte, Hyseburg, Memleben, Donndorf, Roszleben, Pforta, Marksussa, Eisleben, Gerbstadt, Walbeck, Hedersleben, Wimmelburg, Holzzelle, Hettstedt, Widerstedt, Klostermansfeld, Sittichenbach, Klosterode, Kaltenborn en nog meer andere; bovendien een groot aantal adellijke woningen: Ebeleben, Schlotheim, Bissingen, Almenhausen, Seebach, Amsberg, Harenburg en andere. Niet dat Münzer overal de aanvoerder was, maar zijne verschijning in het strijdpark had het teeken gegeven voor den algemeenen opstand.

De opperbevelhebber had alle dagen zooveel te doen, dat hij ternauwernood tot zichzelf kwam. Maar 's nachts, wanneer hij, rustende van zijne daden, op zijn bed lag, en alles om hem stil was geworden, werd het hem toch wel benauwd om het hart. Geheel Thüringen was in opstand, maar wat was Thüringen, wanneer er geen hulp kwam, wanneer het niet gelukte, de boeren uit Schwaben, Frankeland, den Elsas en het Rijnland te vereenigen tot één macht? Reeds kwamen hier en daar ridders en vorsten in beweging, die, bekomen van den eersten schrik, hunne man-

nen verzamelden, en wier geoefende troepen binnen korten tijd in het veld waren te wachten. Reeds was er tijding gekomen, dat Landgraaf Philip twee boerentroepen, uit Husfeld en Ruchwald, verslagen en Schmalkalden ingenomen had; ja men vertelde, dat hij zich haastte naar de zuidelijke helling van het Thüringerwoud om de boeren uit Frankenland van hunne Thüringsche bondgenooten af te snijden. Wee, wanneer dat gelukte!

En wanneer het nu ook waar was, wat hij gehoord had, dat Luther, die eerst de eischen der twaalf artikelen op enkele uitzonderingen na had goedgekeurd, thans, vertoornd over het bloedig optreden der boeren, een nieuw geschrift had uitgegeven „tegen de moordende en plunderende boeren”? Wanneer deze woorden van den Wittenberger de boeren eens in het hart grepen en bewogen tot het nederleggen der wapenen?

Die zorg roofde Münzer den slaap, en zijn slapeloosheid bracht zijne hersenen zoo geheel in de war, dat zijne maatregelen steeds overmoediger en verwarder werden. Zou hij nu nog terugtreden? Maar dat zou immers zijn: bekennen, dat hij een onrechtvaardige en goddelooze zaak had voorgestaan! Dat was immers onmogelijk. Vaster dan ooit stond zijne overtuiging: Thomas Münzer is de geest der wraak, door God uitgezonden, om de wereld uit slavernij tot vrijheid, uit bijgeloof tot geloof, uit den dood tot het leven te brengen. En daarom, voorwaarts!

En terwijl de wereld dreunde van den strijd en het oorlogsgerucht, en alles uit zijn voegen dreigde te geraken, lag, op zijn slot te Lochau, Keurvorst Frederik, dien men den Wijzen noemde, op zijn sterfbed, en weldra klonk het door het land: De vader van zijn volk, de edele vrededorst is heengegaan!

• En zooals olie op de wateren, zoo werkte deze treurmare op de woeling der volken: de onstuimige golven bedaarden, en reeds kwam er een zwakke hoop, dat de waan-

zin tot rede te brengen zou zijn, het oproer tot gehoorzaamheid. Maar de werking van de majesteit des doods was slechts kort; de wereld bewees ook hier weer, dat zij niet vergeet, en na korten tijd waren de elementen weer losgelaten.

Münzer zat in zijn vertrek en martelde zijn brein om tot een besluit te komen, waarheen hij het eerst moest optrekken, toen de deur openging, en op den drempel een vrouw verscheen in koninklijk sieraad. Op haar hoofd schitterde een kostbaar diadeem, om het slanke lichaam plooide zich een gewaad van scharlakenroode zware zijde, de borst was bezaaid met paarden en edelgesteenten. Het was vrouwe Ottilia, die uit de geroofde kerksieraden en misgewaden van haren gemaal een harer waardige tooi had ontvangen, en het verstond, als koningin op te treden.

Met trotsch welgevallen rustten Münzer's oogen op de bekoorlijke gestalte, in wier heerlijkheid hij zijn eigen heerschappij weerspiegeld zag: daarop vroeg hij, waarom zij verscheen en hem in zijne gedachten stoorde.

„Zorg voor u dwingt mij hiertoe,” antwoordde zij bewegend. „Ik raad u, breek toch met dezen Pfeiffer: ik heb dezen nacht een bangen droom gehad, en toen verscheen Pfeiffer als een booze geest.

Münzer keek somber voor zich, zonder te antwoorden. Had de waarschuwing geen grond? Had hij zelf niet reeds angst gehad voor dezen man? Had hij zelf hem niet gaarne van zich gestooten? En toch, hij kon hem niet missen, nu niet missen. Hij had iemand noodig, die hem hielp denken en den radeloze met zijn raad, den besluiteloze met zijn aansporing ter zijde stond. Daarmede wees hij dan ook de bezorgdheid en den angst van zijne vrouw af.

Toen hij weer alleen was, keerde de vraag terug: waarheen nu eerst zich te keeren? Zou hij den graaf van Mansfeldt tegemoet trekken, die voor enkele dagen bij het

dorp Osterhausen een bende boeren met zijn ruiters overwonnen en de vluchtelingen opgejaagd had naar Frankenhausen, waar zich een leger van opstandelingen begon te vormen? Of zoude hij tegen den landgraaf van Hessen optrekken, die bij Eisenach een boerenleger bedreigde? Of zou hij den graven Ernst van Hohenstein en Günther van Schwarzburg, die zich met den boerenbond hadden vereenigd op hun bede te hulp komen?

Na lang aarzelen en overleggen meende hij, tot het laatste te moeten besluiten en gaf daarom aan den ijlbode van de Eisenacher troepen, die buiten wachtte, de boodschap, dat hij niet komen kon, en de belofte van latere hulp.

Twee dagen later stormde Pfeiffer met wild vertrokken gelaat, bij Münzer binnen. „Ongelukkige, wat hebt gij gedaan? Eisenach is genomen, en de troepen bij Eisenach zijn geslagen, wiens schuld is dat? De overwonnenen geven u de schuld, omdat gij de gevraagde hulp hebt geweigerd en den strijd hebt verzuimd! Zie, nu staat in geheel Thüringen nog slechts een enkel leger in het veld, nl. bij Frankenhausen, en men zegt, dat Graaf Albrecht van Mansfeldt onderhandelingen heeft aangeknoopt, om het te bewegen tot het nederleggen der wapenen.”

Münzer liep als een bezetene in het vertrek op en neer. Vreeselijk was hij om aan te zien; zijn oogen schoten bliksems. Toen stond hij plotseling voor Pfeiffer stil. „Wat zegt gij? Zoekt graaf Albrecht de mannen van Frankenhausen honing om den mond te smeren, en hen met lieve woorden te verleiden? Dat werk zal hem afgeleerd worden. Laat mij nu alleen!” gebood hij met koninklijke fierheid, en Pfeiffer, onder den indruk van zijne houding, trok zich gehoorzaam terug.

Münzer ging aan tafel zitten en schreef in vliegende haast:

„Aan broeder Albrecht ter onderwijzing.

„Vreeze en beven over ieder, die kwaad doet.

„Dat gij de brieven van Paulus zoo schandelijk misbruikt, kan ik niet dragen. Gij wilt de misdadige overheid daardoor handhaven, zooals de paus Petrus en Paulus tot deurwachters heeft gemaakt. Meent gij, dat God de Heere zijn eenvoudig volk niet kan opwekken, om de tyrannen in zijnen toorn weg te doen? Hosea 13 en 8.

„Heeft niet de moeder van Christus uit den Heiligen Geest gesproken, van u en uws gelijken profeteerende, Luc. 1: Hij heeft machtigen van de tronen afgetrokken, en nederigen heeft Hij verhoogd? Hebt gij in uwe Luthersche en Wittenbergsche pap niet kunnen vinden, wat Ezechiël 27 heeft geprofiteerd? Hebt gij ook in uw Martinischen duivelsdrek niet kunnen proeven, wat dezelfde profheet in Hoofdstuk 39 zegt, hoe God alle vogelen des hemels oproept om het vleesch der vorsten te eten, en dat de redelooze dieren zullen drinken het bloed van de machtigen der aarde, zooals beschreven is in Openbaring 18 en 19? Meent gij dat God den Heere niet meer gelegen is aan zijn volk, dan aan u, tirannen? Gij wilt onder den naam van Christus een heiden zijn, om u te kunnen dekken met Paulus. Men zal u echter dien weg versperren, reken daarop. Wilt gij erkennen, hoe God aan de gemeente de macht heeft gegeven, en voor ons verschijnen en uw geloof belijden, dan willen wij dat aannemen en u voor onzen broeder houden. Maar indien niet; dan zullen wij ons aan uw lamme en flauwe kunsten niet storen, en tegen u vechten als tegen een aartsvijand van het Christelijk geloof. Reken daarop.

„Gegeven Vrijdag na Jubilate, 1525.

„THOMAS MÜNZER,
„met het zwaard van Gideon.”

Op den eersten brief volgde weldra een tweede. Daar zat immers op het slot Heldrunen de broeder van Albrecht, graaf Ernst, die de heftigste vijand van het Evangelie was,

en met wien Münzer reeds eens in Allstedt den strijd begonnen was. Die zou nu ook nog eens de waarheid hooren en slapelooze nachten hebben. Hij schreef:

„Zendbrief tot bekeering van broeder Ernst te Heldringen.

„De sterke kracht, de standvastige vreeze Gods en de „blijvende grond van Zijnen rechtvaardigen wil zij met u, „broeder Ernst.

„Ik, Thomas Münzer, eertijds predikant van Allstedt, „vermaan u met overvloedige aansporing, dat gij ter „wille van den levenden God uw tiranniek wooden zult „laten varen en niet lauger den bitteren toorn Gods op u „laden. Gij zijt begonnen, de Christenen te martelen, gij „hebt het heilig Christelijk geloof voor kinderwerk geschol- „den, gij hebt u onderstaan de Christenen te verdelgen. Zie, „gij ellendige, gebrekkige madenzak, wie heeft u tot vorst „gemaakt van het volk, dat God met Zijn dierbaar bloed „heeft gekocht? Gij moet ons zelf bewijzen, dat gij een „Christen zijt, gij zult en moet uw geloof belijden, zooals „1 Petr. 3 bevolen is. Gij zult een goed en veilig geleide „hebben, indien gij uw geloof wilt belijden, dat heeft een „geheele gemeente u toegezegd; en gij zult u dan ook ver- „ontschuldigen over uwe openbare tirannie, ook uitspreken, „wie u op zoo treurigen weg heeft gebracht, dat gij tot „schade van alle Christenen, onder Christelijken naam zulk „een heidensche booswicht wilt zijn.

„Zoudt gij buiten blijven en deze u opgelegde taak niet „vervullen, zoo zal ik het uitroepen voor de geheele we- „reld, dat alle broeders gerust hun leven moeten wagen, „zoo goed als tegen de Turken. Dan zult gij vervolgd en „uitgeroeid worden. Want ieder zal zijn best doen, omdat „er aan u meer afluut te verdienen is dan ooit een paus „heeft gegeven. Wij weten anders niets met u aan te van- „gen, gij zijt niet vatbaar voor schaamte. God heeft u ver- „hard als Pharao en de koningen, die God wilde verdelgen.

„Gode zij het geklaagd, dat de wereld uwe grove beest-

„achtige tyrannie niet eerder erkend heeft. Hoe hebt gij
 „toch zoo belangrijke onherstelbare schade kunnen aanrich-
 „ten! En wie kan zich uwer nog erbarmen, indien
 „God het niet doet. Kortom, door Gods sterke macht zijt gij
 „aan het verderf overgeleverd. Wilt gij u niet verootmoe-
 „digen voor de kleinen, dan zal voor het oog der geheele
 „Christenheid een eeuwige schande over u komen, gij zult
 „de martelaar des duivels worden.

„Opdat gij ook weet, dat wij bepaald bevel hebben, zeg
 „ik u: De eeuwige levende God heeft geboden, u met
 „geweld van uwen troon te stooten, want gij zijt voor de
 „Christenheid tot niets nut, gij zijt een schandelijke voet-
 „wisch der vrienden Gods. God heeft het u en uws gelij-
 „ken gezegd. Ez. 34 en 39, Matth. 3. Obadja zegt: uw
 „nest zal uitgerukt en vernield worden.

„Wij willen nog heden uw antwoord hebben of u in den
 „Naam van den Heere der heirscharen bezoeken. Richt u
 „daarnaar. Wij zullen zonder uitstel doen, wat God ons
 „bevolen heeft, doe gij nu ook uw best! Ik ga door.

Gegeven Vrijdag na Jubelate anno, 1525.

THOMAS MÜNZER,
 met het zwaard Gideons.

Nu nog een brief aan de Erfurters om hen te vra-
 gen, spoedig hulp te bieden; daarna gaf hij bevel: „voor-
 „waarts naar Frankenhausen!”

NEGEN EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Eindelijk hadden zij zich vermand, de vorsten, nadat zij
 van den schrik bekomen waren.

Landgraaf Philip van Hessen en Graaf Albrecht van

Mansfeld hadden reeds ieder op zichzelf het zwaard getrokken kleine voordeelen behaald, maar nu begrepen allen, dat het er op aankwam, eendrachtig te zijn en met een sterke legermacht de hoofdmacht der opstandelingen aan te vallen.

Reeds was Hertog George van Saksen, schoonvader van Philip van Hessen, met een strijdmacht in het veld en op marsch, om zich te vereenigen met den landgraaf, die uit Eisenach kwam, om de vereeniging van de Franken met de Thüringer boeren te verhinderen.

En nu rukte ook nog van het Noorden de Hertog van Brunswijk-Wolfenbüttel met eenige honderden ruiters aan, waarmede zich nog anderen vereenigden, zoodat 5000 man bijeen waren.

Münzer liet zijn vriend Pfeiffer als stadhouder van het rijk achter en kwam 12 Mei uit Mühlhausen met 400 boeren in Frankenhausen aan. Hij werd door het daar saamgestroomde leger met een jubel begroet, die nog grooter werd, nadat hij, op zijn paard zittende, gepredikt had, waarbij hij zijn tocht naar Frankenhausen voorstelde als een goddelijke ingeving. Een droomgezicht had hem vermaand, na zonsopgang op te trekken.

Van een vijand was nog nergens iets te zien, maar er was genoeg te doen. Daar stond in de stad nog een nonnenklooster, dat nog niet geplunderd was; dan moest het slot nog bezet worden; op het raadhuis moesten de acten en oorkonden nog worden verbrand, en rijke burgers moesten nog van hunnen Mammon bevrijd worden -- alle heldendaden, waarbij geen wonden of schrammen te bekomen waren.

Münzer voelde bij een wapenschouwing der menigte, die nu tot 8000 man was geklommen, zijn moed weer verlevendigd. Hij gaf bevel om de sterke helling buiten de stad te bezetten, en door een gracht en een wagenburcht te versterken. De acht donderbussen, uit Mühlhausen meegenomen

men, werden met moeite den berg opgesleept en naar drie zijden gericht.

Nadat al deze voorbereidende arbeid gebrekkig verricht was, klonk uit den mond der duizenden een plechtig koraal, en allen luisterden naar de geestdriftvolle woorden, die de gewapende priester, de Gideon des Heeren, op zijn paard gezeten, sprak.

De morgen van den Zondag Cantate, 14 Mei, daagde, toen de uitgezette wachtposten het naderen van den vijand uit Langensalza meldden.

Tegen den middag schitterden de eerste pantsers en lansen in het zonnelicht. Toen begon menigen boer het hart in de borst te kloppen. Men had een onbepaald gevoel, dat duizend geofende, welgewapende mannen, door ervaren aanvoerders geleid, het best konden wagen tegen drie duizend mannen, die aan het oorlogswerk niet gewend waren. Indien zij om zich heen zagen, waar waren onder hen kundige aanvoerders? Münzer? Hij was zeker het woord machtig, maar ook het zwaard?

Hij had zelf eenmaal verklaard, dat hij zijn leven lang nooit krijgsman geweest was. De ziekenbezoeker Ganzloff van Frankenhausen. Ja, hij voerde enkele benden aan, die hem door Münzer toevertrouwd waren, maar hij was voor het eerst in het veld, en had geen besef van krijgskunst.

Tegen den avond kwamen uit het leger van den vijand twee ruiters met witte vlaggetjes aanrijden.

Met trotschen hoonlach zag Münzer hen komen.

„Zie, zij wagen het niet tegen ons, zij willen vrede vragen, nog eer zij het zwaard hebben ontbloot.

Beneden aan de gracht zag hij de vredeboden halt houden, en handelen met hen, die om hem stonden. Hij zond zijn wapendrager naar beneden om de boodschap te hooren. Deze kwam heel langzaam en met bedrukt gelaat terug; hij wilde ook niet spreken en begon eerst, nadat Münzer hem dit gestreng had bevolen. „De vorsten laten zeggen: wan-

„neer de boeren zich op genade of ongenade overgaven, en den valschen profeet met zijn aanhang levend wilden uitleveren, dan wilden de vorsten in de overweging, dat menig arme man onder hen schandelijk verleid was, naar het pas gaf, genade betoonen”.

Münzer stond een oogenblik onbewegelijk, de lippen op elkander geklemd, de oogen schitterende. Of hij een valsche profeet was, dat zou nu aan den dag komen.

„Zegt den afgezanten,” beval hij den omstanders, „dat zij terstond terugrijden, eer hun leed geschiede; het antwoord zal den vorsten weldra door een der onzen worden gezonden.”

Hij wilde dit antwoord dadelijk schriftelijk opstellen, maar werd daarin verhinderd. In zijn omgeving, ja in het geheele leger was een plotselinge moedeloosheid gekomen. Men bezag den kruitvoorraad en vroeg: „Hoe lang zal die toereikend zijn?” Men bezag de donderbussen en vroeg zich af „wie kan daarmee omgaan?” Men keek naar de vijandige ruitery en vroeg zich af: „Hoe zal het voetvolk daartegenover standhouden?”

Münzer bemerkte deze angst wel en trachtte haar door hernieuwde toespraak weg te nemen, maar toch kon het hem niet recht gelukken, en hij moest tot zijn schrik dulden, dat men den vorsten een gematigd antwoord zoud van den volgende inhoud:

„Wij belijden Jezus Christus. Wij zijn niet hier om iemand kwaad te doen, maar van wege de goddelijke gerechtigheid om haar te handhaven. Daarom zijn wij ook niet hier om een bloedbad aan te richten. Zijt gij nu ook zoo gezind, dan willen wij u niets doen. Daaraan houde zich ieder.”

Met dit antwoord werd een bontwerkersgezel naar het vijandelijk lager afgezonden.

Heimelijk volgden hem echter weldra drie andere afgezanten, door Münzer op eigen gezag afgevaardigd: Graaf Wolfgang van Stolberg en de Heeren von Ruxleben en van

Werther, die tot den Christelijken bond toetreden waren en zich bij Münzer's troepen bevonden.

De gezanten gingen, maar keerden niet terug. In hun plaats verscheen Jonker Maternus van Gehofen, die op navraag open verklaarde, dat de drie gezanten gevangen genomen waren, en daarop de aanbieding van genade door de vorsten herhaalde.

De gevangenneming van de afgezanten had echter, niet het minst door Münzer's toedoen, de Boeren zoozeer in woede ontstoken, dat zij de aangeboden genade als een hoon beschouwden en met wild gehuil om wraak schreeuwden, terwijl zij het bloed van den jonker eischten, te meer daar men van hem vertelde, dat hij menigen arme veel leed berokkend en het Evangelie had helpen vervolgen.

Men ging in een kring om den ongelukkige heen staan, en weldra werd het doodvonnis uitgesproken. Weinige minuten later steeg een smartkreet ten hemel; de jonge man lag op den grond, doorboord door een hellebaard.

In het vijandelijk leger hoorde men van den sluipmoord; toen was de tijd van genade ten einde, alleen het zwaard moest belissen.

Het was intusschen avond geworden. Bloedrood ging de zon onder en kleurde met haar purper den grijzen kalkberg, die zich boven Frankenhausen verheft.

De nacht liet haar schaduw over de aarde vallen, maar in de beide legerplaatsen dacht niemand aan slaap; beide legers stonden gereed, beiden verwachtten een overval.

Doch alles bleef rustig, en zoo brak de morgen aan, de morgen van den 15den Mei, die de beslissing brengen zou.

De lucht was voor den tijd des jaars zoel, de hemel was bedekt met wolken, waardoor de zon een tijd lang te vergeefs trachtte heen te dringen, tot eindelijk tegen negen uur de wolken braken, en hier en daar het blauw des hemels zichtbaar werd.

Münzer zat reeds vroeg in den morgen te paard. Hij bereed een vurigen zwarten hengst, en aan zijne zijde fonkelde in de zon het Gideonszwaard; overal gaf hij zijn orders, die echter den rechten samenhang misten.

Weer meende hij bij zijn mannen angst en ontmoediging te bemerken, waarom het er op aankwam alles in te spannen, om de geesten aan te sporen en in woede te doen ontvlammen. Alles stond op het spel; aan dezen dag hing het lot van zijne heerschappij.

Hij wendde zijn paard naar een plaats, waar hij van verre gehoord kon worden, zwaaide het zwaard driemaal door de lucht en sprak met inspanning van al de kracht zijner stem: „Lieve broeders en vrienden! Heft uwe oogen op en ziet, hoe de tirannen daar staan en zich opmaken om ons te verworgen; en toch zijn zij zoo angstig, dat zij het niet wagen ons aan te vallen, maar eischen, dat gij zult wegtrekken en de aanstokers dezer zaak hun zult overleveren. Nu, lieve broeders, gij weet, dat ik deze zaak op Gods bevel begonnen heb en niet naar eigen wil of dapperheid, omdat ik toch mijn leven lang geen krijgsman geweest ben. Maar waar God mij met Zijn woord gebod, uit te trekken, daar is het mijn plicht en uw aller plicht, stand te houden en het einde te verwachten.

„God gebod Abraham, zijnen zoon te offeren. Nu wist Abraham wel niet, hoe het gaan zou, maar toch volgde hij God, ging door, wilde het vrome kind offeren en dooden. Toen redde God Isaäk en liet hem in het leven. Zoo ook wij, waar wij bevel van God hebben, willen wij het einde verwachten en God voor ons laten zorgen.

„Maar daaromtrent heb ik geen twijfel, het zal goed afloopen en wij zullen op dezen dag Zijn hulp zien en al onze vijanden verdelen. Want God spreekt dikwerf in de Schrift, dat Hij de armen, de vromen wil helpen en de goddeloozen uitroeien. En nu zijn wij de armen en degenen, die Gods Woord begeeren te onderhouden; daarom

„zullen wij niet twijfelen, het geluk zal aan onze zijde zijn.

„En wat zijn de vorsten? Immers niets dan tirannen?

„Zij plunderen hun volk, verkwisten aan hun hoven ons

„bloed en ons zweet met onnutte pracht, met hoeren en

„allerlei deugnieten. God heeft geboden in Deuteronomium,

„dat de koning niet veel paarden bij zich moet hebben en

„geen groote pracht, ook dat hij dagelijks de wet in handen

„moet nemen. Wat echter doen onze vorsten? Zij bekom-

„meren zich niet om de regeering, hooren de armen niet

„aan, spreken geen recht, houden den weg niet veilig,

„weren moord noch roof, straffen geen misdaad of balda-

„digheid, verdedigen weduwen en weezen niet, helpen den

„arme niet aan zijn recht, zorgen niet, dat de jeugd op-

„gevoed worde in goede zeden en gewoonten, bevorderen

„den eeredienst niet, hoewel God tot deze doeleinden de

„overheid heeft ingezet, maar verdrukken de armen hoe

„langer hoe meer met nieuwe lasten, gebruiken hunne

„macht niet, om den vrede te onderhouden, maar om zich

„zelf te sterken, opdat ieder sterk genoeg zij tegen zijn

„buurman en verderven land en luiden met onnoodige oor-

„logen, rooverijen, brandstichtingen en moorden. Dat zijn

„de vorstelijke deugden, die zij tegenwoordig ten toon spreiden.

„Gij moet niet denken, dat God dit langer wil dulden,

„want zooals Hij de Kanaänieten verdelgd heeft, zoo zal

„Hij ook deze vorsten verdelgen. Ja, al ware dit alles te

„dulden, zoo kan God toch dit niet dulden, dat zij den

„valschen eeredienst der papen en monniken willen verde-

„digen. Wie weet niet, hoeveel gruwelijke afgoderij plaats

„heeft met het koopen en verkoopen der missen. Zooals

„Christus de kooplieden uit den tempel stootte, zoo zal Hij

„deze papen en al wat hen aanhangt verderven, gelijk God

„dit ook een Pinehas voorspeld heeft. Daarom wees getroost en

„dient God in de verdelging van deze schandelijke overheid.

„Want wat baat het, of wij al vrede met hen maken?

„Zij willen toch voortgaan met onze vrijheid te binden en

„ons tot afgoderij te drijven; zoo zijn wij nu ook schuldig, liever te sterven dan in hunne afgoderij te bewilligen. Het zou beter zijn martelaars te worden dan toe te laten, dat het Evangelie ons ontnomen werd, en wij weer tot de paap-sche misbruiken teruggedreven werden. Daarom trent ben ik zeker, dat God ons helpen zal en ons de overwinning zal schenken, want Hij heeft mij dit met Zijn Woord be-loofd en bevolen, dat ik alle standen tot hervorming brengen moet.

„Het is geen wonder, dat God weinigen onge oefenden menschen de overwinning geeft over vele duizenden, want Gideon met zijn weinige mannen, Jonathan met zijn éenen schildknaap, hebben vele duizenden verslagen, en David heeft zonder wapenrusting den grooten Goliath omgebracht; daarom twijfel ik ook niet, of nu zal hetzelfde geschieden, en wij, al zijn wij slecht toegerust, zullen zegepralen; eer moesten hemel en aarde voorbijgaan. Laat u het zwakke vleesch niet verschrikken en grijpt de vijanden dapper aan. Gij behoeft de kanonnen niet te vrezen, want gij zult zien, dat ik alle kogels, die zij zullen afschieten, in mijn kleed zal opvangen.”

De redenaar hield plotseling op en zag ten hemel. Juist was er een prachtige regenboog verschenen, welke nog niet opgemerkt werd door de menigte, die naar de woorden van den profeet stond te luisteren. In geestdrift hief hij de beide handen op ten hemel en ging voort:

„Zie daar, ten bewijze, dat God aan onze zijde staat, geeft hij ons een teeken van den hemel! Aanschouwt den heerlijken regenboog, die boven u staat! Verstaat gij dit teeken Gods? Daar wij in onze banier een regenboog hebben, zoo wil ons God door Zijn regenboog het getuigenis geven, dat Hij in dezen strijd aan onze rechterhand staan wil en dreigt daarmee de tirannen, onze vijanden, met zijn strafgericht. Daarom, zijt onverschrokken, troost u met de goddelijke hulp en houdt u kloek. God wil niet, dat gij

„met de goddelooze vorsten vrede maakt. Op, op, voorwaarts!”

Die rede ontvlamde. De golven van strijdlust gingen hoog, en onder het wilde krijgsgeschreeuw klonk het vrome lied: „Geest des Heeren, kom van boven.”

In het vijandelijke leger hoorde men het rumoer en bemerkte, dat er beweging kwam. Weldra reed landgraaf Philip, de jeugdige, moedige, welsprekende held, voor het front zijner troepen en hield evenzoo een rede tot zijne troepen.

„Lieve vrienden! Gij ziet hier tegenover u de arme menschen, tegen wie gij wordt aangevoerd, om een eind te maken aan hunne ongehoorzaamheid en misdaad. Nu hebben de vorsten medelijden gehad met hun ellende, en wij hebben hen laten uitnoodigen, af te trekken, zich over te geven en de aanvoerders uit te leveren. Daarop hebben zij geen antwoord gegeven, maar maken zich gereed om slag te leveren, en dus eischt de noodzakelijkheid, dat wij ons verzetten. Daarom vermaan ik u, dat gij hen ridderlijk aangrijpt en den trouweloozen booswichten en moordenaars een les geeft.”

„De duivel heeft die lieden zoo verblind, dat zij zich niet willen laten helpen en raden. Want hoewel zij groote klachten hebben over de vorsten, zoo is er geen voldoende rede om oproer te maken en geweld te gebruiken tegen de overheid, want het is een zeer ernstig gebod, de overheid te eeren en te vreezen, waaromtrent God het zoo heeft beschikt, dat oproer nooit ongestraft is gebleven. Want Paulus zegt: Wie de overheid weerstaat, die wordt gestraft, want de overheid is door God verordend; daarom beschermt God haar zoo, dat geen schepsel haar verbreken kan. Zooals het Gods ordening is, dat er dag en nacht is, en zooals geen mensch de zon van den hemel kan afrukken, noch dag en nacht wegnemen, zoo zullen noch de duivel noch zijne apostelen, de Münzersche boeren, geluk

„hebben tegen de wettige overheid. Ik zeg dit niet daarom, om mij als vorst mooi voor te doen en de zaak der boeren slecht voor te stellen, maar het is de waarheid. Ik weet wel, dat wij vaak berispelijk zijn, want wij zijn menschen en vergrijpen ons vaak, maar daarom mag men nog geen oproer maken. God gebiedt de overheid te eeren, maar men moet haar voornamelijk eeren, wanneer zij die eer bovenal behoeft. En zij behoeft de eer het meest dan, wanneer zij gesmaad wordt, misschien ook misdaan heeft: dan moeten de onderdanen zulken smaad der overheid helpen dragen en haar in eere houden en de schande bedekken, zooals Sem den naakten Noach bedekte, opdat men in vrede en eensgezindheid bij elkander moge blijven leven.

„Wat doen echter deze trouwelooze booswichten? Zij bedekken onze gebreken niet, maar ontblooten ze, ja ze liegen er nog heel wat bij, want het is verzonnen en gelogen, dat wij den landsvrede niet houden, dat wij niet voor recht zorgen, dat wij in het land moord en rooverij niet weren, want wij doen ons best om vreedzaam ons gezag te handhaven. En de last, dien de onderdanen aan geld en belasting hebben te dragen, is klein tegenover de zorg en de moeite, die wij hebben. Maar ieder acht eigen last het grootst; wat anderen hebben te dragen, daarnaar vraagt niemand. De boeren betalen lage belasting, daarvoor zitten zij veilig, kunnen vrouwen en kinderen onderhouden en de kinderen opvoeden in tucht en eerbaarheid. Om die veiligheid te bewaren, worden hun belastingen opgelegd. Zegt toch, wie heeft er het meeste nut van? De onderdanen. Daarom zijn hun klachten onbillijk.

„Maar alles kan door de regeering niet voldoende bezorgd worden. Dat is waar, maar het is een algemeen kwaad in de wereld. Ook het koren op het veld is niet alle jaren even overvloedig. Daarom eischt God, dat men de overheid eeren zal. Want wanneer deze nooit in gebreke bleef, zoo zou hare eer nooit in gevaar komen.

„Maar omdat zij in gevaar staat, wil God haar beschermen,
 „en heeft geboden haar te eeren.

„Zij klagen echter, dat men hun niet vergunnen wil, het
 „Evangelie te hooren. Maar ook daarvoor mag men geen
 „oproer maken. Want zooals Christus Petrus verboden
 „heeft te vechten, zoo moet ieder voor zich zelf verant-
 „woorden wat hij gelooft. Wil de overheid hem daarom
 „dooden, dan moet hij het dragen en niet naar het zwaard
 „grijpen en andere lieden opruien om hem met geweld te
 „redden. Christus heeft echter over Petrus, toen hij met
 „het zwaard er op in wilde slaan, het vreeselijk oordeel
 „geveld, dat hij des doods schuldig was. Wie het zwaard
 „neemt, zal door het zwaard vergaan, spreekt Christus en
 „heeft zichzelf aan het kruis laten hangen. Daarom is
 „oproer tegen het gebod en het voorbeeld van Christus.

„Verder is het duidelijk, dat deze Münzer en zijn aan-
 „hang niet het Evangelie leert, maar moord en roof. Nie-
 „mand lastert het Evangelie meer, dan deze lieden, die
 „onder den heiligen Naam allerlei kwaad doen. Dat is hun
 „Evangelie, om den rijken hun bezit te ontnemen, anderer
 „vrouwen en kinderen te schande te maken, aan de over-
 „heid te ontnemen, wat niemand haar ontnemen mag. Zulke
 „grootte smaad van den heiligen Naam des Evangelies laat
 „God niet ongewroken, want Hij zegt in een ander gebod,
 „dat Hij niet onschuldig zal houden, wie zijn naam misbruikt.

„Daar nu de boeren zoo geheel in 't ongelijk zijn, God
 „lasteren, hunne overheid smaden en toch geen billijke
 „reden tot oproer hebben, zoo zult gij ze gerust aangrij-
 „pen als moordenaars en zoo den vrede redden, vrome
 „eerbare menschen helpen en uwe vrouwen en kinderen
 „beschermen tegen deze woestelingen; daarmede doet gij
 „Gode een grooten dienst. En hoewel wij tegen deze el-
 „lendige kerels, naar den mensch gesproken, sterk genoeg
 „zijn, zoo zou ik hen toch niet aanvallen, indien ik niet
 „overtuigd was, gelijk te hebben. Want God heeft ons

„het zwaard gegeven, niet om er mee te moorden, maar om den doodslag te weren. Daar ik echter weet, gelijk te hebben, zoo wil ik helpen om hen te bestraffen, en twijfel niet, of God zal ons helpen ter overwinning, daar Hij zegt: Wie de overheid wederstaat, wordt gestraft.”

Nog een oogenblik, daar schetterden de trompetten, en het leger der vorsten zette zich in beweging; vooraan de troep, die men de verlorenen noemt.

Fluitend drongen de kogels in de dicht opeengedrongene massa der boeren en sloegen er hier en daar een neer. — Münzer's kleed bleek toch niet wijd genoeg te zijn.

De boeren stonden aan den grond genageld. Geen bevel was in staat, hen tot voortrukken te bewegen. Schrik en ontzetting had hen verlamd, en doodelijke stilte heerschte in de donkere massa, tot bij de toenemende vernielende werking van het vijandelijk geschut hier en daar een angstkreet gehoord werd, gevolgd door het reutelen der gewonden, terwijl weer uit andere kelen het lied werd aangeheven:

Nu bidden wij den Heiligen Geest,
Om 't recht geloove allermeest,
Ons te behoeden tot ons end,
Ons te verlossen uit deze ellend'.
Heere, erbarm u!

Nog anderen hielden de koortsachtig brandende oogen ten hemel gericht, als zouden ieder oogenblik de legioenen der engelen tot hunne hulp naderen.

Maar de hemel bleef gesloten. Des te luider spraken de vijandelijke vuurmonden, en de steenen kogels sloegen aldoor verwoestend en vernielend in de dichte rijen.

Reeds was de wagenburcht vernield en sprongen de eerste ruiters de gracht over. Toen geraakte alles in verwarring, en als één ontzaglijk kluwen snelde men in algemeene vlucht den berg af, meest naar de stad toe, om daar toevlucht en bescherming te zoeken achter de muren en in de huizen.

De poorten waren gesloten, maar de vertwijfeling dreef hen over den stadsmuur. De ruiters volgden de vluchtelingen op hunne snelle paarden, en nu begon een woest en wreed moorden. Ofschoon men geen tegenstand vond en dus zich tevreden had moeten stellen met de overwonnenen gevangen te nemen, was nu de strijdlust omgeslagen in beestachtige razernij. Het was geen strijd, het was een slachting en vernieling, en de kristalheldere Wipper kreeg zooveel bloed te drinken, dat zij zich als een vuurroode band door de groene weide slingerde.

Ongeveer 5000 lijken lagen opeengehoopt op het slagveld, slechts hier en daar lag er een gepantserde tusschen.

Binnen de stad begon het moorden opnieuw, dat eindigde met de terechtstelling van 300 gevangenen in het openbaar op het marktplein.

De wraak der vorsten was verzadigd, toch ontbrak er nog iets aan de volkomene overwinningsblijdschap. De verleiden waren gedood, maar waar was de verleider? Men zocht op het slagveld onder de gevallen, maar vond hem niet. Men speurde in de stad naar hem, maar nergens vond men zijn spoor.

Zou hij ontvlucht zijn? Zou de man met zijn grooten mond een hazenhart in de borst hebben en het gevaar zijn ontweken?

Men had een prijs op zijn hoofd gezet, maar niemand was in staat, dien te verdienen.

DERTIGSTE HOOFDSTUK.

Den volgenden dag was Frankenhausen in een legerplaats veranderd. De vorsten hadden, nadat de stad volkomen uitgeplunderd was, met hun mannen in de huizen

hun kwartier opgeslagen en zich op hun gemak ingericht.

Een edelman uit Lüneburg, Heer Otto von Eppen, trad met zijn schildknaap eene burgerwoning binnen, dicht bij de Nordhauserpoort, en nam zijn verblijf in de huiskamer, beneden. Intusschen zocht de schildknaap alle hoeken en gaten door om zijn buit, die nog wel wat klein was naar zijn zin, te vermeerderen.

Eindelijk kwam hij op zolder en begon te vloeken, toen hij onder den ouden rommel niets bruikbaar vinden kon, tot hij eindelijk achter een planken beschot een bedstede opmerkte en daarin een man, wiens hoofd verbonden was.

„Hola, vriend,” riep hij, den man bij den schouder grijpende, „wat ligt gij hier? Wilt gij tot den jongsten dag „uitslapen?”

Uit het bed antwoordde een diep, angstig zuchten en steunen.

„Gun een koortslijder zijn rust en geef hem in plaats van „ruwe woorden liever een verkoelende dronk voor zijn brandende tong.”

De schildknaap kreeg een opwelling van medelijden met den armen man, en hij wilde juist beneden een kruik bronwater gaan halen, toen hij achter het bed een lederen buis zag hangen.

Hij haalde het er uit en bekeek het oplettend, toen greep hij in den zak en trok een papier te voorschijn, dat hij, zoo goed hij kon, begon te lezen, terwijl de man in het bed onrustig werd en angstig de oogen op den lezer richtte.

„Heilige George!” riep de man na een oogenblik, „wat „doet gij met dit buis? Wat is dat voor een brief? Wat „hebt gij uit te staan met graaf Albrecht van Mansfeld? „Wie is dat, die den graaf vermaant, om af te staan van „zijn misdaden?”

Oplettend keek hij den kranke aan en schudde het hoofd, toen deze in de koortshitte allerlei dwaze verwarde praat uitstootte. Zijne verdenking werd bevestigd; het was hem nu duidelijk geworden, dat de ziekte van dezen man voor-

gewend was, en dat hij hier misschien een goede vangst gedaan had.

„Wacht,” riep hij den kranke toe, „ik zal u eenige lasten halen. Hij sprong de trap af, naar zijn heer, in plaats van naar de bron.

Toen hij terugkeerde, was de bedstede leeg. Vloekend en scheldend doorzochten beiden den geheelen zolder en vonden eindelijk den zieke verborgen onder allerlei rommel.

„Mensch, waarom verbergt gij u?” vroeg de edelman hem op gebiedenden toon.

„Omdat ik vreesde.”

„Wat heeft een zieke te vreezen? Heeft hij geen recht op medelijden?”

„Niet alle menschen hebben een medelijdend hart.”

„Gij zijt Münzer,” riep de edelman door een plotselinge ingeving, en de schildknaap sprong op van vreugde, toen een verschrikt zwijgen dat vermoeden bevestigde.

Een uur later stond Münzer voor zijn overwinnaar.

Hij had intusschen zijn zelfbeheersching teruggekregen, ja deze was tot trots geworden.

Met afgemeten voornaamheid ontvingen hem de vorsten en begonnen het verhoor met de vraag, waarom hij de arme menschen verleid had.

Met uitdagenden blik keek Münzer de heeren aan: „De liefde tot het arme volk heeft mij gedreven, alles voor hen te doen. Ik was gezonden, den armen het Evangelie te prediken en den gevangenen loslating, zoo moest ik de vorsten bestraffen, omdat zij tegen het Evangelie zijn en den slaven ondragelijke lasten opleggen.”

Nu trad de landgraaf vooruit en bewees hem uit de Schrift, dat God het oproer verbiedt.

Münzer verbaasde zich in stilte over de bijbelkennis van den jongen vorst, die zijn bijbelplaatsen als een veldheer in geregelde slagorde opstelde, zoodat hij voor het oogmerk niet wist wat te antwoorden en bleef zwijgen.

Ook de volgende vragen liet hij trotsch onbeantwoord, zoodat de Heeren, om hem aan het spreken te brengen, een krachtiger middel moesten aanwenden; zij riepen den beulsknecht met de duimschroeven.

Wild schreeuwde Münzer onder de marteling, zoodat de vensters trilden. Hertog George klopte hem op de schouders. „Doet het pijn, Thomas? Den armen boeren, die gij „in zooveel ellende gebracht heb, hebben de spiesen en „kogels nog meer pijn gedaan!”

Als een bezetene liet Münzer zich nu ontvallen: „Zij hebben het niet anders gewild.”

Hertog George sloeg thans een anderen toon aan; nadat de duimschroeven wat lossers gemaakt waren, beproefde hij hem tot het Roomsche geloof terug te brengen: hij zou er berouw over toonen, dat hij zijn orde verlaten, de pij uitgetrokken en een vrouw genomen had.

Deze wending van de zaak was den landgraaf niet aangenaam. Hij mengde zich daarom in het gesprek en zeide: „Neen, Thomas, dat gij de pij afgelegd en een vrouw „gezocht hebt, daarover behoeft gij geen berouw te hebben, maar wel, dat gij menschen tot oproer hebt over„gehaald, en vertrouwd dan op God, want Hij is genadig „en barmhartig en heeft Zijn eengeboren Zoon ook voor „u in den dood gegeven.”

De woorden hadden op Münzer een wonderbare uitwerking. Zij braken in hem den trots, en zijn oogen werden vochtig. Toch bleef hij, verlegen om een antwoord, zwijgen; daarop maakte men zijn vingers uit de schroef los en gaf hem als buit aan graaf Ernst van Mansfeld over.

Op een ellendige kar reed hij nu weldra het burchtplein van Heldringen binnen, bij de poort begroet door den graaf, zijn bittersten vijand. „Zie, nu rijdt gij binnen, Thomas, zooals gij geschreven hebt, en hoe voornaam!”

Diep in den schoot der aarde, onder den toren van het

slot Heldringen, zit in den donkeren nacht op het harde stroo de gevangene.

Hij steunt, hij zucht nog van de foltering, zoo even op nieuw doorgestaan. Dat hij het heeft verdragen, dat hij nog leeft, is hemzelf een wonder.

Helsche kwalen had hij gemeend uit te staan onder de handen der onmeedoogende beulsknechten, en onduidelijk was zijne herinnering omtrent de bekentenissen, die het marteltuig hem afgedwongen had. Hij herinnerde zich, de namen genoemd te hebben van de hoofdschuldigen en als doel van den christelijken geheimen bond genoemd te hebben: de geheele Christenheid tot gelijken te maken, en de vorsten, die den Bond zouden weerstaan en aan het Evangelie vijandig waren, te verdrijven of te dooden. Zoo herinnerde hij zich ook flauw, dat hij bekend had, dat het zijn doel was geweest, geheel Thüringen en Hessen te veroveren, deze landen naar zijne beginselen der Christelijke vrijheid te regeeren en gelukkig te maken, in de hoop, dat het nieuwe licht langzamerhand over het geheele rijk zou schijnen. Op de vraag van graaf Ernst van Mansfeld, of hij zijn dreigbrief ernstig gemeend had, had hij — dit herinnerde hij zich duidelijk — geantwoord: wanneer ik het slot Heldringen veroverd had, zoo zou mijn eerste werk geweest zijn, u het hoofd voor de voeten leggen.

Nacht was het om hem heen, nacht nog meer in hem. De onrustige geest was nu tot stilheid gedwongen; nu had hij tijd, tot zichzelf in te keeren en na te denken over het leven, dat achter hem lag.

Wat zag hij daar? Hij zag een jongeling met groote geestesgaven en groote gedachten, met een rusteloos streven, zich te doen gelden, en met onverzadelijke eerezucht. Hij zag zich aan de voeten van Luther, een geestdriftvol leerling van den grootste onder de grooten, met een hart vol behoefte aan daden,

met een hooge gedachte van zichzelf, met de overtuiging tot groote dingen geroepen te zijn, als ster van de eerste grootte te schitteren aan den hemel van het Godsrijk. Hij zag daarop tusschen zich en Luther een wolk opkomen, die de gestalte van den Godsmann voor hem verduisterde en den leerling op een weg dreef, die hem van den meester afleidde. Hij zag den strijd ontbranden tusschen zich en doctor Martinus, met zijne overtuiging, dat Luther zichzelf ontrouw geworden was en halverwege was blijven staan, waarom een ander komen moest, die in zijne plaats het werk des Heeren volbrengen zou, en deze andere heette Thomas Münzer. En nu zag hij zich, van dit bewustzijn vervuld, zonder ophouden voorwaarts gaan, in woord en geschrift zijn Evangelie verkondigen; hij zag in herinnering zijn woord inslaan, en een ongehoord succes kwam hem versterken in de zekerheid: gij zijt het, die komen moet. En naarmate de nood der armen ten hemel schreide, zag hij in zich de overtuiging groeien, dat het Evangelie den geheelen mensch bevrijden moest, niet alleen de ziel, maar ook het lichaam, dat het niet alleen de ketenen van het innerlijke zondige verderf breken, maar ook het slavenjuk van zijn nek afnemen moest. Een hemelrijk op aarde moest komen, dat was voortaan het tooverbeeld, dat hem omzweefde, en waarvoor hij zijn geheele leven ten offer bracht.

Nu, in den nacht van den kerker, na den verloren slag, nu zag hij het in: het tooverbeeld was een waan; nu zonk hij ineen door de vernietigende erkentenis: Gij hebt gedwaald! De geest, die u bezielde, was niet de Heilige Geest, maar een geest uit de hel!

En nu was zijn ellende volkomen. De folteringen der beulskrachten, die meer schenen dan hij dragen kon, wat waren zij, vergeleken met de pijn van zijn verschrikt geweten, dat hem de puinhoopen toonde, door zijne vernielzucht ontstaan, de bleeke gezichten van hen, die

door hem in ellende waren gestort, de verstijfde lijken der verslagenen! Hij had nu in zijn hart een voorsmaak der hel; hij wist nu hoe het den verdoemden in den eeuwigen nacht te moede is. Hij wilde het uitschreeuwen, maar zijn stem weigerde. Wat zou hij ook schreeuwen? Heere! erbarm u? Ja, mocht hij dat nog? Had hij nog aanspraak op genade? Had God zich niet afgewend van hem, die met Hem gespot en de genade met voeten getreden had? Hij zonk ineen in doffe vertwijfeling. Over zijn oogen kwam een donkere nevel, een weldadige verdooving over zijne zinnen.

Maar de weldaad duurde slechts kort; weldra was hij weer wakker om nu al den jammer zijner ziel opnieuw te proeven.

Daar naderden zware schreden. Is het de beul reeds? Heeft men zooveel haast?

Neen, nog is het de beul niet, het is de bewaarder met een kruik water, een bete broods en wat meer is, met een vriendelijk woord: „Wees een man, Thomas — ver-trouw en hoop op God!”

Wat zeide de man? Op God vertrouwen en hopen? was het dat niet? Was het dan nog mogelijk? Was er dan nog genade voor hem?

En zie, aan dezen donkeren nachtelijken hemel in zijn binnenste kwamen zachte vriendelijke sterren op, al de gouden spreuken der Heilige Schrift over de genade, die machtiger is dan de machtigste zonde, die bloedroode misdaden wit kan wasschen.

De eenvoudige bewaarder had niet alleen de kerkerdeur ontsloten, hij had met zijn eenvoudig woord ook den sleutel tot de ziel van den vertwijfelde gevonden. En langzaam, langzaam, werd er in deze ziel iets wakker, geloof, hoop, en als onder martelende geboorteweëen perstte het zich uit zijn gefolterd hart: „Heere, erbarm u!”

Nu zat hij weder en liet zich half droomend door

nieuwe, smartelijk zoete bevindingen der weer ontwakende hoop op God verkwikken.

Toen de bewaarder terugkwam, bad de gevangene hem, een goed woord voor hem bij den cipier te doen, opdat het hem vergund werde, in het licht gebracht te worden om nog een brief te schrijven, een brief naar Mühlhausen.

Het werd hem vergund.

In de cipierswoning gebracht, zette hij zich aan de tafel en schreef. Met moeite hielden de vingers, die door de marteling gekneusd waren, de pen, en langzaam volgde letter na letter; maar toch werd het een lange brief, geschreven op een toon, waarin met de verbrijzeling van den boetvaardigen zondaar de innige liefde en zorg voor de zijnen doorstraalde.

Hij richtte zijn schrijven aan de Christelijke gemeente en den raad te Mühlhausen, „mijn lieve broeders.”

In ootmoedige overgave boog hij zich, in den aanvang van den brief, onder de krachtige hand Gods en verklaarde zijnen doodsgang getroost en moedig te willen volbrengen, in de erkenning, dat het een rechtvaardig oordeel was. Toen eindigde hij: „Ik bid u bij de woorden van Christus, „wil mijn arme vrouw naarstig met raad en daad bijstaan, „opdat haar en haar kind de nooddrift niet ontbreken, en „vliedt het bloedvergieten, waarvoor ik u nu ernstig waarschuw, want ik weet, dat het grootste deel van u de oproerige beweging niet goed gezind was, maar ten allen „tijde met kracht heeft tegengestaan.”

„Wilt daarom geen deel hebben aan den bond en dat „oproer, maar genade zoeken bij de vorsten, zooals ik „dan ook goed vertrouwen heb, dat de vorsten een bede „om genade niet zullen afslaan. Dat wil ik nu in mijn „afscheid van de wereld, om den zwaren last van mijn ziel „af te wentelen, openlijk uitspreken, om verder geen voet „te geven van oproer, opdat er niet langer onschuldig „bloed vergoten worde.”

„Gegeven te Heldringen in mijne gevangenis en ten afscheid. Woensdag na Kantate, anno 1525.

THOMAS MÜNZER.

Graaf Ernst van Mansfeld bleef, nadat hij den brief gelezen had, lang in stil nadenken verzonken. De brief had hem getroffen, en zijne gezindheid tegenover zijnen aartsvijand gewijzigd.

* * *

Het leger der verbondenen, waarbij zich nu ook nog voegden de nieuwe keurvorst van Saksen, Johan, met 800 ruiters en 2400 landsknechten, de hertogen Philip en Otto van Brunswijk-Lüneburg met 300 ruiters, trok nu zonder uitstel naar Mühlhausen, om dit brandpunt van den opstand in te nemen.

Zondag, 21 Mei, waren zij voor de stad aangekomen en lieten haar opeischen: op genade en ongenade moest zij zich overgeven.

Heinrich Pfeiffer, die tot het inzicht gekomen was, dat weerstand dwaasheid was, wist niets sneller te doen dan in den volgenden nacht met 3 à 400 der getrouwsten zijne biezen te pakken. De stadspoort ging nu open, om 1200 vrouwen en 500 jonkvrouwen uit te laten, om naar het leger te gaan, in wier naam een zekere vrouw Bibich voor de vorsten moedig het woord voerde en hun hart bewoog, zoodat zij de stad van hunne genade verzekerden en verklaarden, alleen den schuldigsten rekenschap te zullen vragen. Daarop hield het leger zijnen intocht in de stad, om reeds den volgenden dag te beginnen met de terechtstellingen. Op de groote markt was een schavot opgericht, daar vloeide eerst het bloed van den schoenmaker Jakob Schulze. Drie dagen later stierven op dezelfde plaats onder het zwaard van den beul Hermann Holzapfel, de hoofdman van Eisenach, een oude man uit Allstedt, Karel Knieriem en de

eerste burgemeester van Münzer's eeuwigen raad, Sebastian Kühnemund. De lijken werden begraven op het kerkhof van Onze-Lieve-Vrouwekerk.

* * *

Intusschen was door de poort van de stad Mühlhausen een wagen binnengereden, die den gevangene van Heldringen gebracht had.

Schuw en verschrikt keek men van terzijde naar den man, die op ieder den indruk maakte, als was hij reeds dood.

In een kamer van het Raadhuis schrikte hij op den drempel terug, toen hij zijn makker Heinrich Pfeiffer tegenover zich zag, dien men bij Eisenach gegrepen en naar Mühlhausen terug gebracht had, om tegelijk met zijn vriend zijn laatsten gang te doen.

Nu verscheen de opperrechter, rolde met plechtige omslachtigheid een perkament open en verkondigde beiden hun vonnis — den dood door het zwaard.

Geen van beiden sprak een woord. Pfeiffer, wiens handen zich krampachtig balden, wierp slechts een blik vol doodelijken haat en toorn op den vertegenwoordiger der gerechtigheid, terwijl uit Münzer's borst een dof steunen klonk.

De rechter vermaande hierop den veroordeelde, zich met God te verzoenen en zich, door het genot van het heilig Avondmaal, tot den laatsten gang voor te bereiden.

„Ik heb die teerkorst niet noodig,” riep Pfeiffer kortaf en ruw, terwijl Münzer's smeekende blik de weldaad van het Sakrament begeerde.

Zoo reikte men hem, na afgenomen biecht het heilig Avondmaal en wel onder één gestalte, dus op Roomsche manier. Münzer zag het nauwelijks; zijn ziel was geheel onder de macht van de vreeze des doods, en de helderheid zijner zinnen was geweken.

Nu kwamen de beulsknechten op hen toe, bonden de

veroordeelden, zetten hen op de karren en reden met hen naar de gerichtplaats.

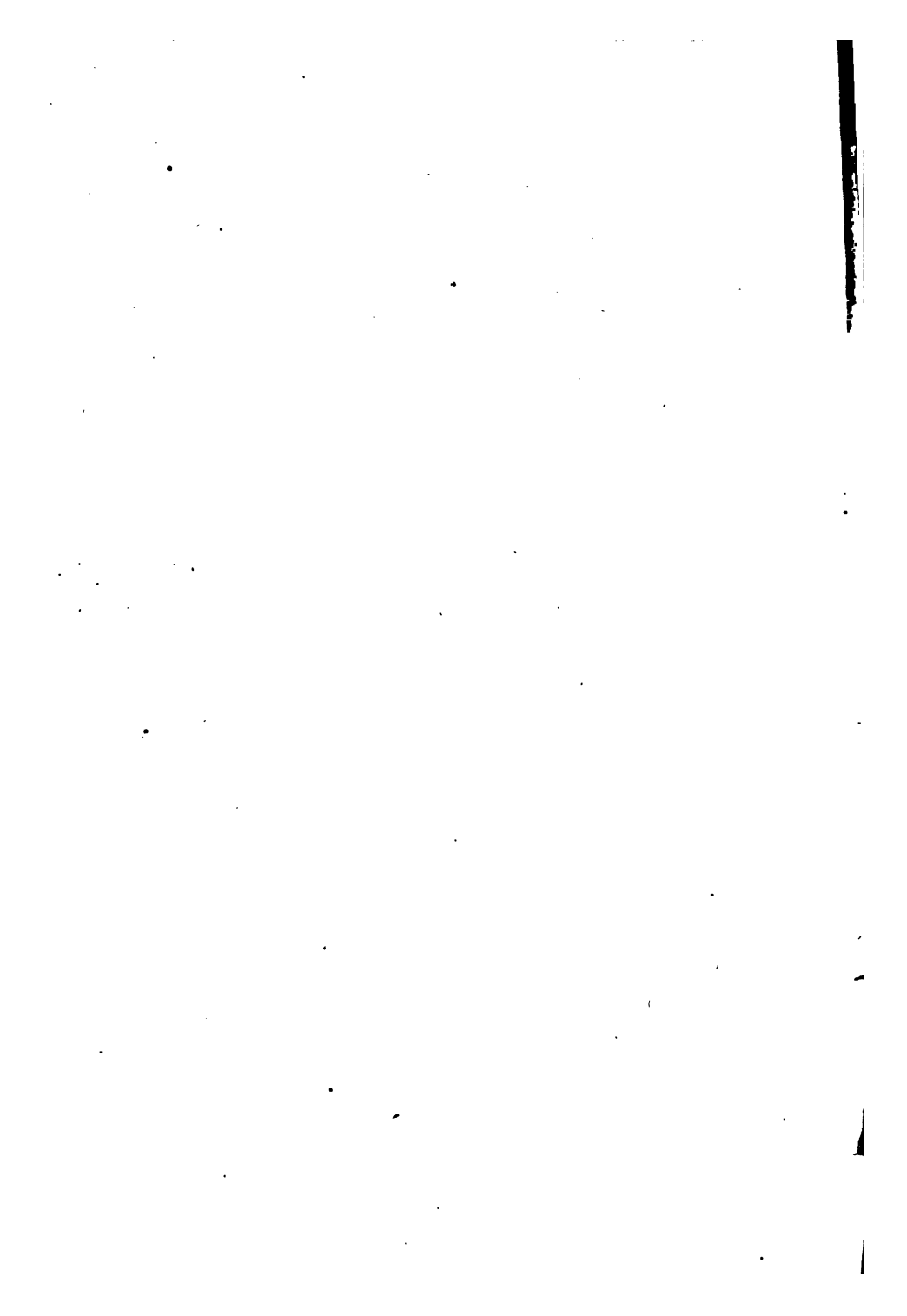
Pfeiffer moest het eerst naar het blok, Münzer zou toezien.

Nu ontzong hem alles. Hij wilde nog de apostolische geloofsbelydenis uitspreken, maar kon het niet meer alleen, en Hertog Hendrik van Brunswijk moest hem helpen.

Hij vroeg een drank water, en men gaf hem dien. Hij ledigde de aangeboden kruik en daarop nog een tweede en een derde.

Het was alsof het koele vocht hem had doen opleven. Hij richtte zich op, keerde zich tot de vorsten, die om hem heen stonden, en zeide: „Ik ga nu in den dood, waarin ik mij overgeef onder belijdenis van den Naam van God en erkenning van uw gezag. Ik gevoel het temidden van mijn doodsangst, dat God barmhartiger is dan de menschen; aan Hem bevel ik mijne ziel aan. U echter vermaan ik, dat gij goede en rechtvaardige vorsten zijn wilt, die u ontfermt over het arme volk, dat onder uwe regeering zooveel nood en ellende heeft moeten lijden. Leest daarom ook vlijtig, ik bid het u, in de Boeken der Koningen en van Samuël, opdat gij aan de voorbeelden, daar gegeven, u zelve spiegelt en altijd voor oogen houdt, wat het lot der tirannen is. Uwer is nu de overwinning, maar alleen door wapengeweld. Tracht daarnaar, dat gij eene betere overwinning verwerft, de zege der gerechtigheid, die eeuwig blijft.”

In diep stilzwijgen hoorden de vorsten het laatste woord van den veroordeelde aan, tot hertog George van Saksen een teeken gaf met de hand. Toen trad de beul toe met het ontbloote zwaard, en Thomas Münzer had opgehouden te leven.

	HOOFDSTUK . . .	Blz.	§
EERSTE			
TWEEDE	id.	12	
DERDE	id.	17	
VIERDE	id.	23	
VIJFDE	id.	30	
ZESDE	id.	36	
ZEVENDE	id.	43	
ACHTSTE	id.	53	
NEGENDE	id.	62	
TIENDE	id.	71	
ELFDE	id.	76	
TWAALFDE	id.	86	
DEBTIENDE	id.	92	
VEERTIENDE	id.	96	
VIJFTIENDE	id.	100	
ZESTIENDE	id.	106	
ZEVENTIENDE	id.	110	
ACHTTTIENDE	id.	115	
NEGENTIENDE	id.	120	
TWINTIGSTE	id.	125	
EEN EN TWINTIGSTE	id.	131	
TWEEEN TWINTIGSTE	id.	138	
DRIE EN TWINTIGSTE	id.	143	
VIER EN TWINTIGSTE	id.	149	
VIJF EN TWINTIGSTE	id.	158	
ZES EN TWINTIGSTE	id.	163	
ZEVEN EN TWINTIGSTE	id.	169	
ACHT ENTWINTIGSTE	id.	176	
NEGEN EN TWINTIGSTE	id.	183	
DERTIGSTE	id.	195	

